

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
Филолошки факултет - „Блаже Конески“ - Скопје

м-р Линдита Адеми

**„Терминологијата од областа на
информатичко-компјутерската технологија во
англискиот и во албанскиот јазик – споредбена
анализа“**

- Докторска дисертација -

2016

Ментор:

Проф. д-р Агим Пољоска,
Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

Датум на одбрана: _____

Датум на промоција: _____

Научна област: **НАУКА ЗА ЈАЗИК**

Содржина

Апстракт.....	4
ВОВЕД.....	7
МОТИВАЦИЈА/ЦЕЛ.....	10
ТЕОРЕТСКА ОСНОВА/МЕТОДИ.....	11
СТРУКТУРА/СОДРЖИНА.....	11
ПОГЛАВЈЕ I	13
Идентитетот на информатичката област како терминологија и технологија	14
1.1 Информатичката наука и нејзина терминологија	14
1.2.Објектот на истражувањето и проблемите што се поврзуваат со информатичката терминологија.....	14
1.3 Во врска со компјутерската историја	18
1.4 Информатиката и областите што се поврзуваат со неа.....	27
1.6.1 Делови кои целосно се поврзуваат со неа.....	27
1.6.2 Делови кои им припаѓаат на областите кои се поврзуваат со нејзините основи како наука и технологија.....	28
1.7 Идентитетот на информатичката терминологија.....	29
1.7.1 Термини кои ѝ припаѓаат непосредно на информатиката.	29
1.7.2 Термини од други области	30
1.7.3 Термини од компјутери со основа од тематско-концептуалните области	30
1.8 Преглед на термините по информатика во толковните речници на албански јазик.....	32
1.9 Претставувањето на информатичките термини во различни речници.....	33
1.10 Преглед на терминот информатика како лексичко-значенско микрополе во толковните речници на албанскиот јазик	36
1.11 Претставувањето на терминот информатика во различни филолошки и специјализирани речници.....	37
1.12 Преземање на термините од англискиот јазик и нивното постепено навлегување во албанскиот јазик	38
1.13 Фаза на синонимната конкуренција во албанскиот јазик: ordinator/kompjuter; maus/mi	39
1.14 Фаза на консолидирањето и проблемите кои се поврзуваат со стандардизација во албанскиот јазик	42
ПОГЛАВЈЕ II.....	43

2.1	Општи прашања	43
2.2	Синонимијата како јазична појава и во термилошката лексика на англискиот јазик 46	
ПОГЛАВЈЕ III		47
3.1	Општи прашања	47
3.1.1	Шематско претставување на означувањето на текстот	48
1.2.	Табеларни-зборовни знаци (начински, програмски)	50
1.3.	Незборовни знаци.....	50
ПОГЛАВЈЕ IV		52
4.1	Општи прашања	52
4.1.1	Претставувањето во наставните текстови	52
4.2	Појави на функционирањето и на системот	54
4.2.1	Термини и нивното претставување	54
43	Позајмените термини надвор од областа и јазикот на термилошката информатичка лексика во албанскиот јазик.....	55
44	Како се прифатени при пишување информатичките термини по потекло од албанскиот јазик и во споредба со италијанскиот и францускиот како дополнителни елементи?.....	61
ПОГЛАВЈЕ V		69
5.1	Класификацијата на термините-зборовите според содржината.....	69
5.2	Градење на системските врски	72
5.2.1	Аспектот на содржината.....	72
5.2.2	Аспектот на формата	73
ПОГЛАВЈЕ VI		77
6.1	Општи прашања	77
6.2	Зборобразувачкиот состав на термините и нивните соодветни термини во англиски јазик 78	
6.3	Морфолошките својства на термините и нивните еквиваленти во англискиот	79
6.3.1	Именка.....	79
6.3.2	Приставка	82
6.3.3	Глагол	82
6.3.4	Прилог	83
6.4	Синтаксички особености.....	83
6.6	Информатичка лексика.....	86

6.6.1	Книжна лексика.....	86
	Информатичка лексика.....	87
6.6.2	Евалвација на нетерминолошката лексика.....	88
1.	Еднозначност.....	88
2.	Точност.....	88
3.	Стилско-емоционална празнина.....	88
	ПОГЛАВЈЕ VII.....	89
7.1	Општи прашања.....	89
7.2	Семантички начин.....	90
7.3	Граматички начин.....	92
7.3.1	Морфолошко образување.....	92
7.3.2	Синтаксички начин на образување.....	100
7.4	Позајмување на термините и нивните еквиваленти во англискиот јазик.....	108
7.4.1	Позајмување во рамките на јазикот.....	108
7.4.2	Позајмувања од странски јазици.....	109
7.5	Скратениците и нивните еквиваленти во англискиот јазик.....	111
7.6	Преводи на албански јазик и еквивалентните термини во англискиот јазик.....	112
	ПОГЛАВЈЕ VIII СЕМАНТИЧКИ ПОЈАВИ.....	114
8.1	Општи прашања.....	114
8.2	Полисемија и еквивалентни термини во англискиот јазик.....	115
8.3	Хомоними и нивни еквиваленти во англискиот јазик.....	117
8.4	Синоними и нивни еквиваленти во англискиот јазик Error! Bookmark not defined.	117
8.5	Антоними и нивни еквиваленти во англискиот јазик.....	121
	ПОГЛАВЈЕ IX.....	124
	Компјутерски речник (албанско-англиски) со означен показател на албански јазик.....	124
	ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ.....	176
	II. ПРЕПОРАКИ.....	185
	БИБЛИОГРАФИЈА.....	186
	РЕЧНИЦИ.....	187
	НАУЧНИ ТРУДОВИ/НАУЧНИ ДЕЛА.....	188

„Терминологијата од областа на информатичко-компјутерската технологија во англискиот и во албанскиот јазик – споредбена анализа“

Апстракт

Со пребрзиот развој на информатичката технологија и со проширувањето на употребата на компјутерот и интернетот во речиси сите полиња на дејствување на општеството, произлезе и потребата за обработка и стандардизација на терминологијата на ова современо подрачје на науката и техниката и во албанскиот јазик. Терминологијата од областа на информатичко-компјутерската технологија во англискиот и во албанскиот јазик е меѓу повеќето запоставени интелектуални дејности, и многу чест јавен случај со низок квалитетен аналитички третман. Влијанието на англискиот јазик во различни области, што главно се врши преку електронските медиуми, интернетот и технолошките иновации, создава и неминовна потреба за користење на тие термини во албанскиот јазик.

Англискиот јазик стана еден од најпопуларните јазици во светот и го зборуваат милиони луѓе. Тоа е и причината поради која тој многу брзо стана единствен јазик, кој се користи во меѓународната комуникација и кој дава можност да се запознаеме со многу истражувања, научни трудови, откритија од сите области, како што се информатиката, математиката, електротехниката, економијата и др.

Предмет на овој труд е да даде приказ на основните теориски поставки на терминологијата како наука, имено, станува збор за млада научна дисциплина која востановува посебен пристап кон проучувањето на структурата на терминот, а потоа и кон собирањето, класификацијата и претставувањето на термините во рамките на термилошките производи. Потребата од востановување на посебна термилошка наука е условено од повеќе општествени фактори, но пред сè од развојот на науката и техниката во втората половина на минатиот век. Развојот на терминологијата е тесно поврзан и со развојот на преведувачката дејност, а термилошките производи му стојат на располагање на преведувачот на стручни текстови, олеснувајќи ја неговата работа и овозможувајќи му побрзо и поефикасно да одговори на поставените задачи.

Клучни зборови: терминологија, термин, информатика, албански јазик, англиски јазик.

“The terminology in the field of informatics and computer technology in English and Albanian - a comparative analysis”

Abstract

With too rapid development of information technology, and expand the use of computers and the Internet in almost all fields of activities of the society, raised the need for processing and standardization of terminology of the modern area of science and technology in the Albanian language. The terminology in the field of information and computer technology in English and Albanian language is among the most neglected intellectual activities, and frequent public event with low quality analytical treatment. The influence of English in various fields, mainly performed through electronic media, the Internet and technological innovation, creates necessity for the use of those terms in the Albanian language.

English has become one of the most popular languages in the world, spoken by millions of people. That is why he quickly became the only language used in international communication and giving the opportunity to meet with many research papers, inventions in all fields such as computer science, mathematics, electrical engineering, economics, etc. The subject of this paper is to outline the basic theoretical settings of terminology as a science, namely, it is a young scientific discipline that establishes a special approach to the study of the structure of the term, and then to the collection, classification and presentation of the terms within terminological products. The need for the establishment of special terminology science is conditioned by many social factors, but mainly on the development of science and technology in the second half of last century. The development of terminology is closely linked to the development of translation and terminology derivatives available to the translator of scientific texts, facilitating its work and allowing faster and more effectively respond to the tasks.

Keywords: terminology, term, informatics, Albanian language, English.

ВОВЕД

По 50-тите години на минатиот век во врска со проблемите на албанската терминологија се напишани и објавени бројни научни статии од познатите лингвисти како А. Џувани¹, А. Косталари², а подоцна по 80-тите години се напишани опширни дела и целосни монографии од лексикографите во Албанија почнувајќи од Ф. Лека³, Х. Пашо⁴, А. Дуро⁵, од Косово, Х. Горани⁶, П. Нуши⁷, Н. Цака⁸ и др. Иако како што е позната од една низа проучувања е прифатено дека во албанскиот јазик термилошката практика, која резултирала со објавување на низа речници од термилошката област (од ИАЈ околу 34)⁹ и претходи на теоријата на автентичните студии со тек на времето, како термилошката теорија така и практиката оделе горе-долу паралелно, дури по 2000 година се објавени доста термилошки дела, кои служеле како основа и за термилошката практика како за проблемите од теориски аспект од А. Дуро¹⁰, за економската терминологија од Х. Пашо¹¹, Х. Чипури за воената терминологија¹², П. Нуши за проблемите со психолошката терминологија¹³ и др. Нагласуваме уште еден факт кој е многу важен за целта на нашиот труд, дека до сега објект на проучување станале различни области на термилошката, како тие што се пошироки, но кои се основни, како економијата, медицината, механиката, правото, така и некоја потесна област, како за термилошката на земјоделските орудија од А. Шумели¹⁴ и некој друг.

Главна карактеристика на оваа тешка работа во различни области на термилошката е тоа како станало, во главно, термилошката со албанска основа, без да има допирни точки со другите јазици, што е и голем недостаток за термилошките проучувања, бидејќи, како што е општопознато, термините имаат особина на интернационализам од концептуална гледна точка. Како и да е овој недостаток во последно време почна да се надмине преку реализирањето на истражувања во посебни области, како пример, од областа на механиката, правото (С. Плана, А. Шумели, Е. Шеху). Особено доближувањето на оваа терминологија со ран развој (2-3 века пред албанската терминологија) разоткриле низа проблеми кои се поврзуваат со стандардизацијата на албанскиот јазик, со синонимијата, полисемијата, образувањето на термините и други.

¹А.Џувани, „*Studime gjuhësore*“, ISH, Тирана, 1955.

²А.Косталари, „*Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*“, Тирана, 1984.

³Ф.Лека, „*Termet dhe terminologjia shkencore*“, „*Shkenca dhe jeta*“, Тирана, 1980, нр.2.

⁴Х.Пашо, „*Terminologjia e ekonomisë në gjuhën shqipe*“, Akademia e Shkencave të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Тирана, 2005.

⁵А.Дуро, „*Studime gjuhësore*“ (terminologji, gjuhësi kompjuterike, kritikë-bibliografi), QSA, Тирана, 2012.

⁶Х.Горани, „*Disa çështje të formimit të termave ekonomikë në gjuhën shqipe*“, „*Probleme aktuale të kulturës së gjuhës shqipe*“, Приштина, 1983.

⁷П.Нуши, „*Zhvillimi i terminologjisë psikologjike dhe baza semantike e përcaktimit të saj në gjuhën shqipe*“, Приштина, 1982.

⁸Н.Цака, „*Terminologjia e informatikës në gjuhën shqipe dhe standardizimi i saj në fjalorë*“, „*Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*“, Тирана, 2005.

⁹Х.Пашо, А.Дуро, „*Terminologjia shqipe - probleme dhe detyra*“, Научна конференција „*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë - probleme e detyra*“ Тирана, 2009.

¹⁰А.Дуро, „*Termi dhe fjala në gjuhën shqipe*“, QSA, Тирана, 2009.

¹¹Х.Пашо, „*Përdorimi i termave të ekonomisë*“, „*Gjuha jonë*“, 1982, бр.2.

¹²Х.Чипури, „*Terminologjia ushtarake e gjuhës shqipe*“, Тирана, 1993.

¹³П.Нуши, „*Fjala shqipe në terminologjinë e psikologjisë së personalitetit*“, „*Gjendja e terminologjisë shqipe në*

Jugoslavi“ Приштина,1988.

¹⁴А.Шумели,„*Formimi dhe funksionimi i terminologjisë së agromekanikës në shqipe nëpër qasje me anglishten*“, Дисертација, Тирана, 2013.

Се што се претставува накратко во овој вовед ќе ни служи за да го претставиме опширното искуство што е веќе создадено во Македонија, Албанија и на Косово не само во богатата и разновидната област за секоја терминологија како наставни текстови, прирачници, документи и др.) како тоа се рефлектира во многубројните термилошки речници, но и на теоретски план како се третираат проблемите за формирањето на едно сфаќање, веќе албанско сфаќање, за теоријата на терминологијата како посебна наука и со посебен предмет, значи, термините и концептите, засновани и на терминологијата на големите јазици со претставници како E.Vyster¹⁵, H. Piht¹⁶, J.Sager¹⁷ Zanichelli¹⁸ и др. Ова значи дека сета ова широка и богата теоретско-практична база не мотивира да истражуваме една нова термилошка област, како што е терминологијата на информатиката, која е интересна, но и проблематична, истовремено, бидејќи како основа има еден светски јазик, како што е англискиот, и од оваа гледна точка тоа може да се смета како симбол на јазичниот глобализам, а во оваа терминологија се појавува како модел на меѓународна стандардизација, дури од овој аспект е на прво, водечко место. Како што е споменато и погоре тргнувајќи од карактеристиката на интернационализмот, од концептуален аспект кога концептот на терминот е заедничка универзална категорија за секој јазик, независно од нивното јазично прилагодување како на пример *letërmbytëse* (алб.)/ *clipboard* (англ.) тогаш би било потребно секоја споредба на албанската терминологија со некој друг јазик би барало присуство на англискиот јазик, барем за споредба, иако ова е примарно и од количествен аспект како лексика.

Тргувајќи од концептот на формата на образување на терминот како јазична форма во овој труд се сфаќа како примарно појавувањето на терминот како лексичка единица која претставува дел од речта како полнозначни и не само тие што имаат именска основа: така покрај: *kompjuter* (алб.)/ *computer* (англ.) dhe *kompjuter personal* (алб.)/ *personal computer* (англ.) *kompjuterizoj* (алб.)/ *computerize* (англ.); *kompjuterik-e*, *i kompjuterizuar*, *kompjuterikisht*, (се обработува) произлегуваат како и придавки, глаголи, прилози, но кои се поврзани и создаваат систем на образување или изразуваат специфичност на терминот како: *digjital-e* (алб.)/ *digital*(англ.).

¹⁵ E.Wüster, „*Internationale Sprachnormung in der Technik*“, Берлин,1931.

¹⁶ H.Piht, „*Terminology an introduction*“, Denmark,1985.

¹⁷ J.Sager, „*A practical course in terminology processing*“, Amsterdam Philadelphia,1990.

¹⁸ Zanichelli „*Il Dizionario enciclopedico di Informatica*“, (inglese-italiano; italiano-inglese), Болоња,2009.

(англ.); *alfanumerik-e* (алб.)/*alphanumeric* (англ.); *binar-e* (алб.)/*binary* (англ.) и др., како и во англискиот јазик.

Мотивацијата за да се занимавам со оваа област, односно тема, тесно се поврзува и со својата цел, за да дојдат до израз вредностите на оваа терминологија врз основите на структурно-семантичките особини на нејзината лексика воопшто, имајќи ги предвид полнозначните категории како термини и нетермини ќе бидат на прво место во текот на проучувањето на конкретната област.

Како методи го користевме како прво индуктивниот метод и врз база на фактите се носат заклучоци и се вршат воопштувања, но и дедуктивниот метод засновајќи се на прифатливи принципи како системско, концептуално третирање и др. Разгледавме низа речници од информатичка област, во главно *Fjalorin e informatikës* (anglisht-shqip; shqip-anglisht), Приштина, 2005 и *Fjalorin e termave të informatikës* (anglisht-shqip-anglisht), Приштина, 2010.

Во албанскиот јазик во широката литература има две нивоа на научните текстови, техничко-научно и научно-народно. Го разгледавме речникот *Fjalorin anglisht-shqip*¹⁹, како и *Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe* особено од 1980²⁰ и од 2006²¹.

Структурата на трудот е дадено подолу:

- Идентитетот на информатиката како поле на знаење и проблемите на развојот на нејзината терминологија
- Компјутерскиот јазик во рамките на јазикот на текстот
- Прифаќање на термините на италијански, англиски и на француски како дополнителни елементи
- Системското поврзување на терминологијата на информатиката
- Образување на информатичката терминологија
- Проблеми на обработката
- Лексичко-семантичката структура во текстовите
- Албанско-англискиот речник со соодветните показатели
- Заклучоци и препораки
- Библиографија

¹⁹ П. Ќеску „*Fjalor anglisht-shqip*“, Тирана, 2000.

²⁰ „*Fjalor i gjuhës shqipe*“, Тирана, 1980.

²¹ „*Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*“, Тирана, 2006.

МОТИВАЦИЈА/ЦЕЛ

Информатиката како нова област на знаењето е посебно интересна за истражување. Еден од главните мотиви за пишување на овој труд се поврзува со понатамошното продлабочување на студиите кои треба да се преземаат во оваа област. Споредбата со англискиот јазик ги покажува структурните и семантичките карактеристики на овој јазик.

Ова истражување е мотивирано исто така и од постоењето на различни настани текстови, текстовите од научно-народно и теоретско ниво, како и различните речници.

Примерите добиени од текстовите по различни предмети ни помагаат за да ги разгледаме различните структурни и семантички проблеми на овој јазик. Од оваа гледна точка се разгледани како терминолошката така и нетерминолошката лексика како и граматичките појави. Преку проучувањето на богатиот предмет, наставните текстови, речниците и др. и преку споредбата со англискиот јазик се стремиме да ги проучуваме проблемите во образувањето на термините, на граматичките појави и на семантичките појави (полисемија, хомонимија, синонимија и антонимија).

На крајот како посебно поглавје е претставен и Речник на компјутерските термини (албанско-англиски) кој е направен врз основа на два речника: „*Fjalor i termave të informatikës; anglisht-shqip; shqip-anglisht*“, Приштина, 2005, кој содржи 2000 термини, прости и сложени, дел од кои се и објект на ова истражување.

ТЕОРЕТСКА ОСНОВА/МЕТОДИ

За реализација на темата „Терминологијата од областа на информатичко-компјутерската технологија во англискиот и во албанскиот јазик – споредбена анализа“ е заснована на индуктивниот и дедуктивниот метод. Индуктивниот метод, од примерите до воопштувањата е заснован на примерите кои се сретнуваат во текстови и речници. Идеите се илустрираат со примери извадени од тестови и речници, имајќи ги како теоретска основа принципите на јазикот на текстот. Преку овие методи се разгледуваат структурните и семантичките особености на лексиката од оваа област илустрирано со соодветните примери од англискиот јазик и преминувајќи од посебноста кон општото, и од општото кон посебноста.

Основа за истражувањето на оваа тема е идејата на системот, на концептот на термилошката лексика во двата јазика, во системските поврзувања како во форма така и во содржина. Исто така се разгледани и низа проблеми со теоретска и практична вредност како семантичките појави (полисемија, синонимија, хомонимија, антонимија), проблемите со позајмувањето како и преземањето на термините од англискиот јазик, карактеристиките на граматичките појави и на стандардизацијата на терминологијата за која станува збор.

СТРУКТУРА/СОДРЖИНА

Во овој труд објект на истражување е терминологијата на информатиката, како нова област на знаењето, кој е колку интересна толку и проблематична, бидејќи има за основа јазик кој е меѓународен, како што е англискиот јазик, и може да се смета како симбол на јазичниот глобализам и кој со својата терминологија претставува модел на интернационално стандардизирање, дури од овој аспект е на прва место. Овој труд содржи девет поглавја.

Во *првото поглавје* се третираат проблеми за идентитетот на информатичката област како терминологија и технологија, Како технологија таа зафаќа определено и доста важно место во рамките на информатичката теорија. Како терминологија таа има термини кои непосредно се поврзуваат со оваа област, како на пр.: *adapter* (алб.)/*adapter* (англ.); *assembler* (алб.)/*assembler* (англ.); *background* (алб.)/*background* (англ.), како и термини кои се поврзуваат со други области: економија, на пр.: *bankë* (алб.)/*bank* (англ.), јазико, на пр.: *dialog* (алб.)/*dialogue* (англ.), математиката, на пр.: *aksiomë* (алб.)/*axiom* (англ.) и др.

Понатаму се разгледуваат подлабоко термините од областа на информатиката во албанскиот и во англискиот јазик, каде се сретнува и фазата на синонимната конкуренција: *ordinator* или *kompjuter*; *maus*, *mi* или *miush* како проблемот со стандардизацијата на термините во албанскиот јазик.

Исто така се дава преглед на информатичките термини од различни речници, но и како се објаснува терминот *информатика* (*informatikë*) во различните јазични речници на албанскиот јазик. Ова се прави за да се даде преглед на состојбата на информатичката терминологија во албанскиот јазик.

Во *второ поглавје* се третираат проблеми на развојот на албанската терминологија во споредба со англискиот јазик. Внимание се посветува на појавата на синонимијата кај некои термини која се среќава и во англискиот јазик исто така. Оваа синонимија е помала во англискиот јазик во споредба со албанскиот јазик. Нејзиното присуство ја отежнува стандардизацијата на термините. На пр. на англиски за: *çrregjistrohem* има *log off - log out - sign off*.

Во *третото поглавје* се третираат проблеми на интерпункцијата и во рамките на текстот. Во овој јазик постои испреплетување на *зборовните знаци, табеларните знаци* (каде спаѓаат и *шечатските, табеларните, фотографските, алфанумеричките, буквени, буквено-табеларни знаци*.)

Во *четврто поглавје* се третираат проблеми на одразот на термините од областа на информатиката во наставните текстови како и појавата на функционирање на системот. Внимателно се разгледува концептот на позајмување на термините што се поврзува со нивното прифаќање во областа на информатиката во албанскиот јазик. Ова позајмување може да биде надвор од областа (кога термините од другите области се позајмуваат од информатиката, на пример од математиката како: *aksiomë, ekuacion, abshisë* и др., но може да бидат од некој јазик како англискиот, на пр.: *kompjuter, bekgraund, displej* и др.

Во *петтото поглавје* се прави класификација на термините според содржината и формата. Според содржината зборовите, термините се делат на четири групи:

1. Зборови од општиот јазик: *tbyllje* (алб.)/ *close* (англ.) и др.
2. Обични зборови со променето значење, како: *fole₁* (рајисје), *fole₂* (vendi ku rrinë shpendët) (алб.)/ *slot* (англ.) и др.
3. Позајмени термини од учебникарскиот стил, како на пр.: *sistem* (алб.)/ *system* (англ.) и др.
4. Термини од други области: економија, јазик, информатика, психологија и др.

Од аспект на формата имаме:

1. Именски групи образувани од:

а. збор+збор si: *kuti e zezë* (алб.)/ *black box* (англ.) и др.

б. збор +термин/термин+збор si: *shteg i aksesit* (алб.)/ *access path* (англ.) *ose memorie e zgjatur* (алб.)/ *extended memory* (англ.) и др.

в. термин+термин: *çip i memorie* (алб.)/ *memory chip* (англ.) и др.

2. Термини зборови

а. термини именки: *akses* (алб.)/ *access* (англ.) и др.

б. термини глаголи: *klikoj* (алб.)/ *click* (англ.) и др.

в. термини придавки: *i programueshëm* (алб.)/ *programmable* (англ.) и др.

г. скратеници: *ALGOL* (алб.)/*ALGOL* (англ.)и др.

Во *шесто поглавје* се третираат граматичките и лексичките појави. Тука се третираат најбитните делови на речта: именка, придавка, глагол, прилог, илустрирани со соодветните во англискиот јазик. За родот и бројот на именката не постои некоја специфична особина бидејќи најчесто се појавува машки род. Во врска со падежот најчесто се користи генитив, потоа номинатив и на крај акузатив. Како основни особености во врска со глаголите е фактот дека тие се користат во пасивна форма, на пр.: *programohet, programohen* и др.

Во *седмо поглавје* се третираат проблемите на образување на информатичката терминологија. Начините на образување на информатичката терминологија се три (семантички, граматички начин и позајмувањето). Како начин на образување може да се споменат и скратениците, кои во пишани текстови од оваа област се сретнуваат доста често, а се сретнува и транслитерација на албански јазик, како и нови скратеници на албански јазик кои ја збогатуваат терминологијата од оваа област и тие ги заменуваат постоечките единици.

Во *осмо поглавје* се третираат проблемите со семантичките појави: полисемија, синонимија, хомонимија и антонимија. Посебно се третираат појавите на полисемија и на синонимијата кои создаваат двоумење во точното разбирање на концептите.

Во *деветто поглавје* е даден речникот со термини кои содржи 2000 термини од прости зборови и именски групи на албански јазик и соодветните термини на англиски јазик.

Идентитетот на информатичката област како терминологија и технологија

1.1 Информатичката наука и нејзина терминологија

Терминологијата го непосредно претставува развојот и модернизацијата на современиот албански јазик и е тесно поврзана со развојот на образованието, науката и културата, со распространувањето на техничко-научните знаења низ целото албанско општество²². Интересот и посебното внимание од нашето општество за терминологијата воопшто се показатели на највисокото ниво на науката и на технологијата и нивната улога во животот на современото албанско општество. Развојот на науката и технологија предизвикува не само создавање на нови термини и концепти туку ги оформува и развива понатаму термилошките системи, не само разгледувајќи и определувајќи ги концептите и посебните термини туку и создавајќи цел концептуален апарат во низа научни дисциплини и во нивните соодветни термилошки системи. Сето ова движење е придружувано со диференцијација и спецификација на термините на различните области, но, истовремено си со соработка меѓу нив, затоа со неа не се занимаваат само еден тесен круг на специјалисти, но и други пошироки општествени кругови кои на овој или на оној начин се сретнуваат со термини од различни области на знаењето во секојдневното дејствување и предавање. Посебно место зафаќаат нови области на знаењето како што се информатиката, телекомуникацијата, биотехнологијата и др. со нивната соодветна терминологија. Нова терминологија е и информатичката терминологија која не мотивира да ги истражуваме нејзините термини.

1.2.Објектот на истражувањето и проблемите што се поврзуваат со информатичката терминологија

Информатиката е релативно нова гранка на науката која ги проучува законите за собирање, менување, зачувување, обработување, барање и споделување на документираната информација што определува оптимална организација на уметноста на информацијата врз основа на современите технолошки средства. Таа опфаќа низа области како самата информатика како наука, теоријата на информацијата, научното документирање (јазик, текст, средства за чување), библиотекарската дејност, обработка на превод на текстовите, кодирањето, индексирањето, обработката на информациите, пренесувањето и програмирањето на информациите (компјутерска техника) како и низа помали области кои се занимаваат со копирањето, миркоснимањето и др. Мнозинството на овие области се поврзува со развојот на науката и технологијата што го услови создавањето на низа ново научни и технички концепти. Овие концепти, имаат и свои соодветни називи (термини) кои заедно со концептите (објектите) навлегуваат и во јазикот. Така во секој јазик се создава фонд на термини интересни за проучување, а добар дел од нив се влезени од големите јазици и посебно од англискиот јазик. Најголемо влијание претрпела областа на компјутеристиката, каде се користат, во главно, позајмени термини од англискиот јазик освен ова постои и штетна синонимија (иако присутни) што предизвикуваат конфузија во комуникацијата меѓу експертите.

²² Х.Пашо, А.Дуро „*Terminologjia teknike-shkencore dhe vendi i saj në shqipen standarde*“, Меѓународна научна конференција „*Shqipja standarde dhe shoqëria shqiptare sot*“, Тирана, 2003.

Од друга страна, странските термини создаваат тешкотии за корисниците на компјутерите. Така освен многубројните синоними како *kompjuter - ordinator* (алб.)/ *computer* (англ.); *kibord - tastierë* (алб.)/ *keyboard* (англ.); *llogaris* (алб.)/ *compute* (англ.); *llogaritshëm(i)* (алб.)/ *computable* (англ.) постои и голема низа термини за кои треба да се одлучи кои треба да се преведат на албански, прилагодуваат на албански и кои треба да останат како што се позајмени. Со други зборови терминологијата која се користи во литературата и таа што се користи во практика, бара посебна анализа од посебна комисија составена од специјалисти од соодветната област и од лингвисти, за да се создаде и обработи соодветен термилошки речник. Ова е првата неопходност за оваа област на науката и технологијата, бидејќи како што наспоменавме и погоре, тоа се во главно нови термини кои брзо навлегуваат во јазикот, затоа се бара што побрза интервенција за оценување на оваа терминологија²³ не само во границите на албанската држава, но и надвор како во Косово и во Македонија. Токму ова е причина за создавање на речник од оваа област, создавање на заедничка комисија за да се преземе оваа широка научно-истражувачка и практична дејност од национална важност. Но, секако претходно се бара истражување за состојбата на оваа терминологија и проблемите кои треба да се решат како и определувањето на соодветните излези од нив²⁴. За прв пат Косовската академија изработи Речник на информатиката (*Fjalori të informatikës*²⁵), но без ограничување, од група автори составена од специјалисти од соодветната област Неби Цака, Агни Дика и Себ Родиќи и со редакција на академик Рецеп Исмајли.

Овој речник, кој е и објект на нашето истражување, надополнува една итна потреба за системско претставување и алфабетско претставување паралелно на два јазика, англиско-албански речник и албанско-англиски речник на целосната термилошка лексика на една научна дејност скоро сосема нова и современа како што е информатиката. Овој речник содржи 9000 термини за секој јазик, зборови и термини, кои се однесуваат на оваа област, компјутерските науки, софтверското инженерство, информатичката технологија, насоки блиски со неа: информатичка теорија, телекомуникација, електроника, автоматика како и подалечните области: математика, физика, логика, лингвистика. Се сретнуваат и зборови со општо значење. Речников опфаќа и голем број скратеници, поголем број од нив се земени без прилагодување на албански јазик, бидејќи тие често се сретнуваат во техничко-научниот јазик од оваа област, како и во публицистиката, на пример: ROM, RAM, CD, LED, MOSFET, LAN. Некои од нив се употребуваат дури и членувани на пр.: LED-i, RAM-i и др.

²³ А.Дуро, Ф.Врапи „*Veçori të termave me burim nga anglishtja në gjuhën shqipe*“ во Збирката „*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe, probleme e detyra*“, Тирана, 2009.

²⁴ А.Дуро „*Termin dhe fjala në gjuhën shqipe*“, Тирана, 2009.

²⁵ Н.Цака, А. Дика, С.Родиќи, „*Fjalori i informatikës (anglisht-shqip; shqip-anglisht)*“, Приштина, 2005.

Посебен слој во овој речник се термините од албанско потекло. Голем дел од нив се прилагодени на албански јазик, а тоа се истакнува од јасната внатрешна форма, значи, од зборообразувачката структура, на пример: *ndërfaqe* за *interfejs*, *faqeshënues* за *bukmark*, *fjalëkalim* за *pasuord* и др.

Во речников се забележува и ограничен број префикси кои се користат за образување на термините на пр.: *sinjери* за *android*, *silidhëz* за *konektoid*.

Треба да се истакне дека 80% од термините во овој речник се именски групи, само за единицата компјутер има 51 именски групи (со два и три збора): *kompjuter analog*, *kompjuter burimor*, *kompjuter digjital model*, *kompjuter me arkitekturë klasike* и др.

Доста термини се дадени и со нивни варијанти на пример: *aplikacion/zbatim*, *adapter/përshtatës*, *frekuencë/denduri*, *konektor/lidhëzor*, *përdorues/shfrytëzues*, *kontrast/kundërshti* и др.

Именските групи се образувани од комбинацијата на термини од различни области како од математиката, физиката, економијата, лингвистиката, логиката, како на пример: *alokim dinamik*, *diodë lazerike*, *diagram rrethor*, *kabëll optik*, *gramatikë gjenerative*, *logjikë simbolike* и др. Во повеќето случаи авторите се потрудиле да го дадат терминот кој соодветствува на странскиот термин, но има и случаи кога се дадени двете варијанти. Оваа синонимија е штетна како за албанските термини така и за странските термини, на пр.: *pin* (англ.) – *këmbëz*, *thumb* (алб.), *smart* (англ.) – *inteligjent*, *i zgjuar* или *kuti* (алб.) – *box*, *case* (англ.)²⁶.

Англиско-албанскиот и албанско-англискиот информатички речник, кој е печатен во 2005 година е голем чекор во активностите преземени во Македонија, во Косово и во Албанија, во последните години во областа на терминологијата. Овој речник послужи како основа за создавање на друг информатички речник со дефиниции во 2010 година²⁷.

Оваа терминологија добива се поголемо значење кај сите јазици, поради зголемувањето на бројот на корисниците на сопствените компјутери и на интернетот во сите држави и од сите категории на популацијата.

Kompjuteri (алб.)/*computer* (англ.) е *printeri* (алб.)/*printer* (англ.); *disketa* (алб.)/*floppy disk* (англ.) е *kompaktdisku* (алб.)/*compact disc* (англ.); *internet* (алб.)/*internet* (англ.) е *uebi* (алб.)/*web* (англ.) (како меѓународни термини) се дел од нашето секојдневие, колку и телефонот и телевизорот. Информатизирањето и компјутеризацијата ги опфаќа сите области на човечкото дејствување. Така, имаме: *adresë elektronike* (алб.)/*e-mail address* (англ.); *disketë kompjuterike* (алб.)/*floppy disc* (англ.); *kompjuter personal* (алб.)/*personal computer* (англ.). За да се опише способноста за користење на компјутерот се користат ИГ:

²⁶ А. Дуро, Ф. Врапи „*Veçori të termave me burim nga anglishtja në gjuhën shqipe*“ Збирка „*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe, probleme e detyra*“, Тирана, 2009.

²⁷ Љ. Шинани, А. Черпја, А. Чепани, „*Fjalori i termave të informatikës (anglisht-shqip-anglisht)*“, Приштина, 2010.

mësim përmes kompjuterit (алб.)/ *computer aided learning* (англ.); *udhëzim (i nxënësve) nëpërmjet kompjuterit* (алб.)/ *computer- aided instruction* (англ.); *mësim me anë të kompjuterit* (алб.)/ *computer-assisted learning* (англ.) и др.

Ова се постигнува преку компјутерските курсеви кои се одржуваат во компјутерски лаборатории, центри и сали на факултетите по компјутерски науки, или групата за компјутерско инженерство и сето ова го овозможува компјутерската технологија и компјутерската индустрија.

Денес книгите се подготвуваат, редат, обработуваат и печатат компјутерски. Компјутерски може да бидат не само игрите, но и пиратеријата и криминологијата, како и етиката, па дури и животот и светот.

Бројот на термините создадени за да се изразат новите концепти кои се однесуваат на информатиката и на информатичката технологија постојано се зголемува, бидејќи се зголемува бројот на новите средства на технолошката информација и на компјутерските програми. Овие средства и програми во главно се од САД, и заедно со нив и документацијата е со соодветните термини на англиски јазик.

Како последица земјите се соочуваат со прашањето на преводот на документите и термините од кои се придружени овие средства и програми, а тоа се случува често по нивниот влез во пазарот. Ова бара од преведувачите и од лексикографите анализирање на изворскиот термин и наоѓање на соодветниот термин на нивниот јазик.

Количеството и големата брзина на влегувањето на овие термини од англискиот јазик во другите јазици го отежнува успешното создавање на изедначена информатичка терминологија за повеќето јазици. Поради неможноста од брзата и успешната реакција, често се прифаќа англискиот термин, дури и без соодветното фонетско, морфолошко и семантичко прилагодување. Англискиот благодарение на глобализацијата и на интернетот зазема улога на меѓународен јазик, или на т.н. светски јазик. Така и *kompjuter* (алб.)/ *computer* (англ.), како и *harduer* (алб.) /*hardware* (англ.) е *softuer* (алб.)/ *software* (англ.) edhe *internet* (алб.)/*internet* (англ.) е *ueb* (алб.)/ *web* (англ.) стануваат интернационализми.

Исто така, благодарение на низа научни дела за информатичката технологија од Н. Цака, А. Дуро, Х. Шеху, Ф. Врапи вниманието се сконцентрира се повеќе во решавањето на проблемите за нејзина стандардизација.

1.3 Во врска со компјутерската историја

Човековата историја особено од 1718 век и до денешен ден е позната за интензивен развој на средствата за комуникација, но и на другите области, како уметноста, науката врз основа на: математиката, физиката, хемијата, астрономијата, електрицитетот. паралелно се развиле и се усовршија постојано и средствата и орудијата за работа кои се користат во овие области, а покрај нив се развиле и другите мерливи средства, средствата за пресметување и др.

Еден од средствата за пресметување кој своите почетоци ги има во древноста е без сомневање простиот бројувач познат како АБАКУС (**ABACUS**). Со него се врши само собирање и одземање. Траги на ова просто и доста практично средство се прво откриени во Кина и во Египет околу 500 г. п.н.е. Абакусот се користело за олеснување на пресметките во производството, трговијата и др.

Ова средство, на албански наречен *numeratori* се користи и ден-денес во нашето училиште во раната фаза на изучување на математиката.

За негова употреба се користени бројни термини кои ѝ припаѓаат на информатиката, позајмени од математиката, но и некоја друга област, на пример: *numër* (алб.)/*number* (англ.); *shifër* (алб.)/*digit* (англ.); *mbledhje* (алб.)/*addition* (англ.); *zbritje* (алб.)/*subtraction* (англ.) и др.

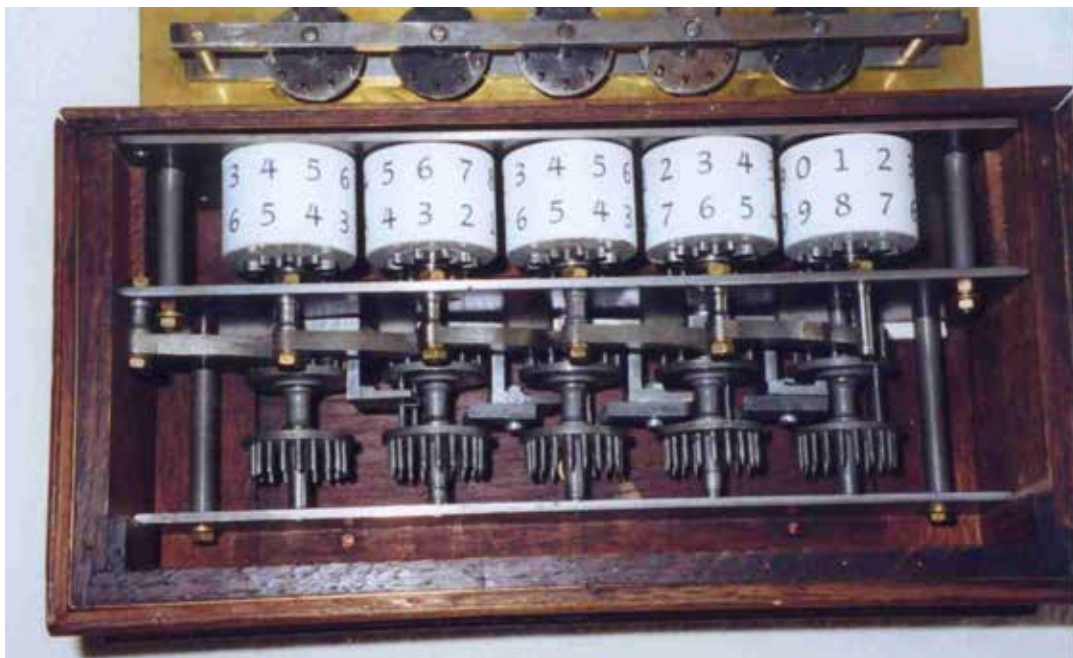
FOTO ABACUS.

Иако абакусот се користело долго време со текот на времето не можело да им одговара на потребите за извршување на операции со поголеми и покомплицирани шифри, затоа за да се надминат овие тешкотии, математичари и инженери од различни области, создале и произвеле се посовршени машини за пресметување. Особено 17 век се истакнува со некои пронајдоци за поточни и покомплицирани пресметувања.

- Шкотскиот математичар **John Naiper**, кој работел во областа на логаритамите во 1617 создаде механичко средство за нивно пресметување.
- Англискиот математичар **Oughtred** во 1621 година, го измисли шиброт (**Rrathët Përpjestimorë – кругови на распределба**). Ваквиот пронајдок се користело до крајот на 1970-тите години и подоцна се замени од електронските машини за пресметување.
- Првата механичка машина за пресметување наречена **Calculating Clock**, е откриена во 1623 од Германецот **Wihelm Schickard** и е создадена со цел да се користи од Јохан Кеплер. Но изгоре пред да се доврши.
- **Паскал** во 1642 г., создаде покомплицирана машина, **Паскалина**, која вршеше сложено собирање преку децимали. Тој ја изгради оваа машина за да му помогне на татка си при собирање на даноците. Овој механизам не му донесе многу добивки, но тој механизам се користело и во подоцнежните машини за пресметување.

Слика од Паскалина

- **Gottfried Von Leibnitz**, во 1673 година ја подобри идејата на машината на научникот Паскал. Оваа машина била проектирана да врши собирање, одземање, множење, делење како и да пресмета квадратен корен.
- Унгарскиот нобеловец **Kempelen** го создаде Автоматскиот играч на шахот во 1976 (прегоре во 1856 година). Во оваа машина биле користени низа концепти изразени со соодветните термини кои се користат и денес: *logaritëm* (алб.)/*logarithm* (англ.), *pajisje logaritmike* (алб.)/*logarithmic equipment* (англ.), *shumëzim* (алб.)/*multiplication* (англ.), *pjesëtim* (алб.)/*division* (англ.), *rrënjë katrore* (алб.)/*square root* (англ.), *rrathë përpjestimore* (алб.)/*proportional circles* (англ.) и др.
- Моделот на **логичниот показател** од **Charles Mahon** во 1777 година им претходи на изградбата на логичните составувачи на денешните компјутери.
- **Калкулаторот** е изграден од **De Colmar** во 1820 година и е направено во 1000 копии. Оваа машина работела според принципот на машината за пресметување на Leibnitz.
- Првиот кој даде идеја на една машина која би вршела низа активности и која би ги печатела тие автоматски бил **Charles Babbage**. Во 1822 година тој создаде мал модел наречен **диференцијална машина**. Преминот од моделот до конкретната машина практично било невозможно, бидејќи нивото на техниката од тоа време не можело да го обезбеди потребниот број на составните делови²⁸.

Во тоа време, Babbage мислел да изгради таква машина, која би ги вршела сите математички операции врз основа на податоците и наредбите кои би ѝ се дале на машината преку карти со дупки и резултатот би го дале автоматски во печатена форма. Babbage даде многу напредна идеја. **Аналитичката машина** имала многу сличности со денешниот компјутер. Бидејќи во тој временски период не се ни станувало збор за електрониката се подразбира дека се би се вршело механички.

Babbage заминува од овој свет пред да стане реалност изградбата на оваа машина. Подоцна неговиот син врз основа на проектот и белешките на татка си ја изгради машината во 1871 година. Babbage се почитува како **татко на компјутерот** иако не го виде реализиран неговиот последен пронајдок.

Покрај Babbage работела и **Ada Lovelace**, ќерка на Лорд Бајрон (големиот англиски поет кој им посветил посебни стихови на Албанците во неговото дело „Чајд Харолд“). Таа се смета за гениј во областа на математиката. Прифатена е како првата програмерка. Дури во нејзина чест за придонесот во оваа област, еден од програмските јазици го носи називот **ADA**.

Ако ги разгледуваме внимателно обидите направени во оваа област гледаме дека тие се индивидуални и како такво ограничено е и нивното користење.

²⁸Ф. Шалеси, „*Napat e para në botën e kompjuterit*“, Тирана, 2011.

Тоа што се забележува во развојот на овие средства е стремежот за зголемување на бројот на активностите коишто ги извршуваат тие, а тие да дадат точен резултат, просек како и да се лесни за користење. Во современото општество кога почна масовно производство на машините за пресметување, барањата биле и во правец на цената, дури и на естетското претставување.

Механичките, автоматските машини за пресметување ги замениле индивидуалните машини кои се користеле скоро од сите економски, финансиски центри како банките, берзите, производните претпријатија и др. Во проектантските институции до почетокот на 70-тите години се користеле механичките линијари, кои имаа ниска точност.

Една машина која почна да биде се поприсутна во институциите, администрацијата, книжевното творештво, покрај машините за пресметување, беше и механичката машина за пишување. Понатаму, таа е усовршена менувајќи ја механичката команда со таа електрична.

Нивото на достигнувањата и еволуцијата постигната во оваа област се тесно поврзани со развојот на човековото општество. Во ропскиот поредок и феудалниот поредок беа значително помали интелектуалните сили во споредба со другиот дел на населението, а ова била причина за заостанување во науката. Обратното се случило со капиталистичкиот режим, кога производството на материјалните добра почна да се врши со машини, понатаму во фабрики и др. кои биле плод на студирањето. Зголемувањето на интересот за студирањето, стремежот кон техничките и технолошките откритија го зголеми барањето за интелектуална работа воопшто. Оваа појава е уште понагласена во модерното општество, особено во втората половина на овој век. Како последица, природно, се смени односот на произведувачката работа со интелектуалната работа, во корист на интелектуалната работа.

Во оваа нова епоха, науката напредувала со енормни чекори. Развојот на индустријата и усовршувањето на новите технологии, големите достигнувања во електрониката посебно, подготвија и го овозможија најголемиот пронајдок на векот *компјутерот*, кој се уште трпи промени и постојани софистицирања од денот на неговото пронаоѓање.

Во 1944 година е направен првиот чекор кон модерниот компјутер, што значи и одделување од старите автоматски механички машини за пресметување. Овде ќе дадеме неколку основни термини *tastierë* (алб.)/*keyboard* (англ.); *mi-miush-maus* (алб.)/*mouse* (англ.); *monitor* (алб.)/*monitor* (англ.); *printer* (алб.)/*printer* (англ.) и др. Машината концептирана и изградена од група научници од Универзитетот на Харвард, место механичките дела, како кај машината на Паскал или Лајбниц користеле електромагнетски релеја и механички одбројувачи се нарече **Mark I**.

Во подоцнежните денови обидите на пронаоѓачите се посветија на замената на механичките делови со електронски. Се поставува прашањето: Како да се претставуваат електронски бројките, во меѓувреме кај механичките машини биле определени од позицијата на запченикот?

Вие сега знаете дека овој проблем решен преку поставувањето на системот за бројување со основа 2 од **Жорж Були (бинарен систем)** и интерпретација преку него на две состојби на електричното коло, „поминува струја“. Бинарниот систем се нарече *компјутерски јазик*. Овој јазик се користи се уште и кај денешните компјутери.

Две години по **Марк I**, машината за пресметување која била целосно електронска се нарече **ENIAC** (Electronic Numerical Integrator And Calculator). За да имаме појасна идеја на еволуцијата на компјутерот до денешни дни ќе дадеме некои параметри на **ENIAC**: тежина 30 тона опфаќаше површина од 140 m²; можела да врши множење за 0,003 секунди за од **Марк 1** кому му требаа 3 секунди²⁹.

Во Филадельфија, Пенсилванија (САД) на 14 февруари 1996 е одбележана 50-годишнината од **ENIAC** и во церемонијата по овој повод, овој датум е наречен „Раѓањето на ерата на информацијата“.

Компјутерот мултифункционална машина

Првите компјутери до средината на 60-тите години имаа висока цена, имаа ограничена употреба и има големи размери. Само државните органи и некои универзитети од најсилните држави имаа такви машини. Компјутерите од овој период се користеле само од научниците и некои специјалисти но ограничен во број, бидејќи компјутерите биле малобројни и нивните вештини биле ограничени.

Денес компјутерот се повеќе го пополнува просторот на интелектуалната работа, како во истражувачки институции, центри за производство, јавна услуга, администрација, телекомуникација, универзитети и друго. Постои стремеж тој да биде дел од секоја куќа.

Оваа средство за комуникација служи за внесување и чување на различните информации, за обработка на податоците, како извор на информација, како средство за телекомуникација (факс, електронска пошта, Фејсбук, Твитер) и др., дури и како средство за забава.

Компјутерот може да го користат сите категории на луѓето, зависно од нивото на знаењата што ги имаат, од научници, програмери, администратори, до писатели, композитори, сликари, режисери, наставници, како и попростите корисници, децата што сакаат да учат и да се забавуваат и др. Тоа е средство што ако имаш желба за учење многу лесно може да го користиш и помага од сите аспекти.

Подолу ќе ја претставиме работата на научниците, по години, до усовршување на компјутерот според генерациите.

²⁹ И. Нинка, и др., „*Informatika I*“, Тирана, 2007.

Првата генерација (1951-1958)

Во текот на овој период се користени инкандесцентни ламби кои пуштеле голема топлина. Внесувањето на податоците во компјутер било преку перфорирани карти. Дупчињата биле направени според определен код, кого машината требаше да го преведе на компјутерски јазик. Податоците се обработуваа од програмата или од дадените наредби дадени претходно преку магнетска лента, исто како кај магнетофоните. Заклучоците од специјалистите се добиваа на перфорирани карти и можеле да се читаат само од нив. Компјутерот, кој ги имал сите овие особености е наречен **UNIVAC** (UNIVersal Automatic Computer).

Втора генерација (1959-1964)

Многу мал електронски елемент, *транзистор*, ги замени *инкандесцентните ламби*, на крајот на 50-тите години. Ова ја намали топлината внатре во компјутерот и овозможи градење на поточните компјутери со помали димензии отколку претходниците. Важни карактеристики на оваа генерација биле и брзината на вршење на операциите, капацитетот на меморијата, како и помала потрошувачка на електричната енергија. И во внатрешноста на компјутерот имало суштински промени.

Кај овој вид компјутери главната меморија е заменета со прстенести келии обвиткани со бобина со тенка преносна жица. Поминувањето и непоминувањето на електричната енергија во жицата на бобината создавала магнетизација на ќелијата. Магнетизираната или немагнетизираната состојба на ќелијата ги претставувала наредбите и податоците, а брзината била многу побрза отколку кај претходните компјутери (една милионита од секундата).

Втората генерација на компјутери имала и секундарен простор за чување на информацијата и оваа магнетска лента била многу слична со магнетофонската лента. Друг битен чекор бил и факот што извршените активности од компјутер можеле да се префрлат и чуваат на магнетската лента.

Освен подобрувањето на компјутерите усовершено е и програмскиот јазик. Од симболичниот јазик се преминало на јазици од напредно ниво. Такви беа програмските јазици **FORTTRAN** (FORmula TRANslator) создаден кон средината на 50-тите години од **IBM**. Бидејќи **FORTTRAN** не ги исполнувал некои барања за обработка на податоците од областа на бизнисот, во почетокот на 60-тите години е создаден друг програмски јазик наречен **COBOL** (Common Business Language).

Трета генерација (1965-1971)

Во овој период компјутерите почнале да се прават со помали димензии. Исто така и брзината и точноста на нивното работење била многу висока, а цената се намалила. Новост за овој период претставува фактот што транзисторите се замениле со интегрирани кола. Во еден кристал од силикон со многу мали димензии (помалку од 1cm^2) можеле да се опфатат стотина составни електронски делови.

Независно од новостите што ги донесе овој период и компјутерите од оваа генерација, ги немале димензиите од денешниот компјутер, кој може да се пренесе лесно или да се

постави на маса. Овие компјутери биле поставени во посебни соби.

Друга важна особина од постигнувањата од овој период бил и фактот дека во еден компјутер можеле да се поврзуваат и да го користат истовремено неколку корисници, дури и да биле далеку од компјутерот центар.

Четврта генерација (1972...)

Веќе пред науката имало нов предизвик, намалување на димензиите на составните делови на компјутерите. Научниците дебатираше за да оценат кое е квалитетното решение кое го значи раѓањето на новата генерација.

Група академици настојувала како такво да се нарече компјутерот **Систем/370** што го претстави **ИБМ**. Кај овие компјутери за првпат се ставени кола со висока интеграција, кои опфаќаа илјадници транзистори само во еден силиконски кристал. Овие последните успешно ги замениле магнетските ќелии користени во компјутерите од втората генерација и обезбедиле побрза обработка на информациите.

Други академици ја поддржуваат идејата дека користењето на микротехнологијата значи раѓање на четвртата генерација. Оваа нова технологија го овозможи создавањето на **микропроцесорот**, кој се користи во сите машини што постојат за дневна употреба. Примерите се се побројни, како електронски машини за пресметување, компјутерски системи за контрола кај автомобилите, панели за програмирања кај микробрановата, и дури кај машините за шиене, радио-магнетофоните со многу функции кои навлегуваат секојдневно во нашиот живот.

Научниците постигнале да создадат многу мал компјутер во споредба со тие кои биле досега **микрокомпјутер (Personal Computer** или само **PC**). Ова се овозможи од користењето на микропроцесорот во комбинација со други кола од високо ниво на интеграција.

ФОТОГРАФИИ ОД КОМПЈУТЕРИТЕ ОД ДЕНЕШНО ВРЕМЕ

Компјутер од 1970 година

Компјутер од 2000 година

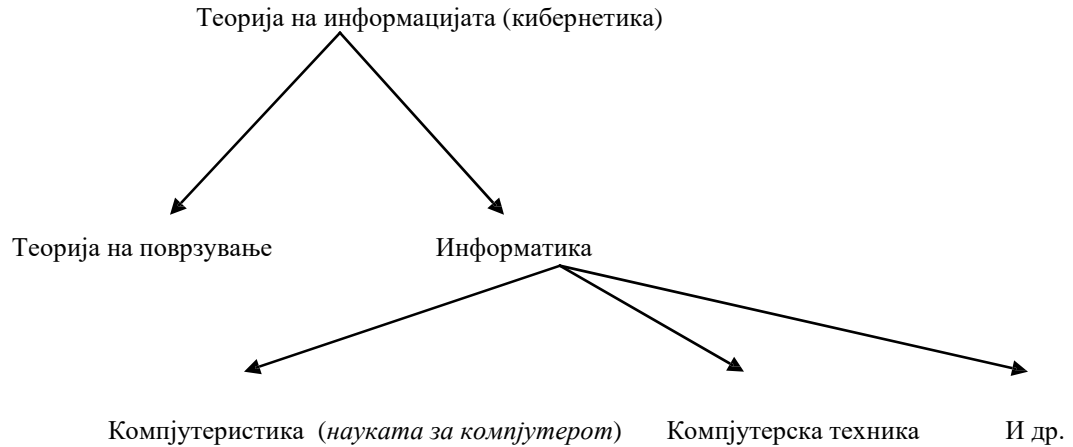

Компјутер од 2014 година (laptop)

1.4 Информатиката во рамките на теоријата на информацијата

Информатиката во рамките на теоријата на информација опфаќа важно место во денешни дни. Ова е тесно поврзано со брзиот развој на оваа наука која за цел ја има обработката и распространувањето на информацијата. Подолу на семантички начин го претставуваме местото што го фаќа информатиката во рамките на теоријата на информацијата.

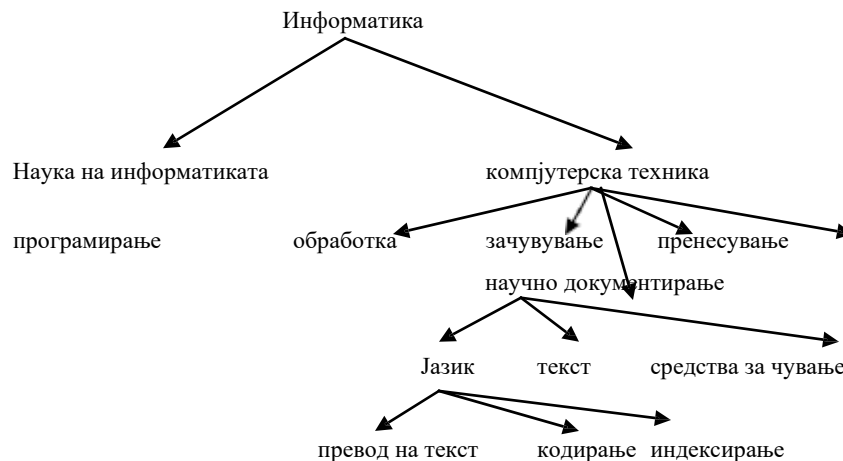

1.5 Информатиката и областите што се поврзуваат со неа

1.6.1 Делови кои целосно се поврзуваат со неа

Информатиката ги проучува законите на собирање, промена, чување, обработка, пребарување и распространување на документираната информација врз основа на современите технички средства. Таа опфаќа една низа на области како самата информатика како наука, теоријата на информацијата, научното документирање (јазик, текст, средства за чување), библиотекарска дејност, обработка и превод на текстови, кодирање, индексирање, обработка на информацијата, пренесување и програмирање на информациите (компјутерска техника) и една низа на други области кои се поврзуваат со копирање и микроснимање и др.

Во долунаведената шема се дадени областите кои се поврзуваат со неа.

1.6.2 Делови кои им припаѓаат на областите кои се поврзуваат со нејзините основи како наука и технологија

Информатиката е наука која треба да се разгледа во однос со другите науки и нивните области. Тоа е резултат на меѓусебното дејствување на другите науки. Нејзините врски треба да се разгледаат тесно со математиката (бинарните системи, пресметувањето), електрониката (електронските системи), електрицитетот (електричните системи), механиката, физиката и др. Присуството на една целина на термини од овие области ја покажува и тесната врска на оваа наука со другите науки. Ги спомнуваме овде термините како: **aksiomë** (алб.)/*axiom* (англ.); **aritmetikë** (алб.)/*arithmetic* (англ.); **kapacitet** (алб.)/*capacity* (англ.); **shifër** (алб.)/*digit* (англ.); **dialog** (алб.)/*dialogue* (англ.); **shenjë** (алб.)/*sign* (англ.); **sintaksë** (алб.)/*syntax* (англ.); **simbol** (алб.)/*symbol* (анг.); **tekst** (алб.)/*text* (англ.); **gramatikë** (алб.)/*grammar* (англ.); **parashtesë** (алб.)/*prefix* (англ.) и др.

Треба да се наспомене дека најважната страна на информатиката како област на знаење и нејзината терминологија ја составуваат компјутеристиката со најбитниот објект како што е компјутерот чиј развој треба посебно да се знае. Ова се гледа и во тесната врска со динамиката на развојот на неговите термини.

Областите каде се користи информатиката се од најразличните: *медиуми, економија, правно-административна област, медицина, лингвистика, земјоделство, спорт, забава* и др. Со малку зборови целиот човечки живот е компјутеризиран. Самиот интернет е толку важен елемент на нашиот живот што повеќето луѓе не може да го замислат животот без него.

Општествените мрежи *Фејсбук* и *Твитер* им создале на корисниците поголеми можности за комуникација со поширока публика. Развојот на информатичката технологија и средства за комуникација го претставува едниот аспект на процесот на глобализацијата која направила големи чекори во напредувањето на овој процес.

1.7 Идентитетот на информатичката терминологија

1.7.1 Термини кои ѝ припаѓаат непосредно на информатиката.

Бројот на создадените термини за да се изразат новите концепти кои се однесуваат на информатиката и на технологијата на информацијата постојано расте, бидејќи се зголемува бројот на новите средства на технологијата на информацијата и на компјутерските програми. Во термилошките речници за информатика на различни јазици, освен термините од информатиката, се опфатени и голем број термини од другите области. Тука ќе дадеме целина на термини од областа на информатиката од речникот „*Fjalori i informatikës*“, Приштина, 2005³⁰ со соодветните термини на англиски јазик како на пример: *adapter* (алб.)/*adapter* (англ.); *aktuator* (алб.)/*actuator* (англ.); *alfanumerik* (алб.)/*alphanumeric* (англ.); *ankorë* (алб.)/*anchor* (англ.); *android* (алб.)/*android* (англ.); *aplet* (алб.)/*applet* (англ.); *assembler* (алб.)/*assembler* (англ.); *audio* (алб.)/*audio* (англ.); *bekgraund* (алб.)/*background* (англ.); *boldfejs* (алб.)/*boldface* (англ.); *bukmark* (алб.)/*bookmark* (англ.); *bos* (алб.)/*bos* (англ.); *bus* (алб.)/*bus* (англ.); *bajt* (алб.)/*byte* (англ.); *bajtkod* (алб.)/*bytecode* (англ.); *çip* (алб.)/*chip* (англ.); *çat* (алб.)/*chat* (англ.); *databazë* (алб.)/*database* (англ.); *bufer* (алб.)/*buffer* (англ.); *buferoj* (алб.)/*buffering* (англ.); *displej* (алб.)/*display* (англ.); *dedlajn* (алб.)/*deadline* (англ.); *dedlok* (англ.)/*deadlock* (англ.); *defolt* (алб.)/*default* (англ.); *drajv* (алб.)/*drive* (англ.); *drajvër* (алб.)/*driver* (англ.); *descriptor* (алб.)/*descriptor* (англ.); *dizajn* (алб.)/*design* (англ.); *dot* (алб.)/*dot* (англ.); *editor* (алб.)/*editor* (англ.); *emejl* (алб.)/*email* (англ.); *emiter* (алб.)/*emitter* (англ.); *ekstranet* (алб.)/*extranet* (англ.); *domen* (алб.)/*domain* (англ.); *fajl* (алб.)/*file* (англ.); *fidbek* (алб.)/*feedback* (англ.); *faks* (алб.)/*fax* (англ.); *flip-flop* (алб.)/*flip-flop* (англ.); *flori* (алб.)/*floppy* (англ.); *floridisk* (алб.)/*floppydisk* (англ.); *font* (алб.)/*font* (англ.); *folder* (алб.)/*folder* (англ.); *format* (алб.)/*format* (англ.); *formatoj* (алб.)/*format* (алб.)/*format* (англ.); *gigabajt* (алб.)/*gigabyte* (англ.); *gigabit* (алб.)/*gigabit* (англ.); *gigaflops* (алб.)/*gigaflops* (англ.); *graf* (алб.)/*graph* (англ.); *harddisk* (алб.)/*harddisc* (англ.); *informatikë* (алб.)/*informatics* (англ.); *input* (алб.)/*input* (англ.); *insert* (шқ/insert (англ.); *insertoj* (алб.)/*insert* (англ.); *inteligjencë* (artificiale) (алб.)/*artificial intelligence* (англ.); *internet* (алб.)/*internet* (англ.); *kibord* (алб.)/*keyboard* (англ.); *kiuërd* (алб.)/*keyword* (англ.); *kilobit* (алб.)/*kilobit* (англ.); *kilobajt* (алб.)/*kilobyte* (англ.); *kompjuter* (алб.)/*computer* (англ.); *label* (алб.)/*label* (англ.); *lejaut* (алб.)/*layout* (англ.); *link* (алб.)/*link* (англ.); *log* (алб.)/*log* (англ.); *mark* (алб.)/*mark* (англ.); *master fajl* (алб.)/*masterfile* (англ.); *maus -mi - miush* (алб.)/*mouse* (англ.); *megabajt* (алб.)/*megabyte* (англ.); *megabit* (алб.)/*megabit* (англ.); *mikroçip* (алб.)/*microchip* (англ.); *mikrokod* (алб.)/*microcode* (англ.); *mikrokompjuter* (алб.)/*microcomputer* (англ.); *mikroprogram* (алб.)/*microprogram* (англ.); *minidisk* (алб.)/*minidisc* (англ.); *minikompjuter* (алб.)/*minicomputer* (англ.); *multimedia* (алб.)/*multimedia* (англ.); *multiakses* (алб.)/*multi-access* (англ.); *navigoj* (алб.)/*navigate* (англ.); *paket* (алб.)/*packet* (англ.); *pasuërd* (алб.)/*password* (англ.); *retabajt* (алб.)/*petabyte* (англ.); *piksel* (алб.)/*pixel* (англ.); *pointer* (алб.)/*pointer* (англ.); *ploter* (алб.)/*plotter* (англ.);

³⁰ *Fjalori i informatikës* (anglisht-shqip; shqip-anglisht), Н. Цака, А. Дика, С. Родики, Приштина 2005.

port (алб.)/*port* (анг.); *postfiks* (алб.)/*postfix* (англ.); *prefiks* (алб.)/*prefix* (англ.); *procesor* (алб.)/*procesor* (англ.); *printer* (алб.)/*printer* (англ.); *printoj* (алб.)/*print* (англ.); *rekord* (алб.)/*record* (англ.); *ritrivëll* (алб.)/*retrieval* (англ.); *robot* (алб.)/*robot* (англ.); *robotikë* (алб.)/*robotic* (англ.); *selekttoj* (алб.)/*select* (англ.); *server* (алб.)/*server* (англ.); *set* (алб.)/*set* (англ.); *shift* (алб.)/*shift* (англ.); *simpleks* (алб.)/*simplex* (англ.); *singëll* (алб.)/*single* (англ.); *slot* (алб.)/*slot* (англ.); *smart* (алб.)/*smart* (англ.), *softuer* (алб.)/*software* (англ.); *sorttoj* (алб.)/*sort* (англ.); *standard* (алб.)/*standard* (англ.); *string*(алб.)/*string* (англ.); *superkompjuter* (алб.)/*supercomputer* (англ.); *tagim* (алб.)/*tag* (англ.); *target* (алб.)/*target* (англ.); *taskbar* (алб.)/*taskbar* (англ.); *terminal* (алб.)/*terminal* (англ.); *terminator* (алб.)/*terminator* (англ.); *transfer* (алб.)/*transfer* (англ.); *verteks* (алб.)/*vertex* (англ.); *video* (алб.)/*video* (англ.); *videogejm* (алб.)/*videogame* (англ.); *ueb* (алб.)/*web* (англ.); *uebsajt* (алб.)/*website* (англ.)*ijahuu* (алб.)/*yahoo* (англ.) и др.

Меѓутоа тука во голем број влегуваат именските групи образувани од термини од определената област (како одредници имаме: *kompjuter* (алб.)/*computer* (англ.); *printer* (алб.)/*printer* (англ.); *maus* - *mi* - *miush* (алб.)/*mouse* (англ.) и зависниот дел на ИГ е збор од други области, но и зборови од секојдневието *kompjuter* (алб.)/*computer* (англ.) и *kompjuter digjital* (алб.)/*digital computer* (англ.); *kompjuter* (алб.)/*computer* (англ.) dhe *kompjuter personal* (алб.)/*personal computer* (англ.); *kompjutera të gjeneratës së pestë*(алб.)/*fifth-generation computers* (англ.). Само за терминот *kompjuter* има 51 именски групи.

1.7.2 Термини од други области

Овие термини од други области се внатре во терминолошката лексика од областа на информатиката. Ги спомнуваме термините од долунаведените области.

а. Економија: *apdejtoj* (алб.)/*update* (англ.); *bankë* (алб.)/*bank* (англ.); *informal* (алб.)/*informal* (англ.); *feedback* (алб.)/*feedback* (англ.); *logo* (алб.)/*logo* (англ.); *term* (алб.)/*term* (англ.); *terminal* (англ.)/*terminal* (англ.) и др.

б. Линвистика: *dialog* (алб.)/*dialogue* (англ.); *shenjë* (алб.)/*sign* (англ.); *sintaksë* (алб.)/*syntax* (англ.); *simbol* (алб.)/*symbol* (англ.); *kod* (алб.)/*code* (англ.); *kodoj* (алб.)/*code* (англ.); *karakter* (алб.)/*character* (англ.); *tekst* (алб.)/*text* (англ.); *gramatikë* (алб.)/*grammar* (англ.); *parashtesë* (алб.)/*prefix* (англ.) и др.

в. Математика, физика: *aksiomë* (алб.)/*axiom* (англ.); *arimetikë* (алб.)/*arithmetic* (англ.); *arimetik* (алб.)/*arithmetical* (англ.); *energji* (алб.)/*energy* (англ.); *fuqi* (алб.)/*exponent* (англ.); *kapacitet* (алб.)/*capacity* (англ.); *shifër* (алб.)/*digit* (англ.) и др.

г. Логика, психологија: *logjikë* (алб.)/*logic* (англ.); *kujtesë* (алб.)/*memory* (англ.); *tautologji* (алб.)/*tautology* (англ.) и др.

Исто така се сретнуваат и термини од други области како: биологија, на пр., *biometri* (алб.)/*biometrics* (англ.), медицина, хемија, музика, политика и др.

1.7.3 Термини од компјутери со основа од тематско-концептуалните области

а. Апарати како: *kompjuter* (алб.)/*computer* (англ.); *laptop* (алб.)/*laptop* (англ.); *desktop* (алб.)/*desktop* (англ.); *server* (алб.)/*server* (англ.); *makintosh* (алб.)/*machintosh* (англ.);

minikompjuter (алб.)/minicomputer (англ.); videogejm (алб.)/videogame (англ.) и др.

б. Главните надворешни делови како: *ekran (алб.)/monitor (англ.); tastierë (алб.)/keyboard (англ.); mi - miush - maus (алб.)/mouse (англ.); printer (алб.)/printer (англ.); skaner (алб.)/scanner (англ.); ploter (алб.)/plotter (англ.); pointer (алб.)/pointer (англ.)* и др.

в. Внатрешните делови како: *motherboard (алб.)/motherboard (англ.); mikroprocesor (алб.)/microprocessor (англ.); harddisk (алб.)/harddisc (англ.); makroprocesor (алб.)/macroprocessor (англ.)* и др.

г. Функционални елементи како: *procesor (алб.)/processor (англ.); kujtesë (алб.)/memory (англ.); pajisje hyrëse (алб.)/input (англ.); pajisje dalëse (алб.)/output (англ.); disk (алб.)/disk (англ.); disketë (алб.)/floppy disk (англ.); program (алб.)/program (англ.); harduer (алб.)/hardware (англ.); softuer (алб.)/software (англ.); kamera (алб.)/camera (англ.)* и др.

д. Различни процеси, команди и табеларни знаци: *korjim (алб.)/copy (англ.); përzgjedhje (алб.)/select (англ.); pres (алб.)/cut (англ.); ruaj (алб.)/save (англ.); hap (алб.)/open (англ.); dërgoj (алб.)/send (англ.); printoj (алб.)/print (англ.); mbyll (алб.)/close (англ.); fus (алб.)/insert (англ.); shift (алб.)/shift (англ.); tag (алб.)/tag (англ.)* и др.

ѓ. Програми: *MS-DOS (алб.)/MS-DOS (англ.); MS-WINDOWS (алб.)/MS-WINDOWS (англ.); WINWORD (алб.)/WINWORD (англ.); SPREADSHEET (алб.)/SPREADSHEET (англ.)* и др.

1.8 Преглед на термините по информатика во толковните речници на албански јазик

Прегледот на термините по информатика во толковните речници е условено од степенот на развојот на информатиката како теорија и технологија на знаењето во нашата земја. Така на пример, во „*Fjalorin e shqipes*“, 1954 година не се сретнуваат некои термини за информатиката, што докажува дека оваа област на знаење е многу подоцна влезено во нашата земја во споредба о другите развиени земји особено со САД, Велика Британија, Франција, Италија и др. Истото може да се каже и за толковниот речник „*Fjalorin e shqipes së sotme*“ од 1980 година, иако таму сретнуваме термини кои подоцна ќе бидат дел од терминологијата на информатиката, на пример: *shtyp, afishoj, informim, format, automatizim, automatik*³². Во речников овие термини не се објаснуваат, толкуваат со посебното значење во информатиката, но во рамките на другите области на техниката и или некоја друга област. Информатиката како област на знаење не постои како скратеница (inf.) како и другите области (tek., mek.) кои во толковните речници се употребуваат за да се покаже припадноста на одредениот збор или термин.

За прв пат, информатички термини, иако во мал број, се дадени во толковниот речник „*Fjalorin e shqipes së sotme*“ во 2002 година и малку поопширно во „*Fjalorin e gjuhës shqipe*“ од 2006 година³³. Овие не се термилошки речници туку кај нив се сретнуваат зборови од сите области, а меѓу другото има термини и од информатиката дури се објаснува и само терминот информатика како посебна област на науката и технологијата. Во овие речници сретнуваме зборови кои сега се дел на албанскиот пишан и говорен јазик. на пример: *disketë, formatoj e formatim, internet, klikoj e klikim, kompjuter, kompjuterik e kompjuterizoj, miush, kursor, mikroprocesor, printer, printoj, printim, i printuar, monitor, monitoroj e monitorim, laser e laserik, skaner, skanoj, skanim, kompaktdisk* Исто така, објаснувањето на некои дадени зборови би можело да се надополни и со значењата кои ги имаат тие зборови во информатиката. Тука пред се се мисли на зборовите кои ги користи секој корисник на компјутерот, на пример: *disk, dritare, dosje, ikonë, skedar, kujtesë, ruaj, virus, tast, tastierë*. Исто така би можело да бидат дел на овие речници и зборовите, информатичките термини кои имаат општа употреба во албанскиот јазик, како: *faqeshenjues* (за *bookmark* на англиски), *fjalëkalim* (за *password*), *fletëmbajtje* (за *clipboard*), *shkurtore* (за *shortcut*), *regjistresë*(за *record*) и др.³⁴ Без сомнение еден таков процес ќе помогне во изедначувањето на информатичките термини и ќе го забрза процесот на нивното нормирање и стандардизација.

³² „*Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*“, Тирана, 1980.

³³ Во „*Fjalorin e gjuhës shqipe*“ 2006, за терминот *mouse* има *mi* и *miush* (ова последното е поправилно решение).

³⁴ Н. Цака, „*Shqipërimi i disa termave të informatikës*“, „*Koha ditore*“, Приштина, 18 септември 2004.

1.9 Претставувањето на информатичките термини во различни речници

Употребата на добро определени и дефинирани термини е една од најважните и најтешките задачи што се однесуваат на стандардизацијата. Овие термини би се користеле постојано во сите документи и во сите професионални и научни, текстови, учебници во една земја.

Освен автентичните информатички термини во термилошките речници на информатиката во разни јазици, опфатен е и голем број термини од други области, како: акустика, електроника, електротехника, физика, лингвистика, математика, оптика, телекомуникација и др. бидејќи тие се сретнуваат често во литературата од информатичката област. Тука би ги спомнале термините како: *bankë, dialog, shenjë, tekst, aksiomë, energji, kujtesë* и др.

Ваквите речници во повеќето случаи само ги запишуваат и ги регистрираат зборовите кои се користат во информатиката и во другите области кои таа ги користи. Во овие речници за многу зборови се понудени варијанти од преводот на тие зборови од изворниот термин. (главно од англискиот јазик) и така преведениот термин се користи понатаму во речникот на сите земји каде во текстот се користи одредениот термин во рамките на другите термини.

Од друга страна, во многу термилошки речници од други области на знаењето, а исто така и во толковните речници, или двојазичните речници се појавуваат термини од информатиката. Ќе се потрудиме да дадеме преглед на информатичките термини од различни речници за да видиме како се објаснети тие. Таков речник е: *“Fjalori anglisht-shqip i radioelektronikës”* од Томчини³⁵. Како што вели авторот, „Ова издание со 23 000 зборови и изрази, по тој од 1979 година со 15 илјади зборови, е збогатен и има и информатичка терминологија, бидејќи оваа нова техника последните години се развива со голема брзина со развојот на микроординаторите (или микропроцесори). Информатиката во овој речник се претставува со две области: *„kompjuterët, ordinatorët“* (скратеница: *ord.*) и *„teknika llogaritëse elektronike“* (скратеница: *tek.llog.*).

Иако, според авторот 75% од термините од англиски јазик се дадени со соодветни термини од албанскиот јазик, а за другите 25% се дадени парафразите како на пример за терминот *clock* од информатиката (*tek. llog.*) се дадени: *burim kryesor i sinjaleve të sinkronizimit në ordinatorët elektronikë*, или за терминот *laptop* (*ord.*) е дадено: *lloj kompjuteri me përmasa të vogla* – се забележува дека речникот не се стреми кон нормирање на термините, туку на прв план е нивното преведување и објаснување. Додека нема толковни речници, оправдано е да се дадат некои објаснувања или дополнителни информации за различните термини, особено за тие што се помалку познати или се образувани. Меѓутоа, во двојазичните или неколкујазичните речници би требало да се дадат само соодветните термини на албанскиот јазик, како што се дадени во термилошките речници на Научната Академија на Албанија, или барем со сугестија на препорачаната хиерархија или кои термини се претпочитуваат да се користат. Така, за терминот *computer* на англиски јазик во *„Fjalori i termave themelore të mekanikës“*, Тирана 2002 година се дадени овие примери:

³⁵ Томчини, Ариф.Б. *„Fjalori anglisht-shqip i radioelektronikës“*, Тирана, 2004.

ordinator, pajisje elektronike që shërben për ruajtjen dhe përpunimin e informacionit, makinë llogaritëse elektronike, kompjuter. Терминот *kompjuter* во овој речник се сретнува само во смисла на компјутеризацијата: *computerize – kompjuterizoj dhe computerized – i kompjuterizuar; i pajisur me makinë llogaritëse.* Сите други примери кои за основа го имаа зборот *computer*, се преведуваат на албански преведувајќи го терминот *computer* од англискиот со *ordinator* или со терминот *makinë llogaritëse elektronike*. Така имаме на пример.: *computer-based: i bazuar në përdorimin e ordinatorit; computer code: kod ordinatori, kod i makinës llogaritëse; computer-controlled: i komanduar me makinë llogaritëse; computer operation: operacion ordinatori, operacion i makinës llogaritëse.*

И некои главни термини од електрониката, и на информатиката (*ord.e tek. llog – според авторот*) се даваат со неколку еквиваленти. Така на пример за *circuit* имаме: *rrethojë, qark, kontur*; за *adder* имаме: *pajisje shumatore, qark mbledhës/shumator*, а за *apply* имаме: *zbatoj, përdor, ushtroj, aplikoj; vë, vendos*. Додека за *binary adder* имаме: *aparatur njehsor dysh, aparat llogaritës binar*; за *binary cell* имаме: *element dyshor, element binar*, за *binary element* имаме: *element me bazë dy, element binar, qelizë dyshore*, и за *binary system* имаме: *sistem dyshor, sistem binar, sistem me bazë dy*. Како што се забележува за терминот *binary* од англискиот јазик постојат четири термини во албанскиот јазик: *dysh, dyshor, me bazë dysh, binar*.

data in – informacion i hyrjes, të dhëna hyrëse, ndërsa për data out – të dhëna të daljes, informacione, të dhëna. Самиот *data*, како термин кој се користи во информатиката е даден како: *të dhëna, fakte*. Можеби зборот *fakte* не се совпаѓа со информатичката технологија. Иако авторот вели дека „*сличните значење, синонимите се одделени со запирка, а подалечните значења со точка и запирка, додека другите значења со точка и им претходи број.*“ и дека „*објаснувањата се дадени со букви во курсив во заграда*“ – но не секогаш е објаснето или напишано на овој начин. Така за зборот/терминот *cipher (tek. llog)* е дадена само една цифра, нула, и не се кажува кога се користите едното, а кога другото. Исто така како именка и како глагол се сретнува на исто место, еден збор само со запирка, како на пример, *clip – kapëse* (именка), *mbërthej* (глагол); *code – kod shifër* (именка), *kodoj* (глагол) и др.

Еден друг речник од последно време кои смета дека има термини од информатичката област, и од интернетот е „*Fjalori enciklopedik anglisht – italisht – shqip për bankën, biznesin, bursën, ekonominë, ...internetin,...*“ на Илир Хоти, Драч, 2001. Речникот има околу 40 000 термини, изрази, скратеници и др.

Од информатичките термини кои се дадени во овој речник ќе ги издвојам, на прв ред, термините кои се поврзуваат со компјутерот се дадени правилно, на пример: *computer – kompjuter, mjet llogaritës; computer console – panel kompjuteri; computer integrated manufacturing – fabrikim i kompjuterizuar; computer tape – shirit kompjuteri; computer trading – tregtim me kompjuter*. Но нема конзистентност во употребата на терминот *file*, кој се преведува како *dosje*, или како *skedë* и *skedar*: *file transfer protocol – protocol i transferimit të skedës*. необичен е преводот на терминот *display*, како „*ekranizim*“ – каде терминот *ekranizim* се користи со значење „поставување на преден план на податоците, содржината на екранот“, различно од толкувањето во „*Fjalori e gjuhës së sotme shqipe*“, Тирана, 2002: „Снимање на еден филм според еден роман, расказ и др.“ Сретнуваме низа зборови за *web* и *internet*, на пример: *word wide web – rrjet i mbarëbotshëm; web page – faqe rrjeti, faqe merimange, faqe web, faqe internet; web page address – adresë e faqes së merimangës; internet address – adresë*

interneti; internet keyed payment – pagesë e koduar në internet; internet service provider – ofruer shërbimi internet. Има доста термини образувани од придавката *electronic*, како на пример.: *electronic mail, e-mail, e-mail address – postë elektronike; electronic payment system – sistem elektronik pagesash; electronic point of sale – pikë shitje elektronike; electronic wallet – portofol elektronik; electronic funds transfer – transferim elektroni fondesh; electronic cheque - çek elektronik.* Именската група *digital signature* се преведува како *firmë shifrore*. За *download* е дадено *ngarkim elektronik*, додека за терминот *upload* имаме *ngarkim me program*. Сретнуваме и *on line – në linjë dhe link – lidhje*. Терминот *personal computer* е преведен како *kompjuter stacionor*, додека терминот *laptop* преведен е како *kompjuter lëvizës*.

Дека дел од информатичкиот речник станал дел од лексиката сведочи и речникот „*Fjalori anglisht – shqip*“ на Рамазан Хиса, објавен во Тирана во 1998 година.

Без да навлегуваме во подробности, бидејќи овој речник не е објект на истражување во нашиот труд, ќе дадеме примери за претставување на термините од информатиката од овој речник. Тука сретнуваме термини од информатичката област почнувајќи со терминот *computer*, кој заедно со зборовите, изведени од него дава семејство на зборови од 15 термини: *computer – makinë llogaritëse; kompjuter, ordinator; computerate – shih computer literate; computer – aided/assisted design – vizatim teknik me kompjuter, computerist – informatikan; computerization – 1.trajtim elektronik, kompjuterizim; automatizim; 2.hedhje (të dhënash u др.) në kompjuter; computerize – 1.informatizoj, kompjuterizoj; përpunoj në kompjuter. 2.hedh në kompjuter; computer language – gjuhë programimi; computer operator – kompjuterist, person që punon në/me kompjuter; computer programmer – programist; computer science – informatikë; computer studies – informatikë* и на крајот: *computing (computer science) – informatikë*.

Како што може да се забележи кај овој речник терминот *computer* има еквивалент како во речникот на Томчини, но со друг редослед.

Треба да се нагласи дека терминот *informatikë* во албанскиот јазик се однесува на три термина од англискиот јазик, кои се синоними: *computer science, computer studies* и *computing*, но и: *information technology – teknologji e informacionit*, поправилно.

Во „*Fjalor anglisht-shqip*“ од Р. Хиса се сретнуваат и други термини од информатиката како: *file – fishë, skedë, dosje; hardware – pjesë mekanike/elektronike, material strukturor (i kompjuterit); download – transferoj, hedh (në kompjuter), (pra, si: computerize), update – freskoj, azhurnoj (të dhënat); font – komplet gërmash; character – gërmë, shkronjë; hacker – pirate informatik, byte – bajt (varg 6 ose 8 njësisish dyjore – bitësh); menu – meny; monitor – monitor; mouse – mi; printer - printer, pajisje shtypi, nxjerr një kopje të shtypur; processor – procesor, përpunues informacioni; scanner – skaner, analizator; terminal – terminal, element fundor.* Терминот *internet* Не се објаснува во овој речник³⁶.

Како што се забележува авторите на овие речници на прво место го ставаат објаснувањето, преведувањето на терминот отколку неговото стандардизирање.

³⁶ Примери извадени од „*Fjalor anglisht-shqip*“, Р. Хиса, Тирана, 1998 г.

1.10 Преглед на терминот информатика како лексичко-значенско микрополе во толковните речници на албанскиот јазик

1. Во толковниот речник од 1954 „*Fjalori i gjuhës shqipe*“, постојат: *informatë, informative, informoj*. (ниту еден од зборовите не се поврзува концептуално со концептот информатика, како област на студирање, како практика, како дејност.)

На пример, *informatë* се дефинира како: „податоци кои ги собираме при текот на една истрага за да се констатира еден факт, за да се обезбеди вистинитоста за нешто“ исто така и зборовите *informative* и *informoj* се дадени во врска со фактот за случување на нешто, или за некоја состојба, или човек.

2. Во толковниот речник од 1980 „*Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*“, 1980 како и во толковниот речник од 1954 не постои концепт изразен од терминот. Врските се далечни но се доближуваат:

На пример, зборот *informacion* се дефинира како „информација или дејност за да се преземе нешто, податоци за некого (писмена информација, канцеларија за информации и др.).“

Исто така зборовите *informatë, informativ, informim dhe informoj* во суштина се поврзуваат со давање на општа информација, но не од аспект на обработка на податоците од различните области преку специјални електронски машини.

3. Во толковниот речник од 1984 година „*Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*“, ги сретнуваме термините: *informacion, informatikë, informativ, informatë, informim, informoj*. терминот *informatikë* првпат се дава во овој речник и се толкува како:

INFORMATIKË,- *A f. Përpunimi për qëllime ose studime shkencore, teknike, ekonomike u др. Sipas një program të caktuar që më parë i një sasive të madhe të dhënash a informacionesh me anë të makinave llogaritëse speciale elektronike; teoria e përpunimit të këtyre të dhënave a informacioneve.*

Додека кај термините *informacion, informativ, informim* и *informoj* се гледа дека постои далечно поврзување со терминот *informatikë*.

На пример, терминот *informacion* се дефинира како: „информација или дејност за да се преземе нешто, податоци за некого (писмена информација, канцеларија за информации и др.).“

Исто така и зборовите *informatë, informativ, informim* и *informoj* во суштина се поврзуваат со општата информација, но не од аспект на обработка на податоците од различните области преку специјални електронски машини.

4. Во толковниот речник од 2006 година „*Fjalori i gjuhës shqipe*“, 2006 се објаснуваат термините: *informacion, informatikë, informatë, informativ, informatizoj, informatizimi, (i, e)informatizuar*.

За терминот *informatikë* е дадена оваа дефиниција:

Informatik/ë, - a f. përpunimi për qëllime studimi i të dhënave me makina speciale elektronike; teoria e përpunimit të të dhënave a të informacioneve; fushë kërkimi e studimi me këto mjete.

Во речникот од 2006 забележуваме дека *informacion*, *informatizoj*, (*i,e*) *informatizuar*, *informatizim* се поврзуваат концептуално со *informatikë*. Тие изразуваат дејствија кои се поврзуваат со обработката на податоците на различни области, преку специјалните електронски машини.

Во овој речник се сретнуваат и термините кои веќе се составен дел на пишаниот и говорениот албански јазик: *disketë*; *formatoj e formatim*; *internet e intranet*; *mikroprocesor e mikrokompjuter*; *printer, printoj, printim, i, e printuar*; *monitor, monitoroj, monitorim, laser e laserik* (p.sh. *printer laserik*); *terminal*; *skaner, skanoj e skanim* и др. Објаснувањето на некои зборови дадени во овој речник може да се надолжни и со значењето што го имаат тие зборови кога се употребуваат во областа на информатиката. Така, пред се, станува збор за термините кои ги користи секој во секојдневната работа со компјутери на пример: *disk* (*disk magnetik, disk optik*), *dritare, dosje, ikonë, skedar, kujtesë, meny, mi, ruaj, virus, tast, tastirë* и др.

1.11 Претставувањето на терминот информатика во различни филолошки и специјализирани речници

1. Во „*Il Dizionario enciclopedico di Informatica* (inglese-italiano; italiano-inglese)“, Zanichelli, Bologna, 2009, терминот *informatica* (англ. *computer science, informatics*) е даден како *informatikë* или *shkenca kompjuterike*. Се сретнува и терминот *informazione* (англ. *information*) се дава во однос на информатиката како компјутерска наука. Подолу ќе ги дадам дефинициите за терминот *informatikë* како што се дадени во речникот.

computer science loc.n. **informatica** [HW, SW]. *Disciplina che studia tematiche relative all'elaborazione di informazioni in tutti i suoi aspetti sia teorici che tecnologici, ad es. le architetture degli elaboratori, la progettazione e la realizzazione di software, etc. Sin informatics.*

informatics n. (raro) **informatica** [HW, SW]. *Disciplina che studia tematiche relative all'elaborazione di informazioni in tutti i suoi aspetti che tecnologici, ad.es. le architetture degli elaboratori, la progettazione e la realizzazione di software, etc. Sin computerscience.*

2. Во италијанско-албанскиот речник „*Fjalor italisht-shqip*“, Ф. Лека, З. Симони, Тирана, 2002, се дадени термините: *informatica* (*informatikë*) dhe *informatizzare* (*informatizoj*). Овие термини се даваат без објаснување.

3. Во речникот „*Oxford*“, 1994, се дадени само термините *informacion* и *informativ* без да бидат концептуално поврзани со зборот *informatikë*. Терминот *informatikë* не е даден.

Information n.facts told or heard or discovered.

Informative a. giving information. *Informatively* adv.

1.12 Преземање на термините од англискиот јазик и нивното постепено навлегување во албанскиот јазик

Во последните декади термините од англискиот јазик влегуваат и продолжуваат да навлегуваат во албанскиот јазик во голема мера како термини од различни области на знаењето и особено во лексиката на новите гранки на науката и технологијата, како во информатика, телекомуникација, генетика и др. Овие термини пред 1990 година биле дел од специјализираната лексика. Сега тие се длабоко навлезени во јазикот, во говорниот јазик, но веќе со попусти значења. Тие се сретнуваат и во говорот на децата на пример: *klikoj, maus, printoj, printer*³⁷ и др. Покрај ова, поинаку од порано, се кристализирани и поделени два други слоја, идентификувани врз основа на функцијата која ја играат: англицизмите кои функционираат како обични зборови и создаваат синонимија со албанските зборови, но со специфично значење како: *fjalëkalim* и *password, përditësoj* и *update* и др. Овие термини во албанскиот јазик би било подобро да се разгледаат од аспект на влегување во општиот лексички терминологски систем според областите на науката каде влегуваат тие како и од аспект на функционирањето во различни нивоа.

Термините по потекло од англискиот јазик го претставуваат најголемиот дел на лексиката преземена од овој јазик. Веднаш по 1990 година, година кога започна пазарната економија и културолошката глобализација има големо навлегување на овие термини. Затоа овие термини треба да се разгледаат од аспект на два временски периода, пред и по 1990 година. Овој аспект ги открива главните карактеристики на навлегувањето и функционирањето на термините преземени од англискиот јазик во албанскиот јазик и нивното осамостојување како кристализиран и идентификуван слој, но и интегриран слој во лексичкиот систем на албанскиот јазик и кои се користат во различни нивоа на речта.

Англицизми, како термини од информатиката и од другите области, како и обични зборови, влегле и продолжува да влегуваат во албанскиот јазик поради контактите на албанскиот јазик со јазик што типолошки и структурно е различен од него, што значително влијае во нивната перцепција од говорителите на албанскиот јазик. Поради ова имаме различни одрази на англиските зборови во различни нивоа на јазикот. Така информатичките термини како и секоја друга лексичка единица, по потекло од англискиот јазик, како аналитички-синтетички јазик со нагласен аналитички карактер, влегуваат во албанскиот јазик, кој е синтетичко-аналитички со развиени форми, особено во системот на наставките кој е многу богат особено кај парадигмите на именките, за разлика од англискиот јазик.

³⁷ А. Дуро, Ф: Врapi „*Veçori të termave me burim nga anglishtja në gjuhën shqipe*“ Збирка „*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe, probleme e detyra*“, Тирана, 2009.

1.13 Фаза на синонимната конкуренција во албанскиот јазик: *ordinator/kompjuter; maus/mi*

Во терминологијата, како правило, меѓу термините не треба да постојат синоними, бидејќи ова е во спротивност со карактеристиката на еднозначноста на термините, особено кога станува збор за синоними создадени врз основа на сличностите на концептите. Поврзувањето на термините врз основа на еден концепт е причина синонимијата во терминологијата да се појави како форма на вторичните.

Присуство на синонимите во терминологијата се смета како штетна, бидејќи присуството на пар или на низа термини за еден концепт создава преоптоварување на термилошките системи, што предизвикува и двоумење во врска со содржината на текстот, нарушување на границите меѓу концептите, на пример, и во информатиката се користат различни термини за еден концепт: *kompjuter dhe ordinator, folder-dosje*.

Причините за создавање синонимија во терминологијата се делумно заеднички со тие на јазикот воопшто. Како заеднички причини може да се набројуваат случаите на користење на странски називи, појава вообичаена за информатичката терминологија.

Во информатичката терминологија причина за синонимија меѓу термините се:

а. употребата на албанскиот термин покрај странскиот термин или обратно, употреба на странскиот термин покрај албанскиот:

definicion - përkufizim; meny – listë; sinjalizim – paralajmërim; i adaptueshëm – i përshtatshëm; i klikuar – i zgjedhur; i sejuar – ruajtur; selektoj – zgjedh; korrektoj – korrigjoju др.

б. именување на појавите, објектите од различни аспекти:

ordinator – kompjuter – makinë llogaritëse – pajisje llogaritëse elektronike – mjet llogaritës; imejl – postë elektronike; adapter linjor – përshtatës linjor; asambler – përkthyes programesh të shkruara në assembler në kod të makinësu др.

в. скратен назив на појавата, дејството, објектот покрај долгиот назив, на пр.:

CD-kompak disk; VDD-videodisk digjital; PC-kompjuter personal; VCD-videokompak disk; VDI-video digjitale interaktiveu др.

Во врска со термините синонимијата може да биде предизвикана и од други два проблема, кои се поврзуваат со анализата за лексичко-граматичката припадност и со анализата на нивната структура.

Првиот проблем: Можносите на јазикот да формира парови или низа на синоними од аспект на лексичко-граматичката припадност се големи. Така може да се создадат синонимни односи преку истите лексичко-граматички и синтаксички единици.

а. термини именки

kërkim – hulumtim; informacion – të dhëna; korrektim – korrigjim; konvencion – shenjë; modulim – formësim; sejvim – ruajtje; shërbyes – server; selektim – përzgjedhje; dukje - shfaqje; prishje - ngecje - defect - gabim; sjellje - prurje; interpolim - ndërfitje; përshtatje - adaptim; tubacion - taburë; rigjenerim - freskim - përtëritje; shtypës – printer u др.

б. термини придавки

i adaptueshëm – i përshtatshëm; i selektuar – i pikasur; i ruajtur – i zgjedhur; i fiksuar – i palëvizshëm; global – gjithpërfshirës; real – i vërtetë; i rezervuar – i ruajtur; adaptues – përshtatës; i fshijshëm - i rishkrueshëm; i mundshëm - i rishkrueshëm; fraktar - thyezor; global - botëror – rruzullor u др.

в. термини глаголи

printoj – shtyp; vendos – pozicionoj; kërktoj – hulumtoj; transmetoj – përçoj; adresoj – drejtoj; arkivoj – ruaj; kompjuterizoj – shtyp; hyj – fus; fsheh - mbuloj; interpretoj - shpjegoj; zbatoj – kryej u др.

г. термини именски групи

imejl – postë elektronike; font – komplet gërmash – tërësi shenjash; printer – pajisje shtypi; kompjuter – makinë llogaritëse elektronike; procesor – përpunim informacioni; laptop – kompjuter lëvizës; ordinator – kompjuter stacionar; kokë e shtypësit - kokë e printerit; memorie parësore - kujtesë parësore; memorie dytësore - kujtesë dytësore u др.

Втор проблем: Класификациите може да се однесуваат и на синонимните односи меѓу термините, гледајќи ги од аспект странски јазик – албански, како и од гледна точка на структурата.

1. Термини албанско-албански

а. именка на албански - именка на албански

kërkim – hulumtim; rënie – ulje; zgjedhje – pikasje; sjellje - prurje; dukje - shfaqje; bigëzim - degëzim; hyj - fus; zbatoj - kryej; i fshijshëm - i rishkrueshëm; i mundshëm - i realizueshëm; i ruajtur - i zgjedhur u др.

б. албанска именска група - албанска именска група

regjistrim aktiv – regjistresë aktive; teçim i programit – përçim i programit; përpunim plandytë - përpunim në prapavijë; plan i pasmë - rrafsh i pasmë; urdhër bazë - urdhër themelor; përpunim grupor - përpunim paketor - përpunim me rigrupim; port komunikimi - port komunikues u др.

2. Странски термини и албански термини

а. странска именска група или хибридна - странска именска група или хибридна

lexim i kujtesës – lexim i memories; ndërfaqe serike – interfejs serik; pajisje përçuese – pajisje transmetuese; shikues i skedës – shikues i fajlit; ndërfaqe për menaxhim të desktopit - interfejs për menaxhim të desktopit; buferim i dyfishtë - ndërmemorim i dyfishtë; kompjuter dubleks - kompjuter i dykahshëm; definicion i lartë - rezolucion i lartë; bus i multipleksuar - magjistrale e multipleksuar; detektor parësor- detektor primar; programim katror - programim kuadratik; terminal i përdoruesit - terminal i shfrytëzuesit u др.

б. странски термин – албански термин

klient – përdorues; maus – mi; skedë – skedar; printer – shtypës; real – i vërtetë; stabilitet – qëndrueshmëri; relacion – marrëdhënie; ristartim – rinisje; modifikim – përndryshim; proporcional – përpjestimor; dimensional – përmasor u др.

в. странски термин – албанска именска група

imejl – postë elektronike; pikëzor – vijë prej pikave; assembler – përkthyes programesh të shkruara; printer – pajisje shtypi; kompjuter – makinë elektronike llogaritëse; font – tërësi shenjash; procesor – përpunim informacioni u др.

Врз основа на синонимните парови може да се направи вреднување на функционирањето на секоја терминологија, посебно кога имаме јасна појава на синонимијата. Во овој случај може да се забележи дека појава на голем број синоними ја оптоварува терминологијата и создава тешкотии во комуникацијата меѓу специјалистите. Една од задачите која се поврзува со стандардизацијата на информатичката терминологија е минимизирање на оваа појава. Освен негативните страни синонимијата дава можност и услови да се одбере најсоодветниот при обработка на терминологијата. Така, на пример, може да се употреби предноста на албанските термини пред странските, а понатаму да останат само албанските називи.

1.14 Фаза на консолидирањето и проблемите кои се поврзуваат со стандардизација во албанскиот јазик

Стандардизацијата на информатичката терминологија може да се постигне само преку тесна соработка меѓу лингвистите и специјалистите по информатика. Без оваа соработка не може да има нормирање на оваа терминологија. Воведувањето на нормираните термини низ сите учебници од сите нивоа на албанското образование ќе го поттикне присвојувањето на оваа терминологија. Колку побргу да се случи ова нормирање и стандардизирање на термините во албанскиот јазик толку полесно ќе бидат прифатени тие, имајќи предвид дека прилагодувањето на албански јазик се прави со цел да се олесни значењето на термините и концептите од една определена област, во конкретниот случај термини од информатичката технологија, информатиката.

Проблемите кои се сретнуваат во оваа област се поврзуваат со двозначноста и многузначноста кои се предизвикани од полисемијата, синонимијата и хомонимијата. *Принципот на еднозначноста* е еден од главните принципи на терминологијата.

Според Н. Цака³⁸ за термините *upload* и *download* најпогодни би биле еквивалентите *ngarkoj* и *shkarkoj*. Исто така за парот *file-folder* прифатливи би биле *skedar-dosje* од албанскиот јазик. Терминот *update* треба да се преведе со *përditësoj*. Од *përditësoj* имаме *përditësim* и *i përditësuar*. Од друга страна, според истиот автор треба што побргу да се навикнеме со новите термини. Така би биле подготвени да ги прифаќаме термините *ndemje* за *tension*, *nxënësi* за *kapacitet*, *denduri* за *frekuencë*, *gjasë* за *probabilitet* и др.

Една од најважните задачи што се однесува до стандардизацијата, е користењето на добро определени и дефинирани термини, кои би се користеле конзистентно во сите професионални и научни текстови, учебници во една држава.

³⁸ Н. Цака, „*Terminologjia e informatikës në gjuhën shqipe dhe standardizimi i saj në fjalorë*” во „*Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*“, Тирана, 2005.

ПОГЛАВЈЕ II

РАЗВОЈОТ НА ИНФОРМАТИЧКАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА ВО АЛБАНСКИОТ ЈАЗИК СПОРЕДБЕНО СО АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК

2.1 Општи прашања

Англицизмите, термини од информатичката област, како и во другите области на знаењето, исто како и англицизмите (како обични зборови) влегле и продолжува да влегуваат во албанскиот јазик поради контактите на албанскиот јазик со јазик што типолошки и структурно е различен од него, што значително влијае во нивната перцепција од говорителите на албанскиот јазик. Поради ова имаме различни одрази на англиските зборови во различни нивоа на јазикот. Така информатичките термини како и секоја друга лексичка единица, по потекло од англискиот јазик, како аналитички-синтетички јазик со нагласен аналитички карактер, влегуваат во албанскиот јазик, кој е синтетичко-аналитички со развиени форми, особено во системот на наставките кој е многу богат особено кај парадигмите на именките, за разлика од англискиот јазик. Иако до денес во албанскиот јазик прилагодувањето на англиските зборови и термини (во текст) е се уште неопределено, како, на пример како критериум се презема и начинот на пишување *hardware*, *file* и од аспект на пишување: *harduer*, *fajl*, а морфолошкото прилагодување останува целono определен критериум. така или се пишува *hardware-in*, *file-in* или *harduerin*, *fajlin.*, во последниов пример пишаната форма одговора на говорената форма според изговорот на англиски јазик. Меѓутоа во албанскиот јазик тие се прилагодуваат според изговорот во англискиот јазик, затоа ние ќе го поддржиме и следиме критериумот според кој е напишан и „*Fjalorin e informatikës*“³⁹, Приштина 2005, каде англиските термини се даден на албански врз критериумот на изговорот во изворниот јазик *fajl*, *harduer*, *softuer* и др.

Интересно е, да се види принципот како се прифаќаат термините од оваа област во другите јазици, на пример во италијанскиот јазик. Така, може да се забележи, дека овој јазик од типолошки-структурен аспект е поблиску со албанскиот, а од друга страна од аспект на системот на наставките во именската парадигма тој е поблизок со англискиот.

Во споредба со албанскиот јазик, италијанскиот јазик во именски систем нема наставки, а ова отсуство се надополнува од синтаксичките врски во кои влегуваат зборовите, па и странските зборови во овој јазик. Во албанскиот јазик претпозитивниот член бара и соодветна настава, а овој факт мислиме дека има влијание зборовите од англискиот јазик да се прифатат според изговорот во изворниот јазик а не според тоа како што се пишува, на пример, не како *i file-it*, *në file-in*, туку како *i fajlit*, *në fajlin*. Ова значи дека во италијанскиот јазик падежните односи се покриваат преку претпозитивните членови и предлозите и ова влијае англиските зборови да бидат прифатени како што се напишани, бидејќи тука нема наставки, а во албанскиот овој факт влијае за да се земе изговорената

³⁹Н. Цака, и др., „*Fjalor i informatikës*“ (*anglisht-shqip*, *shqip-anglisht*), Приштина, 2005.

форма на позајмениот збор. Еве некои примери *harduerin* и не *hardware (-in)*. Ова значи дека во албанскиот јазик има три фактори кои влијаат врз прилагодувањето на позајмениот збор од англискиот: морфосинтаксичкиот однос, претпозитивниот член или предлогот, фонемското прилагодување и морфолошкото образување.

Термин: *facebook*

англ.	алб.
<i>shkrimi:facebook</i>	<i>facebook</i>
<i>shqiptimi:fejsbuk</i>	<i>fejsbuk</i>
<i>formësimi</i>	<i>1.i(e)facebook-ut</i>
<i>morfologjik</i>	<i>2.i(e)fejsbukut</i>

Информатичката терминологија во денешно време добива се поголема важност, поради зголемување на бројот на корисниците на интернетот.

Бројот на создадените термини за да се изразат новите концепти кои се однесуваат на информатиката и на информатичката технологија постојано се зголемува, бидејќи постојано расте бројот на новите средства на информатичката технологија и на компјутерските програми. Овие програми во главно доаѓаат од САД, и заедно со нив и документацијата е со соодветните термини на англиски јазик.

Како последица земјите се соочуваат со прашањето на преводот на документите и термините од кои се придружени овие средства и програми, а тоа се случува често по нивниот влез во пазарот. Ова бара од преведувачите и од лексикографите анализирање на изворскиот термин и наоѓање на соодветниот термин на нивниот јазик.

Нормално, оваа брзина и количина на влегување на англиските термини го отежнува и прашањето на нивно стандардизирање. Отсуството на изедначена терминологија ја отежнува соодветната употреба на средствата и на компјутерските програм од непрофесионалците, но и од самите професионалци. Затоа треба итно да се стандардизира информатичката технологија, барем оној дел кој има широка употреба, не само професионална, но и општо.

Се прават обиди да се создадат албански термини или да се преземаат векепостоечките термини, како на пример: *kibord-tastierë, maus-mi, password-fjalëkalim*.

Во делото „ *Një hap në botën e kompjuterit* “ Ф. Шалеси, 1996 гледаме дека дава некои термини и преведени и во загради, на пример: „*ju mund të vëreni një pamje të përgjithshme të një PC (Personal Computer ose Minikompjuter), ose; Kompjuterët e sotëm kanë si pjesë të pandashme dhe Miun (Mouse), ose; Pavarësisht nga forma dhe përmasat, në skemën e punës së çdo kompjuteri dallohen këto elemente ose pjesë përbërëse: 1. Procesori; 2. Kujtesa; 3. Pajisjet e Hyrjes dhe Daljes së informacionit (I/O, d.m.th., Input/Output) 4. Disqet e ruajtjes së informacionit 5. Programet (soft-et), (cmp.9). Pajisja më e zakonshme e Hyrjes së informatikës është Tastura (Keyboard-i)*⁴⁰.“

Во врска со нормата и стандардизирањето на термините кои се преземени од англискиот јазик треба да се има предвид дека овие термини влегуваат во услови на силна конкуренција со албанските термини, кои може да се најдат или образуваат со соодветните зборообразувачки средства, кои од друга страна може да ги нарушуваат термилошките системи со својата многузначност, но ги прават потранспарентни, појасни и помотивирачки концептуалните системи не само за специјалистите туку и за тие кои ги усвојуваат како нови. Оваа ситуација, која од една страна, го зголемува квалитетот на техничко-научната комуникација, но и ја отежнува со единци со многу варијанти, странски и домашни. Овие парови на термини се рефлектираат и во текстовите и во речниците и др., како на пример, *maus-mi* (*miush* Fj. 2006) (пишувај во *footer*), *keyboard-tastierë-tasturë*, *çelës-tast-buton* и др. Затоа и решавањето на проблемот со стандардниот термин треба да се врши преку избор на најсоодветниот елемент на парот или вторичната низа. Од една страна многузначноста влијае на стандардизацијата, а од друга страна дава можност за усовршување на системот преку избор на еден стандарден термин во најсоодветната единица, давајќи му предност на албанскиот термин пред странскиот, на пример: *fjalëkalim* пред *pasuërd*, *mi* пред *maus* или *miush* (овој последниов прави определување на поточната граница на терминот).

Интересно е да се спомнат случаите на апсолутната синонимија и го зголемуваат уште повеќе конфузијата во јазикот на науката и на техниката. Оваа особина го прави неопходен поставувањето на границите за поделување на термините кои определуваат блиски концепти, а кои се мешаат еден со друг, а треба да се разликуваат преку соодветните дефиниции, како на пример: *fajl* и *dosje* (за секој збор треба да се даде соодветна дефиниција).

Ако ги разгледуваме внимателно информатичките термини *upload* и *download* од англискиот јазик најсоодветните еквиваленти на албански би биле *mbart* и *zhbart* (со нивните изведенки) отколку еквивалентите *ngarkoj* и *shkarkoj* (со нивните изведенки). Исто така и за парот *file-folder* англискиот јазик најсоодветните еквиваленти на албански би бил парот *skedar-dosje*. Терминот *update* треба да се преведе *përditësoj*. Од *përditësoj* имаме *përditësim* и *i përditësuar*. Исто така и за зборовите *fjalëkalim* (за *password*), *faqeshenjues* (за *bookmark*), *fletëmbajtëse* (за *clipboard*), *shkurtore* (за *shortcut*), *regjistresë* (за *record*) и др.⁴¹ Битно е англискиот термин да се соочува со албанскиот термин во рамките на барањата кои треба да ги исполни, за да биде прифатен како соодветна единица во еден термилошки систем на определена научна област на албанскиот јазик согласно со барањата што ги има терминологијата пред нормата и стандардизацијата, како што се

⁴⁰ Ф.Шалеси, „*Një hap në botën e kompjuterit*“, Тирана, 1996.

⁴¹ Н.Цака, *2Terminologjia e informatikës në gjuhën shqipe dhe standardizimi i saj në fjalorë*“ во „*Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*“, Тирана, 2005.

еднозначноста, точноста, мотивацијата и јасноста, кои треба да ги поседува секој стандарден термин, било странски термин било албански термин. Затоа, согласно со нормата и термилошкиот стандард, според случајот, се преминува од странската единица кон домашната и обратно. А се прифаќа таа единица која ги исполнува најмногу условите поставени за да биде норма и стандард.

2.2 Синонимијата како јазична појава и во термилошката лексика на англискиот јазик

Синонимијата претставува позната појава и во англискиот јазик. Ако го разгледаме речникот за информатичката терминологија од 2005 за истиот информатички термин имаме два или повеќе синонимни термини⁴³.

adapter (алб.)/*adapter - adaptor* (англ.); *adresim i faqes zero* (алб.)/*zero - page addressing - page zero addressing* (англ.); *aktual* (алб.)/*actual - current* (англ.); *alfanumerik* (алб.)/*alphanumeric - alphameric* (англ.); *çregjistrohem* (алб.)/*log off - log out - sign off* (англ.); *digjitalizim* (алб.)/*digitizing - digitization* (англ.); *hyrje në sistem* (алб.)/*logon - login - logging* (англ.); *klikim i dyfishtë* (алб.)/*double click - double clicking* (англ.); *kodim* (алб.)/*coding - encoding* (англ.); *kodues* (алб.)/*coder - encoder* (англ.); *lidhje dinamike* (алб.)/*dynamic link - dylink - dynamic linking* (англ.); *mbrojtje e memories* (алб.)/*memory protection - storage protection - memory protect - memory guard* (англ.); *memorie e jashtme* (алб.)/*external memory - external storage* (англ.); *modem i komutuar* (алб.)/*switched modem - dial-up modem* (англ.); *modifikim* (алб.)/*modification - altering* (англ.); *ngritje e sistemit* (алб.)/*boot - boot up - booting - bootstrap* (англ.); *numerik* (алб.)/*numeric - numerical* (англ.); *përshatës* (алб.)/*adapter - adaptor* (англ.); *regjistrohem* (алб.)/*log in - log on - sign in - sign on* (англ.) и др.

Не може да се направи некое претставување бидејќи англискиот јазик е јазик од кај влегуваат термините, но може да се спореди со состојбата на албанскиот јазик во смисла до која мерка влегуваат и како се прифатени. Англиските термини можеме да ги разгледуваме во споредба со албанскиот јазик. Тие без сомнение се мнозинство во овие јазици бидејќи се називи на компјутерски објекти. Термините *computer*, *web*, *internet*, *facebook*, *e-mail* или термините кои се поврзани со функционирањето на компјутерот и неговите составни делови или компјутерските програми се на англиски. Нивниот превод и стандардизација е долг пат кој треба да претставува постојана соработка меѓу лингвистите и специјалистите од областа на информатиката.

⁴³ Примери земени од Н. Цака., и др., „*Fjalor i informatikës*“, Приштина, 2005.

ПОГЛАВЈЕ III

ИНФОРМАТИЧКАТА ЛЕКСИКА ВО ТЕКСТ ВО РАМКИТЕ НА ОЗНАЧУВАЊЕТО И НА ФАКТУРАТА НА ТЕКСТОТ

3.1 Општи прашања

Текстовите по информатика од гледна точка на информацијата што ја даваат се делат во три категории: *информативно-објаснувачки текстови*, *објаснувачки текстови* и *третирачки текстови*. Првата категорија е најбитната бидејќи се однесува на методолошката гледна точка на претставувањето на предметот каде читателот се запознава со компјутерот; *фактура на текстот* се состои од разноразни знаци, не само *вербални*, но и други знаци кои се составен дел на самиот компјутер и се поврзуваат со компјутерскиот јазик воопшто како на пример: *графички*, *алфанумерички знаци* и др. Овие знаци фактично се појавуваат на компјутерскиот екран, го придружуваат текстот кои подоцна се пишува и подоцна се печати, кој се реализира преку командите поврзани со програмата (со програмираниот јазик на компјутерот).

Кога учи за компјутерот корисникот тргнува од пишан текст, во кој се претставуваат сите податоци кои ќе му требаат подоцна во текот на користење на компјутерот, затоа во текст од кој се учи за компјутерот се претставуваат сите овие податоци од текстот со информативен и објаснувачки карактер. Токму поради ова, текстовите се доста посложени од аспект на претставување на информацијата преку знаците што се носители на информацијата. Оваа категорија на текстови ќе ја разгледаме, бидејќи така се одразува како да речеме целиот компјутер со сите податоци кои се појавуваат кога го користиме компјутерот. И секое означување на текстот се поврзува со неговата фактура, значи со *знаковно-претставувачкиот* начин на секој текст.

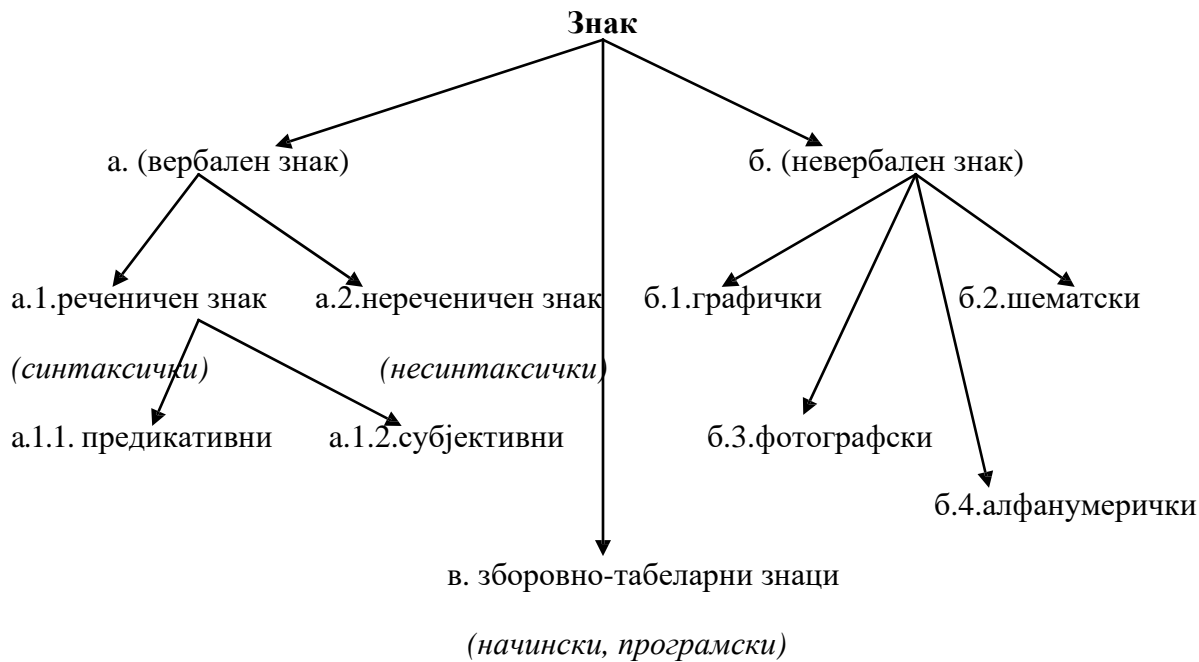
Општопознато е дека фактура подразбира се што се однесува со структурата на текстот од параграфите, поставувањето на зборовите и др., но овде ќе се сконцентрираме на неговата знаковна страна.

Со означување на текстот во својот максимум се користат три вида категории на главни знаци: *зборовни знаци (вербални)* или *јазични* воопшто и *незборовни знаци (невербални)* или *нејазични* воопшто. Во првата категорија влегуваат јазичните знаци како *зборови*, *реченици* и др., во втората категорија влегуваат *буквени-бројни знаци (алфанумерички)* и во третата категорија влегуваат *графичките знаци (фотографски, графички, шематски)* и др.

Меѓутоа посебна категорија која се доближува со зборовните знаци се зборовно-табеларните знаци кои се поврзуваат со програмата на компјутерот, со неговиот внатрешен јазик, кои реално, кога го користиме компјутерот се појавуваат на екранот, речиси целосно на англиски јазик или ретко на некој друг програмиран јазик и којшто треба да биде познат за корисникот како на пр., *home, table, start, up, down, on, off, close, minimize, maximize, enter, cancel* и др.

3.1.1 Шематско претставување на означувањето на текстот

Подолу е дадено шематско претставување илустрирајќи го со примери и давајќи некоја илустрација како изгледа тоа на компјутер

а.1.1. Реченични знаци (предикативни)

Во текстови од информативно-објаснувачки вид кои се стремат да информираат, но и да го учат читателот од методолошка гледна точка да го користи компјутерот забележуваме дека се користат реченици субјект. Обично овие реченици имаат предикат кој е претставен од глагол во заповеден начин, на пример:

*„Shtypni butonin....; -Tërhiqni tabelën....; Ndiqni shigjetën....; Futni një disketë...; Klikoni në butonin **OK**; Zgjdhni skedarin që do të fshihni; Zgjdhni komandën **Delete** në menunë **File**; Klikoni në butonin **Yes** të dritares që do të hapet; Klikoni përsëri në butonin **Yes**; Zgjdhni komandën **Rename** te menuja **File**; Hyni në programin **Word**; Hapni grupkomandat **Tools** në menu; Zgjdhni komandën **Options** në tabelën e komandave që shfaqet; Mbyllni këtë document; Provoni thërrisni dokumentin **Prova 4**; Hapni dokumentin; Jepni komandat; Vendosni cursorin; Shtypni teksin; Rezervoni modelin e krijuar me emrin **Modell**; Ndërroni vendet e paragrafit të pestë me paragrafin e katërt; Rezervoni dokumentin; Përzgjdhni dritaren; Fshini formulën; Zvogëloni faqen; Aktivizoni programin e punës **WPS5.1**; Rregulloni paragrafët e tjerë; Jepni **Ctrl + F3**; Ndizni kompjuterin; Dilni nga gjendja e editimit; Kaloni në Footer.⁴⁴*

⁴⁴ Примери земени од И. Нинка „Информатика 2“ (Informatika 2), Тирана, 2007.

a.1.2. Кога се користи субјектот одделен од предикатот:

Programi realizohet sipas kësajradhe:

-Shtypja e butonit ; -Nxjerrja e letrës seprintuar....и др.

a.2.Нереченични знаци (несинтаксички знаци)

Обично се состојат од знаковна структура на називите, насловите и др. на пример:

Елементи на прозорецот

*Siç kemi parë në dritaret dialoguese të **Windowsit** edhe në dritaren e **Internet Explorerit**, ka një grup komandash **View**, ku rregullojmë pamjen e kësaj dritareje dhe konkretisht, kur hapim këtë grup komandash, realizojmë pamjen ose jo të këtyre elementëve të parashikuar të dritares...*

Промена на лозинка (passwordit)

*Për të realizuar këtë ndryshim japim dopio klik te ikona **User Accounts**, pasi kemi hapur **Control Panel**. Në dritaren dialoguese që hapet, shohim përdoruesit e kompjuterittonë...*

Изглед на монитором

*Në ikonat e shfaqura në dritaren **Control Panel**, gjejmë dhe japim klik te ikona **Display**. Menjëherë hapet dritarja dialoguese e emërtuar **Display Properties**...*

Икони од Explorer

*Po në grupin e komandave **File** edhe në menunë e shkurtër që merret me butonin e djathtë të mausit, kur kemi zgjedhur një emër direktorie ose skedari, shohim komandën **Rename**, që shërben për riemërtimin e skedarit ose direktorisë, këtë e kemi trajtuar te tema **Butoni i djathtë i mausit**.*

Позиционирање на иконите

*Në menunë e shkurtër të komandave, që hapet me butonin e djathtë të mausit, ndalojmë te komanda **Arrange Icons**By...*

Заедничка употреба на досието

*Kur trajtuam темën, **Butoni i djathtë i mausit**, kemi përmendur shkurtimisht komandën **Sharing**. Po këtë komandë, e pamë në formën e një skede më vete edhe në dritaren dialoguese, që hapet kur zbatojmë komandën **Properties**...*⁴⁵

⁴⁵ Горенаведените примери се преземени од „Нарат е пара në botën e kompjuterit“, Ф. Шалеси, Тирана, 2011.

1.2. Табеларни-зборовни знаци (начински, програмски)

Тие се знаци кои се појавуваат на екранот и ги следи корисниот во зависност од неговата потреба. Тие се посебни зборови чие значење треба да биде познато за корисниците, на пример: *home, table, window, delete, select, enter, headings, insert, copy, paste, cut, print, save, save as, open, refresh* deri *shprehje is shutting down* и др.

1.3. Незборовни знаци

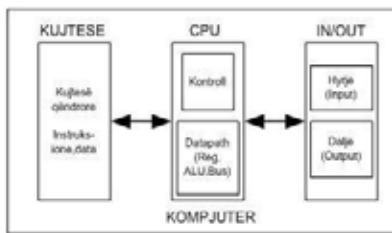
Во рамките на учењето за компјутерот и за неговото користење, по усвојувањето и во текот на практичното користење, во текот негова употреба се појавуваат низа нејазични, графички, шематски, фотографски знаци и др.

- *графички*: ζ , %, &, :, +, -, *, и др. на пример:

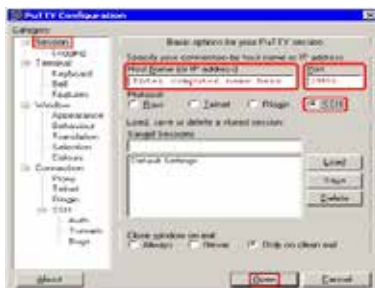
Кликувајќи на копчето *Shift* се добиваат знаците &, :, %, @,...и др.

Освен броевите тука ги разликуваме и знаците за математички операции: *, +, -, <, >, ...и др.

Шематски:

Табела

Фотографски

1.4.1. Алфанумерички знаци

Овие кодови треба да се учат од корисниците.

Нумеричките знаци произлегуваат од броевите 1,2,3, 100, 1000. 1642, 1822 и др.

На пример: Шпејтсјата е рротуллимит të një hard-disku sot është 7200rrot/min.

Кështu, një disk me 80 gjurmë dhe 18 sektorë qendrorë do të kishte: $80 \times 18 = 1440$ sektorë (sektorë përgjurmë).

Gjurmët numërohen duke filluar nga rrethina e diskut (0, 1, 2, 3,....etj) drejtqendrës.

а. Буквени знаци:

Тастатурите произведени во земјите каде што се користи англискиот јазик почнуваат со буквите Q, W, E, R, T, Y и др.; а француските тастатури почнуваат со A, Z, E, R, T, Y.

б. Буквени-нумерички знаци: 1a, 2b.....и др.

Handouts (Prospekt) – të shtypen disa slajde në një faqe A4.

Kur hapet program Photoshop CS2 fillimisht hapet sigla etij....

Këtu, poshtë fotos lexojmë emrin e skedarit që kemi hapur dhe madhësinë e tij 900K.⁴⁶

⁴⁶ Примери земени од Ф. Шалеси „Microsoft Excel“, Тирана, 2003 год.

ПОГЛАВЈЕ IV

ПРЕГЛЕД НА ИНФОРМАТИЧКАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА И ПРОБЛЕМИТЕ НА НЕЈЗИНОТО ПРИФАЌАЊЕ

4.1 Општи прашања

Терминологијата од областа на информатиката како систем на термини претставена во наставните текстови или во различните филолошки речници, двојазични или повеќејазични го привлекува се повеќе вниманието на лингвистите, лексиколозите и специјалистите од оваа област. Последниве години нејзината терминологија е претставена во различни речници како филолошки речници, термилошки речници, а од лингвистичка гледна точка се прават обиди за нејзина стандардизација, но и за да се преведе со соодветни термини на албански јазик. Ова се забележува и во степенот на користење на синонимијата како на пример: *absorboj - përthith (алб.)/absorb (англ.); bus - magjistrale (алб.)/bus (англ.); dalje - të dhënat dalëse (алб.)/output (англ.); dendësi - densitet (алб.)/density (англ.); folder - dosje (алб.)/folder (англ.); hyj - fus (алб.)/enter (англ.); kompilues - kompilator - kompiluer (алб.)/compiler (англ.); zhbart - shkarkoj (алб.)/download (англ.); shkompilues - dekompilator (алб.)/decompiler (англ.); shndërrim - konvertim - conversion (алб.)/conversion (англ.); transmetim - bartje e të dhënave (алб.)/data transmission (англ.); kibord - tastierë - tasturë (алб.)/keyboard (англ.); mi - miush - maus (алб.)/mouse (англ.)* и др.

4.1.1 Претставувањето во наставните текстови

Претставувањето на информатичката терминологија во наставните текстови има за цел да ги запознае учениците или студентите со основните концепти на информатиката, со нивната конкретна употреба како и со врската со одредени термини како: *kompjuter (алб.)/computer (англ.); maus - mi - miush (алб.)/mouse (англ.); tastierë - kibord (алб.)/keyboard (англ.); hardware - harduer (алб.)/hardware (англ.); fajl (алб.)/file (англ.); internet (алб.)/internet (англ.); web - ueb (алб.)/web (англ.)* и др. Така информатиката почна да биде и посебен наставен предмет, каде знаењата се во согласност, т.е. прилагодени со возраста на учениците. Во денешно време гледаме дека компјутерот се користи и во домот за работа, забава, а во училиште поврзувајќи се со интернетскиот систем наоѓа широка употреба за добивање на знаењата, за да се потполнување на културолошкиот хоризонт на учениците и студентите и др.

Оваа литература содржи теоретски и практични знаења за информатиката можеме да го групираме во:

а. Текстови од научно-народно ниво

Во текстовите од ова ниво се даваат научните концепти со проста терминологија, каде во повеќето случаи се составуваат од термини и обични зборови како: *hap (алб.)/open (англ.); tbyll (алб.)/close (англ.); klikoj (алб.)/click (англ.); ruaj (алб.)/save (англ.)* и др. Во таквите текстови термините воопшто се прости и составени од еден збор, значи терминологијата не е оптоварена со именски групи. Читателите се запознаваат со основните знаења и со основните термилошки термини на информатиката. Овие текстови се за поширока маса на луѓе и обично служат за практична употреба на компјутерот.

б. Текстови од теоретско ниво

Такви текстови се за ограничена употреба од мала група на луѓе, во главно специјалисти од информатичката област. Без двоумење нивната терминологија претставува научна лексика, која се разликува со единици со сложени структури; така именските групи го претставуваат најголемиот дел на информатичката научна терминологија, на пример: *akses i fajlit* (алб.)/*file access* (англ.); *bit akumulatori* (алб.)/*accumulator bit* (англ.); *buffer virtual* (алб.)/*virtual buffer* (англ.); *bus asinkron* (алб.)/*asynchronous* (англ.); *dekodim i adresës* (алб.)/*address decoding* (англ.); *protokoll për akses të direktorumeve* (алб.)/*directory access protocol* (англ.); *këmbim elektronik i të dhënave* (алб.)/*electronic data interchange* (англ.); *përpunim elektronik i të dhënave* (алб.)/*electronic data processing* (англ.); *kod për zbulim të gabimit* (алб.)/*error detecting code* (англ.); *gjuhë e orientuar objekt* (алб.)/*object-oriented language* (англ.); *program i orientuar objekt* (алб.)/*object-oriented programming* (англ.) и др.

Информатиката како наука е распространета и наоѓа примена во многу области од науката. Дури постои и една гранка на проучувањето која се поврзува со лингвистиката, која се нарекува *компјутерски јазик* или *јазично инженерство*. Во областа на компјутерскиот јазик има и некои посебни програми кои ги обработуваат јазичните појави. Таа се условува од една посебна терминологија што се поврзува со областа на лингвистиката и која содржи термини кои се поврзуваат со тоа, на пример: *linguer*, *tagim* (*tagoj*), *lematizim* (*lematizoj*), *konkordancë* и др. Врз основа на концепцијата на оваа област на знаењето стои пронаоѓањето на заедничките, универзалните елементи присутни во сите јазици, кои служат за проучувањето на јазикот, за преводот преку машина, создавањето на електронските речници. На факултет се даваат специјални знаења околу оваа дисциплина, која е развиена како наставен предмет: „*Вовед во информатичката лингвистика*“ (*Hyrje në gjuhësinë e informatikës* - K. Lagji). Вреди да се спомене дека многу термини од информатиката кои се користат денес во оваа област е користеле и порано во други области на знаењето како во електрониката, електротехниката, лингвистиката, физиката, но повеќето од нив немаат исто значење како што имаат денес: *informacion*, *komunikim*, *transmetim*. Во денешно време тие се основни термини на информатиката како наука и технологија.

4.2 Појави на функционирањето и на системот

4.2.1 Термини и нивното претставување

Особеностите на информатичката технологија се условени и од степенот на нејзиниот развој, како нова и се уште некрystalизирана и целосно неоформена терминологија. Нагласувајќи дека, додека нивото на развојот на нејзините концепти се поврзува со развојот на информатиката како област на знаењето која е веќе консолидирано, нивото на развојот на термините го носи печатот на релативните способности или неспособности на јазикот за да ги изрази соодветните концепции. Во врска со науката на информатиката и незината терминологија, бројот на концептите е релативно голем и тие влегле во албанскиот јазик толку нагло што јазикот не може да им одговори целосно преку неговите средства. Затоа дел од концептите влегуваат заедно со термините од странскиот јазик (англискиот јазик) и дел од нив се прилагодуваат, а еден дел се преведуваат и др. Во некои случаи ова промени доведуваат до тоа еден термин во албанскиот да се напише како: *hardware*, *software* или се прилагодуваат на албански како се изговораат во оригиналниот јазик, односно англискиот, на пример: *harduer*, *softuer*.

Повеќето од информатичките термини се странски во главно од англискиот јазик. Причината е проста: различните компјутерски средства и програми доаѓаат од САД и од другите индустријализирани земји. Поради неможноста за брзо и успешно реагирање за да се оформи изедначена информатичка терминологија, сакајќи или не сакајќи често се прифаќа терминот од англискиот јазик без соодветна фонетска, морфолошка и семантичка адаптација. Англискиот благодарјќи се на глобализмот и интернетот, зазема улога на меѓународен јазик, т.н. светски јазик. Така и *kompjuter* (алб.)/*computer* (англ.) и *harduer* (алб.)/*hardware* (англ.) и *softuer* (алб.)/*software* (англ.) и *internet* (shq)/*internet* (англ.) е *ueb* (алб.)/*web* (англ.) стануваат интернационални термини. Значи, овие термини ја претставуваат проблематиката на оваа терминологија и претставуваат тешкотија во комуникацијата на една не толку мала група луѓе. Овие термини на албански јазик се пишуваат како се изговараат, но според правилата на албанскиот правопис. На пример *fajl* за *file*, *harduer* за *hardware*, *imejl* за *e-mail*, *RAM-I* за *RAM*, *ueb* за *web*, *uërd* за *word*, *menu* за *menu* и др. а во допишувањето (адресирање) ти треба да се дадат во пишана варијанта како: *Web*, *e-mail* и др.

Посебен проблем претставуваат обичните зборови кои се користат покрај термините, но се дел од програмите. Тие се зборови коишто даваат инструкции, начини на дејствување, и др., како на пример: *read*, *end*, *begin*, *for then*, *record*, *close* и кои се користат и во компјутерската терминологија. Ова е посебен проблем и не може да се реши во рамките на терминологијата, бидејќи овие се зборови, а не термини. Но тие може да заземаат место во еден терминологски речник и може да станат дел од информатичката лексика со соодветниот превод: *read* - *lexoj*, *end* - *fund*, *for* - *për* (*në vend të*), *then* - *pastaj u др*. Во врска со зборовите кои се користат како термини, како критериум за пишување на албански, како што се спомна и погоре, треба да биде изговорот на пример: *fajl* (а не *file*), *harduer* (а не *hardware*), *softuer* (а не *software*) и др.

43 Позајмените термини надвор од областа и јазикот на термилошката информатичка лексика во албанскиот јазик

Терминологијата претставува лексички независен потсистем во лексичкиот систем на албанскиот стандарден јазик. Како таква таа се појавува како составен дел од него и ѝ се противставува на општата лексика со специјализирани елементи, со термини, но и содејствувајќи со неа. Меѓутоа во пошироки граници на *општата специјализирана реч*⁴⁷ (како што се вика и поинаку *специјализира јазик*⁴⁸) термилошката лексика функционира во форма на терминологијата на посебните области на знаењето, каде, како основа за идентификација за секоја област служат посебните термини, преку кои се диференцира терминологијата на определена област на знаењето, како на пр.: *numër, mbledhje, zbritje* (мат.), *buxhet, llogari* (екон.), *folje, ndajfolje* (јаз.) и др. Идентификацијата на секоја терминологија преку област на знаењето е една од причините, денес оваа концепција создадена од основачот на *Вјенското училиште, E.Vyster*⁴⁹, да стои во основата на студирањето на проблемите со терминологијата за секој денешен стандарден јазик, што овозможува да се премине од посебното кон општото, од терминологијата на различните области, ко пошироки области и до терминологијата како целосна специјализирана лексика, разгледувајќи ја неа подлабоко.

Проучувањето на терминологијата од фокус на една област на знаење⁵⁰ овозможува да се проучуваат подлабоко особините на нејзиниот лексички состав, како се образувани термините, особено изворите на образување на специјалните елементи за да ги оцени тие како внатрешни извори (во рамките на самата терминологија и на самиот јазик), исто така и од стана на единиците и позајмените елементи.

Горенаведеното сфаќање за проучувањето на терминологијата како посебна област на знаењето, како посебен лексички ентитет наоѓа широк спектар на спроведување но текот на истражувањето на новите терминологии и особено при проучувањето на албанската информатичка терминологија.⁵¹ Гледајќи од овој аспект таа се истакнува со својата лексика образувана врз основа на странските термини, особено од англискиот јазик: *kompjuter, modem, monitor*, но и од термини кои се преземени од другите области на знаењата, кои може да означат како термини позајмени од математиката (*matricë, elipsë*), електрониката, граматиката (*fjalë, fjali*) медицината (*virus, bakter*). Исто така, како позајмени за информатичката терминологија би се биле и термините образувани во рамките на таа терминологија, но поттикнуваат од општата лексика. Меѓутоа треба да се нагласи дека нивна карактеристика е тоа што тие се странски зборови по форма (позајмени) како на пример, позајмени од обични зборови *dritare, flamur, thumb*, меѓутоа

⁴⁷ А. Дуро „*Termin dhe fjala në gjuhën shqipe*“, Тирана, 2009. (Shënim: A.Duro e ndan gjuhën standarde në dy pjesë që i kundërvihen njëra-tjetrës dhe që bashkëveprojnë ndërmjet tyre: *ligjërimi i përgjithshëm dhe ligjërimi special (=ligjërimiterminologjik)*).

⁴⁸ Н.Пишт „*Terminology: An introduction*“, Копенхаген, 1985, (Пишти duke e vështruar gjuhën nga pikëpamja e specifikës së terminologjisë e ndan *gjuhën standarde në gjuhë të përgjithshme (General language) dhe gjuhë speciale ose gjuhë për qëllime speciale (Language for Special Purpose), (LSP)*).

⁴⁹ Види Н. Felber „*Terminology Manual*“, Unesco and Infoterm, Париз, 1984.

⁵⁰ Н. Цака „*Terminologjia e informatikës dhe standardizimi i saj në fjalorë*“ Збирка „*Leksikografia shqipe, trashëgimi dhe perspektivë*“, Тирана, 2005.

⁵¹ А. Дуро, Ф. Врапи „*Veçori të termave me burim nga anglishtja në gjuhën shqipe*“ Збирка „*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe, probleme e detyra*“, Тирана, 2009.

добиле ново значење во рамките на терминологијата и функционираат како термини. Овие единици може да ги најдеме и како обични зборови, но и како термини во термилошките двојазични речници (преведени) или и во толковни речници.

Од горенаведеното, прифаќајќи ја информатичката терминологија како посебен ентитет, каде секој елемент или единица која е позајмена би се нарекувала странска, а секој елемент или единица оформена во нејзините внатрешни рамки би се нарекувала внатрешна, би можеле да издвојуваме две големи групи на термилошките единици во рамките оваа терминологија.

а. Термини од областа, кои се образувани во нејзини рамки.

б. Термини надвор од областа, кои се позајмени како готови надвор од областа и надвор од јазикот.

Единиците од првата група не се објект на нашето истражување, но за нив можеме да кажеме дека се прифатени како:

а.1. термини образувани во рамките на областа од албанска лексика и албански зборообразувачки средства како на пример: *fjalëkalim, fundshënim, faqeshënues, ndërfaqe, anëkalesë, letërmbajtëse...*

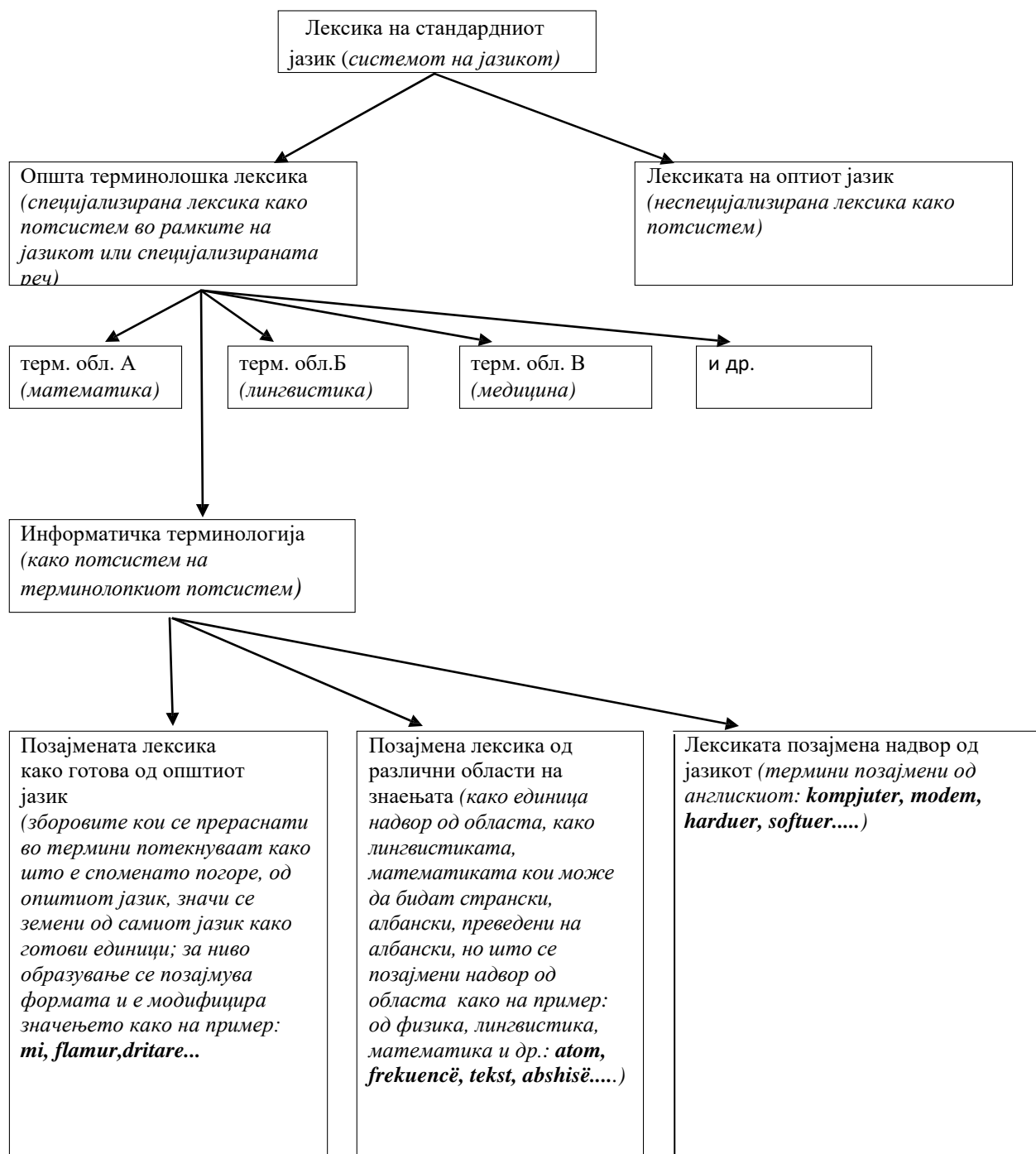
а.2. термини што потекнуваат од понатамошниот внатрешен развој, давајќи хибриди, основајќи се во главно на странските термини како: од *kompjuter* → *kompjuterizoj-kompjuterizim, insert*→*insertoj-insertim, klikoj*→*klikim, monitor*→*monitoroj-monitorim...*

а.3. термини врз основа на кои се образувани именски групи кои се користат како термини, на пример *analizë*→*analizë e rrjetit, alokim*→*alokim dinamik, displej*→*displej analog, drajver*→*drajverimagjistrales, konvertor*→*konvertor analog dixhital, konvertor binar, modem*→*modem akustik, modem*→*modem i komutuar, operator*→*operator unar, operatordomeni...*

Единиците од втората група ќе бидат објект на нашето истражување, бидејќи се поврзуваат со образувања од посебна природа за терминологијата, земајќи готови термини. Овие единици го претставуваат најголемиот дел на информатичката терминологија како нова област на знаењето и ги покажуваат нејзините особености како терминологија со посебни вредности.

Во однос на лексиката од општиот јазик, единиците од оваа група откриваат основен механизам за формирањето на оваа терминологија и ги изразуваат внатрешните и надворешните односи кои постојат меѓу неа и лексиката на општиот јазик, затоа е потребно да дадеме шематско претставување на нивните врски со оптата лексика и на секоја група меѓусебно.

Овие врски ќе ги дадеме во долунаведената шема:

Во нашите истражувања во врска со лексиката од оваа група забележуваме дека термилошката лексика на информатиката од гледна точка на потеклото во прво место се странските термини во главно од англискиот јазик. Овој слој на оваа терминологија ја претставува лексиката која покрива термилошки систем од определената област и ги означува единиците кои забележуваат специфични концепти и се сретнуваат во јазиците со развиена терминологија, како на француски, италијански, руски исто и кај тие со развој во терминологија, каде спаѓа и албанскиот јазик. Оваа констатација како прво може да се направи врз основа на раслојувањето на оваа група во специјализираната реч од оваа област (во наставните текстови, прирачниците), но и врз основа на нивното место кое го зафаќаат во термилошките речници од определената област, особено во „*Fjalorin e termave të informatikës*“ (англиско-албански и албанско-англиски) (Приштина 2005)⁵². За да ја аргументираме горенаведената идеја, ние издвоивме низа термини позајмени од англискиот јазик, кои ги потврдиме и со други истражувања. На пример: *kompjuter, harduer, softuer, monitor, modem, fajl, drajver, aplikacion, bajt, bit, bus, absortancë, adapter, alfamozaik, alfanumerik, autput, ankorë, android, drajv, drajver, deskriptor, dizajn, digjital, direktori, font, folder, gigabit, haker, harddisk, insert, insertoj, laptop, karakter, kompaktdisk, makintosh, memo, navigoj, navigator, skaner, skanim, ploter, port, prefiks, procesor, printer, printoj, selektoj, server, softuer, record, rekorder, terminal, terminator, ueb, uebsajt, format, formatoj, çat, çatoj, mikroçip, mikrokod, mikrokompjuter, mikroprogram*.

Од гледна точка на нивниот понатамошен развој за да создадат сложени единици и именски групи, во рамките на оваа област, врз основа на горенаведениот речник овие термини може да ги поделиме во три групи.

1. Како единици кои се дадени во речникот⁵³ како единствени, прости се: *bajt, bajtkod, bit, bus, fajl, drajver, softuer*.

2. Единици кои образуваат хибридни единици: *kompjuter*→*kompjuterizoj*→*kompjuterizim*, *insert*→*insertoj*→*insertim*, *monitor*→*monitoroj*→*monitorim*.

3. Некои единици создаваат именски групи, *kompjuter-51, **kompjuter***→*kompjuter digjital, kompjuter burimor, kompjuter analog, kompjuter çante, kompjuter hibrid, kompjuter rrjeti, kompjuter optik, kompjuter kryesor...*, *fajl-51, **fajl***→*fajl i aplikuar, fajl i bazës së të dhënave, fajl i komprimuar, fajl i programit, fajl i programit kryesor...*, *printer-11, **printer***→*printer aktiv, printer digjital, printer i Brajit, printer i karaktereve, printer me kërkim logjik, printer paralel, printer termik, printer termik me dyllë, printer virtual; server*→*server i ngarkuar, server i bazës së të dhënave, serveranonim*.

⁵² А Дуро, Ф. Врапи, види стр. 51.

⁵³ Н. Цака, и др., „*Fjalori i termave të Informatikës*“, (anglisht-shqip, shqip-anglisht), Приштина, 2005

Во втората група на оваа терминологија влегуваат термините користени во другите области, но кои се образувани надвор од информатичката област, значи тие се позајмени од други области како на пример: *frekuencë, probabilitet, dypërmator, dydimensional*.

Тие се делат на две подгрупи: позајмени и албански или преведени на албански

А. од математиката, на пример: *abshisë, ekuacion, matricë, diagram, elips, matematikë, aritmetikë, ordinatë*.

Б. од физиката, на пример: *amplitudë, automat, dipolar, akustikë, amper, atom, denduri, frekuencë, forcë, rrymë*.

В. од лингвистиката, на пример: *fonemë, alfabet, gramatikë, sintaksë, fjalë, shkronjë, fjali, morfologji, morfemë, semantikë, diktim, tekst, kontekst, leksikografi, dialekt, dialog*.

Г. од електроника, на пример: *elektronikë, panel, termorezistencë*.

Д. од логиката, на пример: *analizë, sintezë, argument, atribut, deduksion, induksion, logjikë, formal, hulumtum*.

Ѓ. од економијата, на пример: *administrator, taksë, bilanc, biznes, kontratë, konsum, blerje, shitje, faturë, klient*.

Е. од психологијата, на пример: *tautologji, redundancë, metodologji, mnemonik*.

Ж. од медицината, на пример: *virus, qelizë, bakter, operacion, diagnozë*.

Термините од оваа група може да се појавуваат во речниците како посебни единици или во рамките на именските групи.

А. Посебни. Овде влегуваат термините претставени со еден збор: *analizë, sintezë, logjikë*.

Б. Во состав на именските групи: **analizë**: *analizë e fajlit, analizë e orientuar me objekte, analizë e rrjedhjes, analizë e të dhënave* (16 ИГ), **virus**: *virus i vetëriprodhueshëm, virus jokeqbërës, virus parazit* (7 ИГ).

Во третата група влегуваат единиците кои се со мотивирана основа, бидејќи се образувани од обични зборови или кои се користат во термилошка лексика од други области, но се користат и во секојдневниот јазик, на пример: *kujtesë* (për memorie), *mi* për maus, *flamur* (përmarker).

Овие можеме да ги класифицираме како:

А. како посебни единици: *derë, degë, dëng, detyrë, dërgoj, dalje, ditar, dështoj, bashkim, bisedim, i butë, djeg*.

Б. Во составот на именските групи: *dëng*→*dëng disqesh*, *derë*→*derë e prapme*, *ditar*→*ditar elektronik*, *ditar pune*, *detyrë*→*detyrë kryesore*, *detyrë paketore*, *detyrë aktive*.

Единиците од оваа група можеме да ги поделиме од аспект на променетото или модифицираното значење кое се пренесува во обичниот збор кој се користи како термин. Исто така, еден дел од единиците ги задржуваат значењата исти како кај обичниот збор така и кај терминот, а еден друг дел имаат модифицирано значење во рамките на одредената област. Така една подгрупа е од единици со немодифицирани значења како *detyrë, dërgoj, bashkim*, а другата подгрупа со модифицирани значење како *mi, derë, dëng* и др.

Од претставувањето на горенаведените групи, од аспект на нивното влегување во

информатичката терминологија како готови единици, како од лексиката на албанскиот јазик или надвор од тоа, може да се забележи дека овие единици не се секогаш еднакви. Така во некои случаи се забележува користење на странските термини покрај албанските варијанти на пример: *maus* и *mi* или *miush*, покрај *pasuërd* и *fjalëkalim* што предизвикува мешање на границите на позајмените единици од други јазици како *pasuërd* и тие кои се создадени во рамките на оваа област од самиот јазик, на пример: *fjalëkalim* (место *pasuërd*). Освен оваа појава се забележува дека поголемиот дел на единиците функционираат внатре во терминологијата како странски термини, а мал дел се термини образувани од обични зборови, на пример: *dritare*, *degë* и др. Ова значи дека, иако оваа терминологија, како нова терминологија се образува врз основа позајмени единици често тие единици се мешаат со елементи од албанскиот јазик, што бара подлабоко разгледување на проблемот од аспект на односот меѓу овие единици во процесот на нивното функционирање во специјализираната реч. Понатамошното истражување од оваа гледна точка треба да го разјасни ставот во врска со двојните термини кои се конкуренција едни на други и кои во речници се сретнуваат како *mi* или *maus*, *fjalëkalim* или *pasuërd* и др. Од друга страна може да се разгледа проблемот за можноста на понатамошното преведување или прилагодување на албански јазик со зборови од албанската лексика или се создавање на термините преку нејзините зборобразувачки средства. Ова може да се забележи кај албанските зборови *mi* за *maus* каде во речникот од 2006 г. се користи *miush* за *mi*, што означува попрецизно значенско диференцирање на концептот. Овој проблем бара подлабоко разгледување, кој мислам дека ќе остане секогаш отворен бидејќи оваа терминологија претставува посебен интерес на истражување.

44 Како се прифатени при пишување информатичките термини по потекло од албанскиот јазик и во споредба со италијанскиот и францускиот како дополнителни елементи?

Посебно во текот на овие последни декади англизмите влегуваат и продолжуваат да влегуваат во албанскиот јазик во голема мера како термини од различни области на знаењето особено во новите области на науката и технологијата, како во информатика, телекомуникација, генетика и др. Основна особеност на нивното функционирање е фактот дека тие, по 1990 година не се сретнуваат само во лексиката за специјализирана употреба, туку влегуваат длабоко во јазикот⁵⁵, некои од нив, иако ретко, се користат во речта со опростени значења, како што се слушаат во говорот на обичните корисници на интернетот, дури и ка учениците, децата на пример: *klikoj, maus, printoj, printer* и др.

Англизмите, термини од областа на информатиката, како и другите сфери на знаењата, исто како и англизмите, кои се користат како обични зборови влегле и продолжуваат да влегуваат постојано во албанскиот јазик преку контактите со јазик кој е различен од него според структурата и типологијата, што значително влијае на нивното прифаќање од албанскиот говорител. Ова при прилагодување со природата на албанскиот јазик дава свои одрази во текот на нивното навлегување во различни нивоа на јазикот. Така информатичките термини како и секоја друга лексичка единица по потекло од англискиот јазик, како аналитички-синтетички јазик со нагласен аналитички карактер, влегуваат во албанскиот јазик, кој е синтетичко-аналитички со развиени форми, особено во системот на наставките кој е многу богат особено кај парадигмите на именките, за разлика од англискиот јазик. Иако и до денес прилагодувањето на термините и обичните зборови позајмени од англискиот јазик е се уште неопределено, на пр., како критериум за прилагодување се и пишаната форма *hardware, file* и изговорот *harduer, fajl*, а морфолошкото прилагодување останува целосно определен критериум. Така, ако се пишува *hardware-in, file-in* ose *harduerin, fajlin*, во последниов пример пишаната форма одговора на говорената форма според изговорот на англиски јазик. Меѓутоа во албанскиот јазик тие се прилагодуваат според изговорот во англискиот јазик, затоа ние ќе го поддржиме и следиме критериумот според кој е напишан и „*Fjalori i informatikë*“⁵⁶, Приштина 2005, каде англиските термини се даден на албански врз критериумот на изговорот во изворниот јазик *fajl, harduer, softuer* и др.

Интересно е, доколку на кратко, се види принципот како се прифаќаат термините од оваа област во другите јазици, на пример во италијанскиот и францускиот јазик. Така, може да се забележи, дека овие јазици од типолошки-структурен аспект е поблиску со албанскиот, а од друга страна од аспект на системот на наставките во именската парадигма тие се поблиску со англискиот.

⁵⁵А.Дуро, Ф. Врапи „*Veçori të termave me burim nga anglishtja në gjuhën shqipe*“, në „*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe, probleme e detyra*“, Тирана, 2009.

⁵⁶Н.Цака, и др., „*Fjalori i informatikës*“ (*anglisht-shqip, shqip-anglisht*), Приштина, 2005.

Во споредба со албанскиот јазик овие два јазика, како италијанскиот јазик така и францускиот јазик во именски систем нема наставки, а ова отсуство се надополнува од синтаксичките врски во кои влегуваат зборовите, па и странските зборови во овие јазици. Во албанскиот јазик претпозитивниот член бара и соодветна настава, а овој факт мислиме дека има влијание зборовите од англискиот јазик да се прифатат според изговорот во изворниот јазик, а не според тоа како што се пишува, на пример, не како *i file-it, në file-in*, туку како *i fajlit, në fajlin*. Морфолошкото прилагодување поради присуството на наставките во албанскиот јазик влијае во прилагодувањето на терминот од англискиот јазик според критериумот на изговарање: *i fajl-it, i harduer-it, në fajlin, në harduerin*. Ова значи дека во италијанскиот и во францускиот јазик падежните односи се покриваат преку претпозитивните членови и предлозите и ова влијае англиските зборови да бидат прифатени како што се напишани, бидејќи тука нема наставки, а во албанскиот овој факт влијае за да се земе изговорената форма како главен критериум за прилагодување и пишување. Ќе повториме еден пример *harduerin a ne hardware (-in)*. Ова значи дека во албанскиот јазик има три фактори кои влијаат врз прилагодувањето на позајмениот збор од англискиот: морфосинтаксичкиот однос, претпозитивниот член или предлогот, фонемското прилагодување и морфолошкото образување. Додека во италијанскиот и во францускиот јазик имаме два фактора: фонемско образување и претпозитивниот член или предлогот, кој секако не се опфаќа во структурата на туѓата форма, но е дел од морфосинтаксичката структура.

Овие случаи ќе ги претставиме и шематски со примери на трите јазици тргнувајќи од англискиот јазик од каде влегуваат и овие единици:

Прифаќањето на англизмите во пишана форма во албанскиот, италијанскиот и францускиот јазик

Терминот: *facebook*

англ.	алб.	ит.	fr.
пишување: <i>facebook</i>	<i>facebook</i>	<i>facebook</i>	<i>facebook</i>
читање: <i>fejsbuk</i>	<i>fejsbuk</i>	<i>fejsbuk</i>	<i>fejsbuk</i>
морфолошко образување	1. <i>i(e)facebook-ut</i> 2. <i>i(e)fejsbukut</i>	<i>delfacebook</i>	<i>defacebook</i>

Појавата која се забележува кај овие јазици кои се споредуваат се однесува на прифаќањето на различните термини и на секоја друга единица од англискиот јазик во овие јазици, но во италијанскиот и во францускиот јазик тие се поблиски, додека во албанскиот јазик, како јазик со силни наставки, со номинативните форми, го прифаќа во својот систем секоја туѓа форма (англиска) прилагодувајќи ја со своот фонемско-морфолошки и синтаксички систем, на пример: *i(e) fajl-it, i(e) fejsbuk-ut* покрај *i(e) file-it, i(e) facebook-ut*, а во италијанскиот и францускиот јазик отсуството на наставките се заменува со претпозитивниот член како што нагласивме и погоре, *di file, de file*. Ова е причина во италијанскиот и францускиот јазик силно да се чувствува потребата за превод на термините од англискиот јазик со зборобразувачки средства и лексичките форми од овие јазици, како што може да се забележи преводот на некои термини од информатичката област на француски, на пример: *logiciel* за *software*, *materiel* а *hardware*, *fichier* за *file*. За разлика од овие зборови, фонемско-

морфолошкото образување во албанскиот јазик го прифаќа полесно во својот јазичен систем англискиот термин, земајќи го како основа изговорот, кој е поприватлив поради можностите на јазикот. Како што вели и А. Косталари, албанскиот збор е способен да го вметне туѓиот збор во својот зборообразувачки систем.⁵⁷ Ова претставува истакната особина на албанскиот јазик во однос со двата горенаведени јазика. Понекогаш во италијанскиот, како и во францускиот јазик се забележуваат поголеми движења што се одразува и на синонимните образувања кои се конкурентни на туѓиот, англискиот термин. Тука станува збор за термини кои се основа на терминологијата од областа на информатиката.

алб.	итал.	фран.
<i>kompjuter</i>	<i>ordinatore/calcolatore/computer</i>	<i>ordinatuer</i>
<i>harduer</i>	<i>hardware</i>	<i>hardware</i>
<i>softuer</i>	<i>software</i>	<i>software</i>
<i>maus/mi</i>	<i>topo</i>	<i>suris</i>
<i>database</i>	<i>base deidati</i>	<i>base deidannes</i>
<i>fajl</i>	<i>file</i>	<i>file</i>
<i>printer</i>	<i>printer</i>	<i>imprimieur</i>

Во понатамошниот развој на албанскиот, како и на италијанскиот и на францускиот јазик, англискиот термин „се елиминира“ од автохтониот збор, кој преминува во својот јазик од неговата лексика или со соодветни зборообразувачки средства. Во првиот случај се наоѓа еквивалентен збор во јазикот кој соодветствува со внатрешната форма на англискиот термин, која се расчленува според мотивацијата, на пример: *maus-mi-suris*, *window-dritare-finestra*, а во вториот случај се тргнува од внатрешната форма на англискиот термин кон другите јазици со нивни зборообразувачки средства како, *password-fjalëkalim-parola chiave*, *interface-ndërfaqe-interfaccia*. Во овие јазика почести се случаите на замена на англиските термини сп домашни зборови, кои се појавуваат како директни преводи, на пример: *flag-flamur-indicatore*, *window-dritare-finestra*, *shift-zhvendosje-spostamento*, *navigate-lundroj-navigate*. Друга форма и изнаоѓањето на значенските еквиваленти, кои во јазикот примач се не само втори термини туку и создаваат синонимни парови и низи, кои ја објаснуваат содржината на туѓиот термин, но не целосниот концепт. Оваа синонимија се штетна за терминологијата. На ниво на стандардизација на информатичката ситуација оваа ситуација треба да се поправи, одбирајќи еден од најсоодветните синоними, кој треба да се стави и во речникот. Оваа синонимија се забележува во трите јазика, но таа е понагласена во албанскиот јазик, како на пример: *pin- këmbëz*, *cracker-thyerës*, *pirat informatik*, *character-shkronjë*, *numër*, *simbol*, *smart-inteligjent*, *i zgjuar*. Во другите јазици се забележуваат случаи на синонимијата, но во повеќето случаи без нивно присуство: во италијанскиот: *tubo-canale di comunicazione (pipe)*, *pirate informatico-cracker (cracke)*, *carattere-simbolou dp*.

⁵⁷ А.Косталари „Mbi disa drejtime të përsosjes së sistemit të strukturës së gjuhës sonë letrare“, „Studime filologjike“, 1982/2.

Англиските термини во албанскиот јазик како и во другите два јазика кои се споредуваат со него, италијанскиот и францускиот, може да се разгледаат од неколку аспекти, но кои имаат во повеќето случаи различен степен на појавување на рамништето на стандардизацијата.

А. Од аспект на степенот на нивното прифаќање во лексичко-терминолошкиот систем на јазикот.

1. Еден дел од единиците се како непосредни англизми, но кои влегуваат како стандардизирани термини во албанскиот јазик, на пример: *kompjuter, modem, softuer, harduer*.
2. Кога се употребуваат паралелно со називите од конкретниот јазик, како примарни или секундарни, на пример: *maus-mi, ndërfaqe-interface, fjalëkalim-password*.
3. Во случаите кога туѓиот термин има целосен еквивалентен во јазикот примач, на пример: *signatoj* за *nënshkruaj*, *adeptoј* за *përditësoј*, *term* за *afat*.

Б. Како термини со исто значење (концепт) кои се сретнуваат во неколку области како општи единици или како позајмени единици од една област во друга.

Во општо овие термини ѝ припаѓаат на една област или им припаѓаат на неколку главни области (информатика, телекомуникација, електроника); означувајќи заеднички особености, појави и во овие области. Овие термини може да означуваат апарати, нивни делови и др., како на пример: *monitor, displeј, akses, bekground në mjekësi, mekanikë, ndërtim* и др. Тие навлегуваат и понатаму зацврстувајќи го и понатаму нивниот карактер во стандардот..

1. Како термини со различно значење (концепти), на пример: *fidbek* добива различни значења во информатиката, медицината, психологијата.
2. Како термин кои се користат во разговорен стил, дури и во секојдневниот говор на пример: *selektoj, monitor, klikoj* и др.
3. Термини како единици од упростени од терминологијата. Може да се упрости користењето на термините како: *bunker, input, insert* и др.

В. Врз основа на сличностите и степенот на разликите во јазиците

А. Исто во сите четири јазици како во пишување така и во пишување.

Сличноста може да биде :

4. Целосна во четирите јазици, на пример:

алб.	англ.	итал.	франц.
<i>bar</i>	<i>bar</i>	<i>bar</i>	<i>bar</i>
<i>asterisk</i>	<i>asterisk</i>	<i>asterisk</i>	<i>asterisk</i>

<i>bit</i>	<i>bit</i>	<i>bit</i>	<i>bit</i>
<i>blenk</i>	<i>blenk</i>	<i>blenk</i>	<i>blenk</i>
<i>ditogram</i>	<i>ditogram</i>	<i>ditogram</i>	<i>ditogram</i>
<i>miniterm</i>	<i>miniterm</i>	<i>miniterm</i>	<i>miniterm</i>
<i>hab</i>	<i>hab</i>	<i>hab</i>	<i>hab</i>
<i>loging</i>	<i>loging</i>	<i>loging</i>	<i>loging</i>
<i>robot</i>	<i>robot</i>	<i>robot</i>	<i>robot</i>
<i>slesh</i>	<i>slesh</i>	<i>slesh</i>	<i>slesh</i>
<i>standard</i>	<i>standard</i>	<i>standard</i>	<i>standard</i>
<i>simlink</i>	<i>simlink</i>	<i>simlink</i>	<i>simlink</i>
<i>video</i>	<i>video</i>	<i>video</i>	<i>video</i>
<i>modem</i>	<i>modem</i>	<i>modem</i>	<i>modem</i>
<i>ident</i>	<i>ident</i>	<i>ident</i>	<i>ident</i>
<i>internet</i>	<i>internet</i>	<i>internet</i>	<i>internet</i>

5. А. Блиска сличност на фонемско ниво во четирите јазици, на пример.

алб.	англ.	итал.	франц.
<i>aksesibilitet</i>	<i>accessibility</i>	<i>accessibilita</i>	<i>accessibilite'</i>
<i>actuator</i>	<i>actuator</i>	<i>attuatore</i>	<i>actuateur</i>
<i>ankor</i>	<i>anchor</i>	<i>ancora</i>	<i>ancre</i>
<i>assembler</i>	<i>assembler</i>	<i>assembler</i>	<i>assembleur</i>
<i>descriptor</i>	<i>descriptor</i>	<i>descrittore</i>	<i>descripteur</i>
<i>disassembler</i>	<i>disassemble</i>	<i>disassemble</i>	<i>disassembleur</i>
<i>editor</i>	<i>editor</i>	<i>editore</i>	<i>editeuer</i>
<i>emitter</i>	<i>emitter</i>	<i>emettitore</i>	<i>emetteur</i>
<i>font</i>	<i>font</i>	<i>font</i>	<i>fonte</i>
<i>navigator</i>	<i>navigator</i>	<i>navigator</i>	<i>naviguateur</i>
<i>redundancë</i>	<i>redundancy</i>	<i>ridondanza</i>	<i>redondance</i>
<i>port</i>	<i>port</i>	<i>porta</i>	<i>port</i>
<i>graf</i>	<i>graph</i>	<i>grafico</i>	<i>graphique</i>

Б. Сличности во албанскиот и во англискиот јазик врз основа на истиот изговор, на пример:

алб.	англ.	алб.	англ.
<i>ajtëm</i>	<i>ajtëm</i>	<i>autput</i>	<i>autput</i>
<i>aplet</i>	<i>aplet</i>	<i>assembler</i>	<i>assembler</i>
<i>audiofajl</i>	<i>audiofajl</i>	<i>autotekst</i>	<i>autotext</i>
<i>bekgraund</i>	<i>background</i>	<i>bekap</i>	<i>backup</i>
<i>bexh</i>	<i>bexh</i>	<i>blenk</i>	<i>blenk</i>
<i>barkod</i>	<i>barkod</i>	<i>bip</i>	<i>beep</i>
<i>blekaut</i>	<i>blackout</i>	<i>bitmep</i>	<i>bitmap</i>
<i>boldfejs</i>	<i>boldfejs</i>	<i>bookmark</i>	<i>bookmark</i>

В. Сличности меѓу албанскиот и италијанскиот во изговорот на албански и пишувањето во италијанскиот на пример:

алб.	итал.	алб.	итал.
<i>bitmep</i>	<i>bitmap</i>	<i>fejsbuk</i>	<i>facebook</i>
<i>bajt</i>	<i>byte</i>	<i>bajtkod</i>	<i>bytecode</i>
<i>dizajn</i>	<i>design</i>	<i>ditogram</i>	<i>ditogram</i>
<i>markap</i>	<i>markup</i>	<i>fajl</i>	<i>file</i>
<i>fidbek</i>	<i>feedback</i>	<i>faks</i>	<i>fax</i>
<i>gigabajt</i>	<i>gigabite</i>	<i>minidisk</i>	<i>minidisc</i>
<i>maus</i>	<i>mouse</i>	<i>onlajn</i>	<i>online</i>
<i>pointer</i>	<i>pointer</i>	<i>plotter</i>	<i>plotter</i>
<i>log</i>	<i>log</i>	<i>loging</i>	<i>loging</i>

Г. Сличности меѓу албанскиот и францускиот во изговорот на албански и пишувањето во италијанскиот на пример.

алб.	франц.	алб.	франц.
<i>absortancë</i>	<i>absortance</i>	<i>bar</i>	<i>bar</i>
<i>bit</i>	<i>bit</i>	<i>bitmep</i>	<i>bitmap</i>
<i>bajtkod</i>	<i>bytecode</i>	<i>ditogram</i>	<i>ditogram</i>
<i>port</i>	<i>port</i>	<i>record</i>	<i>record</i>

Д. Различни форми врз основа на пишувањето

а. На албански и на англиски:

алб.	англ.	алб.	англ.
<i>assistoj</i>	<i>assist</i>	<i>buferoj</i>	<i>buffer</i>
<i>formatoj</i>	<i>format</i>	<i>informatikë</i>	<i>computing</i>
<i>printoj</i>	<i>print</i>	<i>selektuj</i>	<i>select</i>

б. На албански и на италијански:

алб.	итал.	алб.	итал.
<i>audience</i>	<i>public</i>	<i>autput</i>	<i>produzione</i>
<i>bekgraund</i>	<i>sfondo</i>	<i>bandë</i>	<i>grapolo</i>
<i>bipër</i>	<i>cicalino</i>	<i>printoj</i>	<i>stampa</i>

в. На албански и на француски:

алб.	франц.	алб.	франц.
<i>audio</i>	<i>acoustique</i>	<i>bold</i>	<i>audacieux</i>
<i>bookmark</i>	<i>favoris</i>	<i>bos</i>	<i>patron</i>

<i>buffer</i>	<i>tampon</i>	<i>buferoj</i>	<i>tamponer</i>
<i>drajv</i>	<i>conduire</i>	<i>dizajn</i>	<i>conception</i>
<i>autput</i>	<i>sortie</i>	<i>fajl</i>	<i>dossier</i>

Истражувањето на начинот на прифаќање на англизмите во областа на информатиката, во која тие го претставуваат најголемиот дел на термилошката лексика во трите јазици кои се споредуваат има посебна вредност за албанскиот бидејќи се забележуваат проблеми кои се поврзуваат со стандардизацијата на оваа терминологија, како и со определувањето на трајните критериуми за прифаќањето на англизмите врз основа на пишувањето или изговорот. Особено добива примарно значење истражувањето од аспект на споредување на англизмите во информатичката терминологија во албанскиот јазик со италијанскиот и францускиот јазик за да се решат определени проблеми при одредувањето на стандардните термини на албански според позајмените модели од италијанскиот и францускиот кои служат за модели на стандардизацијата на меѓународно ниво.

ПОГЛАВЈЕ V

ОСОБЕНОСТИ НА СОСТАВОТ НА ИНФОРМАТИЧКАТА ТЕМИНОЛОГИЈА

5.1 Класификацијата на термините-зборовите според содржината

Како што споменавме и погоре, информатиката е нова терминологија на една нова област на знаење и како таква таа има во својот состав термини кои означуваат бројни концепти кои содржат информација од соодветната област и кои се истакнуваат како такви во таа област. Но покрај нив постојат и термини позајмени од други научни области и кои се прифатени како термини од информатичката терминологија.

Разгледувајќи го составот на термините, зборовите од оваа терминологија, тие можеме да ги поделиме во четири групи. Примерите се илустрирани со соодветните термини на англиски јазик.⁵⁹

Прва група: Зборови од општиот јазик.

Овде спаѓаат зборови со исто или слично значење и се сретнуваат зборови и термини како: *tbyllje* (алб.)/*close* (англ.); *hapje* (алб.)/*open* (англ.); *ruaj* (алб.)/*save* (англ.); *pres* (алб.)/*cut* (англ.); *lidh* (алб.)/*link* (англ.); *dalje* (алб.)/*output* (англ.) и др.

Втора група: Обични зборови кои со сменето значење (концепт), на пример: *fole₁* (*pajisje*) - *fole₂* (*vendi ku rrinë shpendët*) (алб.)/*slot* (англ.); *brez₁* (*rrip*) - *brez₂* (*gjeneratë kompjuterësh*)/*band* (англ.); *kujtesë₁* (*e njeriut*) - *kujtesë₂* (*artificiale e kompjuterit*)/*storage* (англ.); *karakter₁* (*tip*) - *karakter₂* (*hapësirë, shkronjë, numër*)/*character* (англ.); *mi₁* (*kafshë*) - *mi₂* (*objekt*) (алб.)/*mouse* (англ.); *degë₁* (*peme*) - *degë₂* (*të dhënash*) (алб.)/*branch* (англ.); *merimangë₁* (*insekt*) - *merimangë₂* (*inf.*) (алб.)/*spider* (англ.); *bisht₁* (*i qenit*) - *bisht₂* (*inf.*) (алб.)/*tail* (англ.) и др.

Трета група: Термини позајмени од учебникарскиот стил, кои се користат сами или како именска група, на пример: *sistem* (алб.)/*system* (англ.); *gjendje* (алб.)/*condition* (англ.); *standard* (алб.)/*standard* (англ.); *formë* (алб.)/*shape* (англ.); *absolut* (алб.)/*absolute* (англ.); *program* (алб.)/*program* (англ.)/*abstrakt* (алб.)/*abstract* (англ.); *hipotezë* (алб.)/*hypothesis* (англ.); *vlerësim* (алб.)/*evaluation* (англ.); *regjistrim* (алб.)/*record* (англ.); *planifikim* (алб.)/*scheduling* (англ.); *zbatim* (алб.)/*application* (англ.) и др.

Четврта група: Термини од други области

⁵⁹ Н.Цака., и др., „Fjalor i informatikës“, (anglisht-shqip; shqip-anglisht), Приштина, 2005.

Овде ги споменуваме термините преземени од:

а. економија: *apdejtoj* (алб.)/*update* (англ.); *bankë* (алб.)/*bank* (англ.); *informal* (алб.)/*informal* (англ.); *feedback* (алб.)/*feedback* (англ.); *logo* (алб.)/*logo* (англ.); *term* (алб.)/*term* (англ.); *terminal* (англ.)/*terminal* (англ.) и др.

б. лингвистика: *dialog* (алб.)/*dialogue* (англ.); *shenjë* (алб.)/*sign* (англ.); *sintaksë* (алб.)/*syntax* (англ.); *simbol* (алб.)/*symbol* (англ.); *kod* (алб.)/*code* (англ.); *kodoj* (алб.)/*code* (англ.); *karakter* (алб.)/*character* (англ.); *tekst* (алб.)/*text* (англ.); *gramatikë* (алб.)/*grammar* (англ.); *parashtesë* (алб.)/*prefix* (англ.) и др.

в. математиката, физиката: *aksiomë* (алб.)/*axiom* (англ.); *arimetikë* (алб.)/*arithmetic* (англ.); *arimetik* (алб.)/*arithmetical* (англ.); *energji* (алб.)/*energy* (англ.); *fuqi* (алб.)/*exponent* (англ.); *kapacitet* (алб.)/*capacity* (англ.); *shifër* (алб.)/*digit* (англ.) и др.

г. логиката, психологијата: *logjikë* (алб.)/*logic* (англ.); *kujtesë* (алб.)/*memory* (англ.); *tautologji* (алб.)/*tautology* (англ.) и др.

Исто така се сретнуваат и термини од други области, на пример од: биологијата: *biometri* (алб.)/*biometrics* (англ.), медицината, хемијата, музиката, политиката и др.

Додека од аспект на формата имаме термини кои се именски групи (ИГ), кои се составени од:

1. Термини именски групи

а. Збор + збор како: *kuti e zezë* (алб.)/*black box* (англ.); *hapësirë e lirë* (алб.)/*free space* (англ.); *petë me rrënjë* (алб.)/*rooted tree* (англ.); *njohje e të folurit* (алб.)/*speech recognition* (англ.); *shkronja të mëdha* (алб.)/*upper case* (англ.); *letër e bardhë* (алб.)/*white paper* (англ.); *gjatësi e fjalës* (алб.)/*word size* (англ.); *grup punues* (алб.)/*work group* (англ.); *shprehje e rregullt* (алб.)/*regular expression* (англ.) и др.

б. Збор + термин/ термин + збор како: *metodë e aksesit* (алб.)/*access method* (англ.); *shteg i aksesit* (алб.)/*access path* (англ.); *kërkim binar* (алб.)/*binary search* (англ.); *vijë e skanimit* (shq)/*scan line* (англ.); *pikë e aksesit* (алб.)/*access point* (англ.); *kompjuter tavoline* (алб.)/*desktop computer* (англ.); *memorie e jashtme* (алб.)/*external memory* (англ.); *memorie e zgjatur* (алб.)/*extended memory* (англ.) и др.

в. Термин + термин: *çip i memories* (алб.)/*memory chip* (англ.); *kod i aksesit* (алб.)/*access server* (англ.); *server i komunikimit* (алб.)/*communication server* (англ.); *server i direktorumeve* (алб.)/*directory server* (англ.); *matricë e invertueshme* (алб.)/*invertible matrix* (англ.) и др.

2. Термини зборови

а. Термини именки: *akses* (алб.)/*access* (англ.); *sinjeri* (алб.)/*android* (англ.); *asemblim* (алб.)/*assembly* (англ.); *barkod* (алб.)/*bar code* (англ.); *bajtkod* (англ.)/*bytecode* (англ.); *kodim* (алб.)/*coding* (англ.); *direktorium* (алб.)/*directory* (англ.); *mikroprogramim* (алб.)/*microprogramming* (англ.); *navigim* (алб.)/*navigation* (англ.); *skaner* (алб.)/*scanner* (англ.) и др.

б. Термини глаголи: *anuloj* (алб.)/*cancel* (англ.); *klikoj* (алб.)/*click* (англ.); *kodoj* (алб.)/*code* (англ.); *kompiltoj* (алб.)/*compile* (англ.); *konfiguroj* (алб.)/*conjunction* (англ.); *korpoj* (алб.)/*copy*

(англ.); *dekodoj* (алб.)/*decode* (англ.); *fshij* (алб.)/*delete* (англ.); *disenjoj* (shq)/*design* (англ.) и др.

в. Термини придавки: *i ekzekutueshëm* (алб.)/*executable* (англ.); *funksional* (алб.)/*functional* (англ.); *i programueshëm* (алб.)/*programmable* (англ.); *i mundshëm* (алб.)/*feasible* (англ.); *i nënkuqtuar* (алб.)/*default* (англ.); *i dedikuar* (алб.)/*dedicated* (англ.); *i llogaritshëm* (алб.)/*computable* (англ.) и др.

3. Термини скратеници: *ALGOL* (алб.)/*ALGOL* (англ.); *ANSI* (алб.)/*ANSI* (англ.); *APC* (алб.)/*APC* (англ.); *ARP* (алб.)/*ARP* (англ.); *BASIC* (алб.)/*BASIC* (англ.); *CAD* (алб.)/*CAD* (англ.); *CD-ROM* (алб.)/*CD-ROM* (англ.); *СМҮК* (алб.)/*СМҮК* (англ.); *COBOL* (алб.)/*COBOL* (англ.) и др.

5.2 Градење на системските врски

Термините влегуваат во системот врз основа на односите кои ги имаат концептите меѓу себе. Од овој аспект секој термин е составен дел на една врска, која се образува врз основа на блискоста или заедничката страна на концептите или од потеклото на концептите еден од друг. Ова ѝ овозможува на научната информација карактер поврзан и организиран во систем. Така, на пример, се поврзува: *kompjuter – mikrokompjuter – minikompjuter – laptop (алб.) / computer - microcomputer - minicomputer - laptop (англ.); displej – monitor – ekran (алб.) / display - monitor - screen (англ.)* и др. Системите во рамките на термините можеме да разликуваме од аспект на содржината, каде се поврзуваат во микросистеми: *kompjuter – minikompjuter – laptop (алб.) / computer - minicomputer - laptop (англ.)*, исто така постојат системи и во аспект на формата: *kompilohj - kompilim - kompilues (алб.) / compile - compilation - compiler (англ.)* и др.

5.2.1 Аспектот на содржината

Термините создаваат различни микросистеми, на пример:

а. Видови микросистеми

а.1. Врз основа на основните делови кои се поврзуваат меѓусебно, на пр.:

- *kompjuter- monitor – njësi qendrore – tastierë;*
- *printer – skaner – kamera – maus – kabëll – procesor – ekran – disketë – identifikator – akumulator – adapter (алб.) /*
- *computer - monitor - CPU - keyboard - printer - scanner - camera - mouse - cable - processor - screen - floppy disk - identifier - accumulator - adaptor (англ.)* и др.

а.2. Врз основа на елементите како делови, на пр.: *njësi qendrore – harddisk – softuer – harduer – kujtesë – qelizë – karakter (алб.) / CPU*
- *harddisc- software - hardware - memory - cell - character (англ.)* и др.

а.3. Врз основа на основните процеси, на пр.: *selektim - fshirje (алб.) / selection - deletion (англ.); mbledhje (të dhënësh) – futje – përpunim – programim – ruajtje – shndërrim – nxjerrje (алб.); klikim – transformim – shkrim – printim – skanim (алб.) / click - transformation - writing - prints - scan (англ.)* и др.

Во согласност со концептите кои ги претставуваат термините се поврзуваат еден со друг врз основа на односите воспоставени меѓу нив. Односите во кои влегуваат термините ги опфаќаат сите елементи на системот.

б. Односите меѓу термините

б.1. Односите вид/род

*зависносложена врска: *kodim - kodim i ngjyrave (алб.) / coding - color coding (англ.); adresë - adresë relative (алб.) / address - relative address (англ.); server - server i komunikimit (алб.) / server - communication server (англ.)* и др.

*независносложена врска: *memorie e zgjatur - memorie e jashtme (алб.) / extended memory - external memory (англ.); adresim regjistror - adresim relativ (алб.) / register addressing - relative*

addressing (англ.); *pemë kërkimi - pemë me rrënjë* (алб.)/*search tree - rooted tree* (англ.); *procesor vektorial - procesor i tekstit* (алб.)/*vector processor - word processor* (англ.) и др.

в. Цели односи/дел

Овде термините се поврзуваат еден со друг врз основа на односите меѓу концептите, едниот ја претставува целината, другиот го претставува другиот дел: *tastierë - tast* (алб.)/*keyboard - key* (англ.); *disketë - dritare* (алб.)/*floppy disk - window* (англ.); *gjuhë -kod* (алб.)/*language - code* (англ.); *komunikim - mesazh* (алб.)/*communication - message* (англ.); *instalim - programim* (алб.)/*installation - praogramming* (алб.); *internet - postë elektronike - mesazh - informacion* (алб.)/*internet - electronic mail - message - information* (англ.) и др.

г. Функционални односи

Овој вид односи се особеност на системскиот карактер на информатичката област. Тие се карактеристика скоро за секој термин, кога се разгледуваат од гледна точка на меѓусебните врски на термините и заедничката или сличната функција која тие ја вршат.

Според формата на овие односи, во нив може да биде опфатен секој термин во врска со другите термини. Термините влегуваат во меѓусебна врска или во низа. Односите на термините меѓусебно или во низа може да бидат:

причина - последица: *hyrje - dalje* (алб.)/*input - output* (англ.); *internet - informim* (алб.)/*internet - information* (англ.) и др.

средство - процес: *kujtesë - programim* (алб.)/*storage - programming* (англ.); *skaner - skanim* (алб.)/*scanner - scan* (англ.); *kamerë - transmetim* (алб.)/*camera - trasmission* (англ.); *printer - printim* (алб.)/*printer - print* (англ.) и др.

процес - продукт: *printim - format* (алб.)/*print - format* (англ.) и др.

објект - материја: *printer - letër* (алб.)/*printer - paper* (англ.) и др.

5.2.2 Аспектот на формата

Како најистакнат израз на системските врски во аспект на формата се зборообразувачките низи како и термините кои се именски групи, кај кои со една единица која го означува главното значење се поврзуваат низа термини од два или повеќе зборови. Анализата на концептуалната содржина на овие врски покажува дека тие вршат повеќеслојно разложување на главниот термин и како такви служат како ефективно средство за именување на многубројните концепти кои се создаваат во оваа област. Од една гледна точка терминот околу кој се обединуваат другите термини и е составен само од еден збор може да се нарече главен термин. Во информатичката терминологија се сретнува големо богатство на такви системски поврзувања на ниво на именски групи, што покажува дека именската група е еден од главните форми на образувањето на термините во оваа терминологија. Во врска со горенаведеното можеме да дадеме низа примери на ваквите микросистемски врски кои сочинуваат многубројни микрообласти од оваа терминологија. Само термини *program* и *kompjuter* создаваат низа комбинации, образувајќи многубројни именски групи.

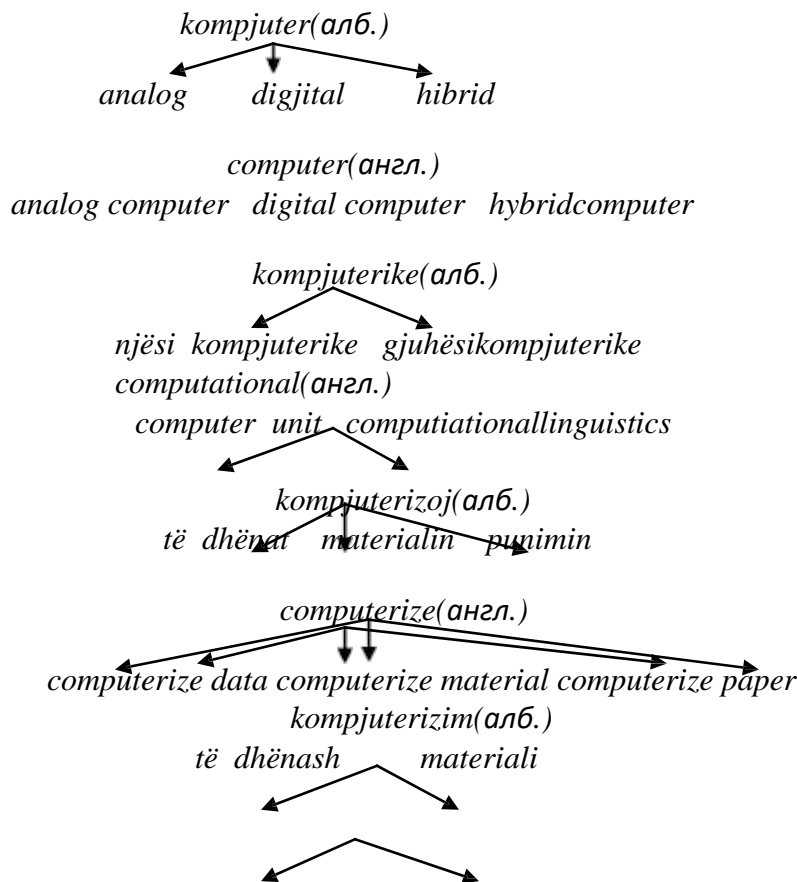
а. Микросистеми преку именската група

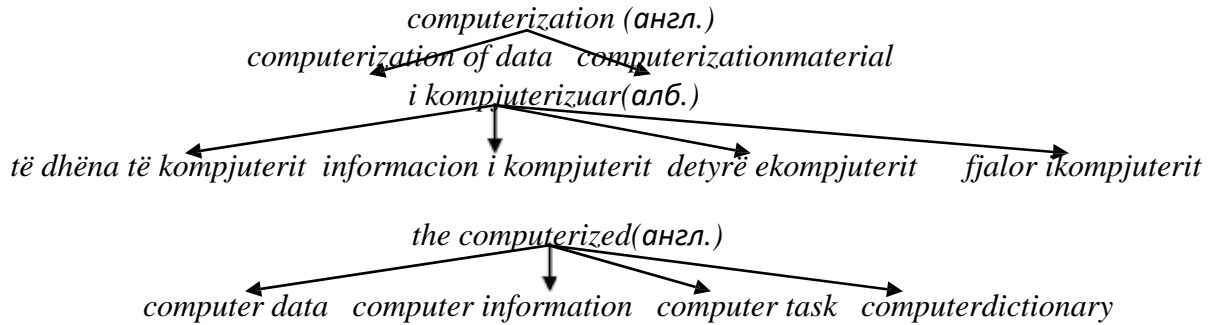
Како **код**: *kod absolut* (алб.)/*absolute code* (англ.); *kod binar* (алб.)/*binary code* (англ.); *kod blloku* (алб.)/*block code* (англ.); *kod burimor* (алб.)/*source code* (англ.); *kod dhjetor* (алб.)/*decimal code* (англ.); *kod digjital* (алб.)/*digital code* (англ.); *kod i aksesit* (алб.)/*access code* (англ.); *kod i karakterit* (алб.)/*character code* (англ.); *kod i kartës* (алб.)/*card code* (англ.); *kod i makinës* (алб.)/*machine code* (англ.); *kod i objektit* (алб.)/*object code* (англ.); *kod i shtetit* (алб.)/*country code* (англ.); *kod i të dhënave* (алб.)/*data code* (англ.); *kod i vdekur* (алб.)/*dead code* (англ.) и др. Како што се забележува само за единицата код има голем број на именски групи, *kod* (алб.)/*code* (англ.) и др.

Како што се забележува микросистемот на врските на именските групи се образува врз основа на хиерархијата, значи, од именски групи со два члена до именски групи со четири члена во нивниот состав.

б. Образувањето на именската група и образувањето на термините

Од еден друг агол можеме да претставиме друга заедница каде образувањето на именските групи и образувањето на термините се хармонизирани во заедница:

Исто така имаме: *program - programoj - programim - programues - i programuar - i programueshëm (алб.)/program - programme - programming - programmer - programmed - programmable (англ.); printer - printoj - printim - i printuar (алб.)/printer - print - printing - print (англ.)* и др.

в. Зборобразувачки микросистеми преку префиксите

Друг многу важен аспект на системскиот карактер на информатичката терминологија е и врската на термините врз основа на заедничкиот елемент на формата. Овие микроврски се во задоволително количество, тука можеме да споменеме зборобразувачки микросистеми кои се образуваат со туѓи и албански префикси, на пример: туѓи префикси *video, super, mini* и албански префикси *nën, drejt*. Следат примери со овие префикси.

Video-: *videolojë (алб.)/videogame (англ.); videomemorie (алб.)/video memory (англ.); videosever (алб.)/video server (англ.); video terminal (алб.)/video terminal (англ.)* и др.

Super-: *superkompjuter (алб.)/supercomputer (англ.); superpërdorues (алб.)/superuser (англ.)* и др.

Mini-: *minidisk (алб.)/minidisk (англ.); minikompjuter (алб.)/minicomputer (англ.)* и др.

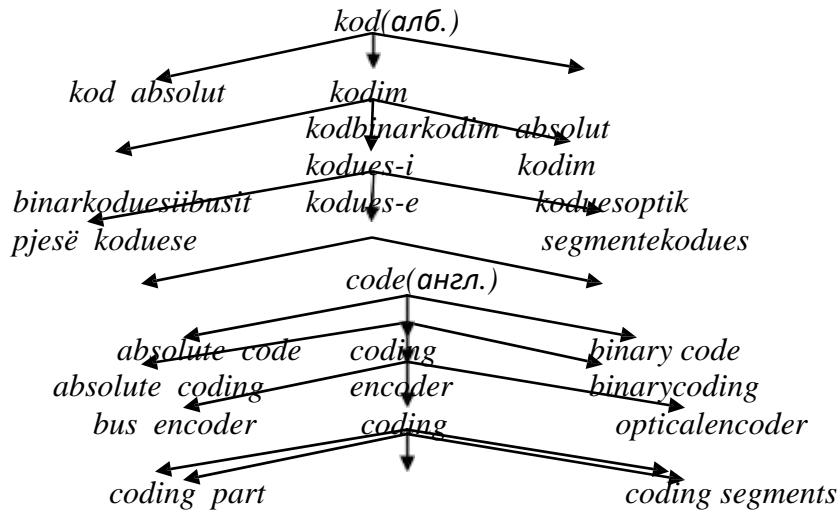
Mikro-: *mikrokod (алб.)/microcode (англ.); mikrokompjuter (алб.)/microcomputer (англ.); mikroinstruksion (алб.)/microprocessor (англ.); mikroprogram (алб.)/microprogram (англ.); mikroprogramim (алб.)/microprogramming (англ.)* и др.

Мулти-: *multipleksim (алб.)/multiplexing (англ.); multiprogramim (алб.)/multiprogramming (англ.); multisession (алб.)/multisession (англ.)* и др.

Nën-: *nëngrup (алб.)/subgroup (англ.); nënkanal (алб.)/subchannel (англ.); nënloj (алб.)/subtype (англ.); nënmenu (алб.)/submenu (англ.); nënndarje (алб.)/subdivision (англ.); nënsekuencë (алб.)/subsequence (англ.)* и др.

Bashkë-: *bashkëbisedues (алб.)/interlocutor (англ.); bashkëlidhje (алб.)/attachments (англ.); bashkëndarje (алб.)/sharing (англ.); bashkëbisedim (алб.)/conversation (англ.); bashkëprocesor (алб.)/coprocessors (англ.)* и др.

Многу интересна врска се создава преку вкрстувањето на два, три, или четири термини. Овие термини во комбинација еден со друг создаваат симетрични микросистеми.

ПОГЛАВЈЕ VI

ГРАМАТИЧКИ И ЛЕКСИЧКИ ПОЈАВИ

6.1 Општи прашања

Граматичките појави на информатичкиот јазик, кои ги среќаваме во секој пишан текст или кои се појавуваат при говор, споредено со појавите на општиот јазик, се карактеризираат со посебни особености, кои се забележуваат во специјализираниот дискурс во целина (значи, во сите полиња на знаењето). Овие особености ги третираат термините и нетермините значи нетерминолошката лексика. Како што со правило е потврдено, граматичките појави во специјализираниот јазик, како во сите области за знаење каде се појавуваат, сочинуваат ограничен круг на единици во нивната целина, во склоп на албанскиот стандардизиран јазик сочинуваат еден вид „микрограматика“.⁶⁰ Од овој аспект може да се каже дека тие можат да бидат исти како појава, како на пример глаголот во определел член и број, именката во различна раса, но тие излегуваат во редуцирана форма, со почеста употреба: На пример: и во еден текст напишан во областа на информатиката, како и во специјализираниот дискурс во целина, глаголот се употребува во трето лице еднина и множина заедно со личните заменски форми како: *ai/ajo programon, ata/ato programojnë*. Исто така глаголите се среќаваат главно во сегашно време многу често во пасивна форма. Ограничен карактер во нивната појава имаат во делот на граматичките појави. Причините за овие појави излегуваат на површина секогаш, кога се говори за специјализиран дискурс, или како што е наречен до денешен ден во делата на нашите лингвисти, техничко-научен стил (научен-технички). Ние ќе се задржиме на терминолошкиот аспект опфаќајќи ги сите стилови кои во себе содржат термини (кои искажуваат научно-технички концепти), ставајќи ги во склоп на специјализираниот дискурс. Сепак кога говориме за граматичките појави конкретно во информатичкиот јазик ги имаме предвид термините и обичните зборови. Од оваа гледна точка двата вида лексика во специјализираниот дискурс се карактеризираат со истите својства на морфолошко ниво (еден дел од дискурсот), а и на ниво на формирање на зборови, и на синтаксичко ниво. Тука, сигурно, се исклучуваат другите нивоа како фонетско-фонолошки, морфолошки и некои други, каде не постои разлика во соодветните јазични единици (како звуци, фонеме, морфеме итн.).

Граматичките појави кои се наоѓаат во информатичкиот јазик ќе се анализираат по детално од секој аспект на нивното појавување, како на морфолошко ниво така и на синтаксичко ниво, но тука ќе ги спомнеме збирно поистакнатите страни кои се присутни и не се присутни во неа. Ќе спомнеме и некои појави кои го условуваат на посебен начин, ограничениот карактер на овие појави или во одредени случаи и нивното не појавување.

а. Доминацијата на терминолошкиот лексикон над општиот кој појавувајќи се како објект на истражувањето, прави изразот на појавата на идеите да биде еднообразен, станува дел од пошематски фрази и постандардизирани.

⁶⁰ А. Дуро “*Veçoritë e dukurive gramatikore të stilit shkencor-teknik të rusishtes dhe mënyrat e të ushtruarit praktik të tyre*” në “*Studime dhe artikuj rreth teorisë dhe praktikës së mësimdhënies së gjuhëve të huaja*”, Тирана, 1986.

б. Доминација на логичките моменти, научниот третман на научните појави, ги прави еднообразни не само термините, туку до некаде и обичните зборови. Така, и зборовите кои имаат повеќе значења како: *jam, kam (ëshhtë, ka); bëj, kaloj* главно произлегуваат со едно значење или со едно од значењата адаптирани со научната или техничка содржина на текстот.

в. Недостатокот на стилско-емотивни вреднувања на вистинските фигури, ги ограничува глаголските форми (главно се употребува исказниот начин), речиси целосно се отстранети можниот и заповедниот начин итн.

Други својства кои излегуваат на површина ќе се анализираат подетално на секое ниво, единица и форма на појавување.

6.2 Зборобразувачкиот состав на термините и нивните соодветни термини во англиски јазик

Зборообразувачките својства се однесуваат главно на термилошката лексика, бидејќи не термилошката лексика, главно обичните зборови, се составен дел на информатичкиот јазик како што се употребуваат во секојдневниот јазик, иако тие се разложуваат од аспект на зборообразувањето и како такви можат да се категоризираат во разни видови, како на пример: од изведување на зборови или образувани со разни предмети (префиксирање, суфиксирање) на пример: *sqarim (алб.)/clarification (англ.); pikërisht (алб.)/exactly (англ.) të përngjitura: përherë (алб.)/always (англ.); gjithnjë (алб.)/more (англ.)* ретко сложенки. Нивното разложување од аспект на зборообразување во специјализираниот дискурс, и по конкретно во информатичкиот јазик, не открива некое нејзино својство, кога се анализираат како такви, бидејќи се разгледуваат заеднички, како за информатички текст, така и за текст со секојдневен јазик. Сепак гледано од бројот на зборообразувачките елементи, со кои се формирани истите, може да се забележи дека во информатичкиот јазик овие единици се составуваат од доста ограничен број на делови и начини на зборообразување. Така, бидејќи во овој јазик спаѓаат јазични целини без стилско емотивна и фигуративна вредност, тогаш треба да се подвлече дека делуваат доста ограничен број на зборообразувачки форми како на пример суфиксите: *-im, -je, (-ës)-i, -si, -ri*, префиксите *-ri, -mbi, -nën* и др. Оваа забелешка важи и за термилошката лексика кој треба да се погледне од оваа гледна точка, бидејќи единиците (термините) формирани со овие средства преставуваат нови елементи и како такви треба да се студираат како се формирани, од средствата и модели за зборообразување. На овој начин можат да се споредуваат *ndryshim* (од општиот јазик може да се употребува и во информатичкиот јазик, но постои во општиот јазик) и *formatim (алб.)/formatting (англ.); faqeshenjues (алб.)/bookmark (англ.); fjalëkalim (алб.)/password (англ.)* и др., кои се анализираат како зборови формирани внатре во областа, со соодветни средства и треба да се студираат од аспект за зборообразувањето. Значи, како такви тие преставуваат нови целини.

Од начинот како се формирани термините од оваа област може да се забележат и јазичните целини (термините), кои се прифаќаат како нови, иако составните елементи како што се префиксите, се исти со општиот јазик како: *-or* кај *linjor, si-* кај *sinjери (алб.)/android(англ.)* и др. Како нови формирани овие целини имаат измени во составот зависно од новиот концепт кој го изразуваат како што може да се види со примерот даден за: *sinjери (алб.)/android (англ.)* и др.

На посебен начин треба да се истакне дека составот на терминот се гледа од збор - образовна гледна точка и во овој случај се работи за термини зборови и терминот се гледа од ниво на зборообразување значи само како збор, бидејќи кога се појавува во форма на синтагма, како што е случајот со 80% на секоја терминологија, тогаш ќе се анализира во склоп на термин - образувањето. Може да се направи споредба помеѓу *adresë* (алб.)/*address* (англ.) и *adresë absolute* (*shqabsolute address* (англ.)). За последново ќе говориме во друго поглавје.

Исто така важно е да се истакне дека составот на зборообразувањето на термини опфаќа термини именки како на пр. *kompjuterizim* (алб.)/*computerization* (англ.); *ndërfaqe* (алб.)/*interface* (англ.) исто така и термини кои произлегуваат од други форми како на пример, *kompjuterizoj* (алб.)/*computerize* (англ.) како и тие кои ја изразуваат спецификата во областа на пр.: *i adresueshëm* (алб.)/*addressable* (англ.) или кои се поврзуваат во системот на зборообразување со термини имиња како: *program* (алб.)/*program* (англ.) и др.

Од горенаведеното произлегува дека според составот на зборообразувањето треба да се анализираат само термините зборови, главно именки, како и тие термини кои произлегуваат од други делови на речта, но кои ја изразуваат спецификата од одредена област и кои се поврзуваат едни со други во системот на зборообразување, како: *kompjuterizoj* (алб.)/*computerize* (англ.); *i adresueshëm* (алб.)/*addressable* (англ.) и др. Од овој аспект може да се разгледуваат и термини - синтагма, кога истата ја изразува спецификата на областа, иако се работи за термин не за именка, како на пример, *kompjuterizoj* (алб.)/*computerize* (англ.) Треба да се истакне дека во информатичкиот јазик, како и во специјализираниот производни и активни се доста ограничен број на зборообразувачки средства, вкупно околу 30 елементи како: *-im*, *-je*, *-ri*, *-(ës)-e*, *-(ës)-i*, *-isht.etj*

6.3 Морфолошките својства на термините и нивните еквиваленти во англискиот

Својствата на морфолошките појави треба да се вреднуваат исто, како за термини, така и за нетермини, бидејќи гледано од овој аспект не може да се повлече линија на поделба помеѓу двата вида на лексика.

6.3.1 Именка

а. Род и број: Овие две категории може да се разгледаат заеднички, бидејќи не се разликуваат во однос на специфичните својства споредено со општиот јазик. Бидејќи може да се забележи дека именките од женски род се во помал број, заради големото производство и активитет на суфиксот *-im*, ќе формираат глаголски именки од машки род пред суфиксот *-je* за глаголски именки од женски род, како, *shumëzim* (алб.)/*multiplication* (англ.); *ekzekutim* (алб.)/*execucion* (англ.); *programim* (алб.)/*programming* (англ.) dhe *përfshirje* (алб.)/*inclusion* (англ.) и др. Така во речникот на страница 130 именки од машки род има 46, а женски род 14.⁶¹ Сепак податоците за количество не искажуваат некое својство во однос на родот, туку само за одредени категории, кои се поврзуваат со производство и активизирање на суфиксите како на пример именките со *-im* (*машки род*) *-ri*, *-si* (*женски род*) и др. Истото важи и за бројот. Двете категории не се разликуваат во однос на некое карактеристично својство во текстовите од оваа област.

б. Падеж. Како по општа појава се забележува доминацијата на едниот падеж пред другиот

како во термилошкиот дел, така и во не термилошкиот дел. За генитивот карактеристична е неговата структурна употреба со две позиции, но и со три позиции:

• **Со две позиции:**

mënyra e sqarimit të tipit (алб.)/*ways of explaining the type*(анг.)
përcaktimi i tipit të një regjistrimi (алб.)/*a definition of the type of registration*(англ.)
vlerat e fushave të regjistrimit (алб.)/*registration fields values*(англ.)
procesin e hartimit të programit (алб.)/*program design process*(англ.)
njohja e numrit të elementëve (алб.)/*the large numbers of elements*(англ.)

• **Со три позиции:**

algoritmi i gjetjes së vlerës së një vektori (алб.)/*algorithm of finding a vector value*(англ.)
programin e gjetjes së shumës së elementëve të skedarit (алб.)/*program of getting the amount of file elements*(англ.)
përfundimi i leximit të elementëve të skedarit (алб.)/*completion of the reading of the elements of the file*(англ.)

Според тоа колку често се употребува на второ место се наоѓа номинативот, чија употреба од една страна се условува од односот објект действител - објект (трпител) како и од употребата на глаголот во пасивна форма. До некаде ова се поврзува и со описниот карактер на техничката информација. Карактеристично за овие случаи е нејзината честа употреба со префиксот *Od - nga*, која во албанскиот јазик се карактеризира со номинатив. Пример:

...të cilat do të trajtohen nga programi (алб.)/*will be addressed by the program*(англ.)
...duke u nisur nga barazimi (алб.)/*starting from equation*(англ.)

Акузативот го зазема третото место по употреба според синтаксичката структура глаголот преоден + акузатив со одреден префикс со честа употреба, како: *me, për, në* (со, за, во) како и условена од употребата на структурата: *Именка + преоден глагол +именка во акузатив*

Пример:

...të ndajë në kujtesën qendrore...(алб.)/*share in central memory* (англ.)
...duke përdorur tipin standard (алб.)/*using standard type*(англ.)
...po bëjmë marrëveshjen (алб.)/*I do deal*(англ.)

Карактеристично за акузативот е неговата употреба со предлозите *në, me, për*.

... përdoret në program (алб.)/*used in the program* (англ.)
...bën pjesë në grupin (алб.)/*is part of the group* (англ.)
...janë thelbësore për kompilimin (алб.)/*are essential for the compilation* (англ.)
...të bëhet me një element më pak (алб.)/*be made with an element less* (англ.)

⁶¹ Нинка, И., *2Programimi në Paskal*“, Тирана, 2001. (Po kështu edhe shembujt e tjerë, së bashku me veçoritë sintaksore janë marrë nga kjo vepër).

6.3.2 Придавка

Како што е познато придавките се совпаѓаат во род, број и падеж со именките кои ги определуваат, како последица на ова тие се карактеризираат од својствата кои се познати за именките на пример: *shoqërues* (алб.)/*associative* (англ.); *i nënkuptuar* (алб.)/*default* (англ.); *i njëkohshëm* (алб.)/*concurrent* (англ.) и др.

6.3.3 Глагол

Како најпозната карактеристика на глаголите во специјализираните јазици е нивната употреба во повеќето случаи во еднина. Глаголските термини се ретки, како, на пример: *selektoj* (алб.)/*select* (англ.); *ekzekutoj* (алб.)/*execute* (англ.); *përzgjedh* (алб.)/*select* (англ.) и др. Основно својство кое доминира е употребата на глаголот во пасив. Иако во еден текст се заменува со други форми сепак надвладува. Ова го аргументираме со примерите кои ќе ги анализираме подолу, кои се дел од еден врзан текст:

Merren⁶² *me radhë elementet e tabelës T dhe kontrollohen nëse janë të barabartë me elementin e dhënë X. Në qoftë se del një element që barazohet me X, kërkimi ndërpritet dhe paraqitet mesazhi “Gjendet”. Në qoftë se X krahasohet me të gjithë elementet e tabelës dhe barazimi nuk ndodh asnjëherë, atëherë paraqitet mesazhi “Nuk gjendet”.*

Од текстот се гледа дека глаголите се во трето лице, главно еднина (освен случајот кој следи). Од употребата на глаголите 7 пати глаголот се употребува во пасив, како: *kontrollohen*, *barazohet*, *krahasohet*, *gjendet* и др., и 4 пати како залог (активни или преодни) *si: del, po japim, ndodh, afishon* како и два пати *jam* со значење на „*të ndodhjes, gjendjes*“.

Честата употреба на глаголите *kam* и *jam* трето лице еднина и множина *ka, është* можат да го намалат бројот на глаголи во пасив. Овие глаголи можат да се заменат од: „*gjendet*“, „*ndodhet*“, „*përmban*“, „*përfaqëson*“, и др. Честата употреба на глаголот *kam dhe jam* како непомошни глаголи би било заради малиот број на изрази во специјализираниот јазик. Како карактеристично својство произлегува и употребата на група глаголи кои се условени од природата на одредена информација, кои ги опфаќаат и глаголите *kam dhe jam*, како што се: *përfaqësohet, përfaqëson, përbën, përbën në vetvete, përmban, përfshinu* др.

Како друго карактеристично својство е големата употреба на глаголите во сегашно време. Случаите на користење на други времиња, посебно на идно време, се ретки. Доминацијата на сегашно време во глаголот се забележува речиси во секоја реченица на текстот.

а) **Përcaktohet** *fusha çelës*
б) *Nëse e dhëna nuk gjendet,*
paraqitet mesazhi përkatës

в) **Kontrollohet** *nëse ka fushë që përmban të dhënë*
г) **Përcaktohet** *regjistrimi ku gjendet kjo fushë*
д) **Paraqiten** *në ekran vlerat e fushave të këtij regjistrimi.*

(Сите глаголи се во сегашно време)

⁶² Примери земени од „*Programimi në Paskal*“, Нинка И. Тирана, 2001.

Треба да се истакне дека и кога се употребува идно време, од семантички аспект се идентификува со употреба на идно време со значење на презент во форма на претпоставка, како:

Kalimi i vlerave nga ndryshoret aktuale tek ato formale do të bëhet nëpërmjet vlerës: X:=P; Y:=Q; Z:=X; do të ishte: kalimi i vlerave nga ndryshoret aktuale tek ato formale bëhet nëpërmjet vlerës: X:=P; Y:=Q; Z:=X; (fq 85)

Една друга специфична карактеристика е честата употреба на исказен начин и конјунктив Ова се поврзува со описниот карактер на научните информации, на пример (страна 85)

Vini re se ndryshorja q e sqaruar në programin kryesor dhe e pa sqaruar në procedurë. Ndërsa ndryshorja p është sqaruar dy herë: në programin kryesor dhe në procedure . Atëherë kjo ndryshore përfaqëson dy qeliza të ndryshme, njëra me adresë p që njihet vetëm nga programi kryesor dhe sillet sikur adresa të ishte, psh ppk (p e programit kryesor) dhe tjetra po me adresë p, por që njihet vetëm nga procedura dhe sillet sikur adresa të ishte psh...pp (p eprocedurës).

Во горенаведениот текст исказен начин се појавува 7 пати, конјунктив 2 пати. Бидејќи текстот не содржи стилски, емоционални, конотативни фигури итн., тој не прифаќа употреба на јазични средства кои ги изразуваат овие фигури, како што се заповедниот и можниот начин, како што е подвлечено погоре, нивното отсуство претставува специфична карактеристика на специјализираниот јазик.

6.3.4 Прилог

Тоа што произлегува како специфична карактеристика на овој дел од предавањето е честата употреба на начинските прилози формирани со суфиксот - *isht*. Ке споменеме група прилози, кои се препознаваат според нивниот исклучителен книжевен карактер, како⁶³: *simbolikisht* (алб.)/*symbolically* (англ.); *gradualisht* (алб.)/*gradually* (англ.); *gabimisht* (алб.)/*incorrectly* (англ.); *alfabetikisht* (алб.)/*alphabetically* (англ.); *gjerësisht* (алб.)/*widely* (англ.); *rreptësisht* (алб.)/*strictly* (англ.); *përkatësisht* (алб.)/*respectively* (англ.); *relativisht* (алб.)/*relatively* (англ.); *plotësisht* (алб.)/*fully* (англ.); *qëllimisht*(алб.)/*deliberately* (англ.) и др.

Другите случаи се сродни со општиот јазик. Како карактеристики може да ги истакнеме и функционирањето на прилозите за место, време, начин, но често употребени, како: *lart* (алб.)/*up* (англ.); *poshtë* (алб.)/*down* (англ.); *majtas* (алб.)/*left* (англ.); *djathtas* (алб.)/*right* (англ.); *anash* (алб.)/*sideways* (англ.); *drejtpërdrejt* (алб.)/*directly* (англ.) и др.

6.4 Синтаксички особености

6.4.1 Редот на реченичните членови

Доминантната синтаксичка структура на реченицата на научно-техничко ниво се совпаѓа со нејзината логичка структура, според моделот: **субјект - прирок –прилошки определби на пр., стр. 168...drejtimi kthehet përsëri në programin kryesor. Vlerat e kthyera janë shënuar në të majtë të shigjetave. Ky zgjerim mund të dalë jashtë caqeve të kujtesës së brendshme. Drejtimi**

i kalon njehsimit të funksionit Max 2, i cili e gjen vlerën 15^{64} u ðp.

⁶³ Примерите се преземени од “*Windows XP, Internet, E-Mail*”, Ф.Шалеси, Тирана,2006.

⁶⁴ Примерите се преземени од “*Programimi në Paskal*”,И.Нунка, Тирана,2001.

Меѓутоа оваа структура се надополнува и со други структури според моделите: **прилошки определби – субјект – прирок** или **прилошки определби – прирок – субјект – прилошки определби**, бидејќи во албанскиот јазик редоследот на зборовите главно е слободен. Односите **тема/ рема** се алтернираат, создавајќи понекогаш слободно поставување на зборовите. И покрај овие отстапувања од директниот редослед „**субјект – прирок**“, вреди да се истакне, дека речиси во сите случаи, со ретки исклучоци, субјектот (подметот или зборовни групи) секогаш е присутен, значи, речениците имаат по два главни члена, на пример: стр. 78 *Këto ndryshore do të mbartin vlerat e përfundimeve të gjetura gjatë njehsimeve.*

Анализирајќи ги примерите од текстот, произлегува дека во секоја реченица горенаведениот модел **ИГ субјект + прирок + прилошки определби**, преовладува. На страница 106 се употребува 6 пати. На страница 153 се употребува 7 пати

Моделот **прилошка определба - субјект - прирок** значи **рема/тема** се употребува поретко како синтаксичка структура, затоа не е карактеристична за ова ниво. Вреди да се истакне дека подоминантна структура за ова ниво е синтаксичката структура **ИГ подмет + прирок + прилошки определби**, значи синтаксичката структура се совпаѓа со логичката структура, иако овој модел не наоѓа место секаде.

Интересно е да се истакне дека кога на оваа специфична структура за ова ниво ѝ претходи дополнителна индиректа група, или прилошки определби, тогаш се добива структура со неправилен редослед, значи **прилошка определба + прирок + подмет**. Оваа вторична структура е специфична карактеристика за ова ниво, покрај првата структура па пример стр. 168 ... *në vendin ku u bë thirrja e funksionit.*

6.4.2 Други реченични членови. Како што се истакна една од карактеристиките за ова ниво е употребата на преоден глагол во трето лице еднина. Ова ја условува ограничената употреба на директниот предмет, и најтипичната структура на ова ниво е структурниот синтаксички модел „**непреоден или преоден глагол + прилошка определба**“.

Прилошката определба може да биде од разни видови, составен од прилог главно за место и време, изразени од разни делови од речта (прилог или структури составени со предлог) , прилог за начин, причина и др. Неколку промери (глагол + прилог) стр. 124 ... *zhvendoset te elementi pasardhës,...do të paraqitet në ekran.*

Тоа што паѓа во очи во внатрешната структура на реченицата е формирање на неколку структури од видот **глагол + предлог** кои произлегуваат како карактеристика за научно-техничкиот стил, бидејќи со нивна помош се разложуваат и анализираат елементите. Главно пасивен глагол + предлог

...përbëhet ngaparaqitet në ...
...pasohet ngagjendet në ...
...krijohet ngapunohet në ...
...përfaqësohet ngandodhet në ...
...kontrollohet ngandërpritet në ...

6.6 Информатичка лексика

Како што истакнавме порано, внатре специјализираниот јазик разликуваме два слоја лексика, секој од нив има свои карактеристики, термилошки речник и нетермилошки речник. Тука се среќаваат сите јазични единици, *именки, придавки, глаголи, прилози, сврзници, предлози, честички* освен *извичници* чие присуство се смета како основа карактеристика на овој јазик. Нетермилошкиот речник, како дел од специјализираниот јазик, во овој случај информатичкиот јазик, влегува со основните значења исклучувајќи ги фигуративните, емоционалните и стилските значења. Нетермилошкиот речник може да го поделиме во две основни категории: Општ речник и книжевна лексика. Како општа лексика ги спомнуваме: *nga, janë, i tyre, ka, bëj, luan, me, në, prej, nëpërmjet, ndonjë, nis, i rëndësishëm, tani, nëpërmjet, i cili, ndjek, vonë, kohë, qihet, hyn, tregon, mendon, i mëposhtëm* и др. И општата лексика може да ја поделиме во два основни дела: Во единиците кои спаѓаат во услужните зборови (без значење) како префиксите, сврзниците и во зборови со значење (именки, заменки, глаголи и прилози). Важно е да се прави ова поделба, бидејќи во специјализираниот јазик важност од прва рака зазема преносот на научно-техничка информација. Гледано од овој аспект може да се забележи дека, независно од тоа што двете реално не ја содржат оваа информација, тие на различен начин се поврзуваат со лексиката која директно ја содржи, како што се термините. Додека службените зборови, служат за поврзување на термините еден со друг и за изразување на односот помеѓу нив, зборовите со значење служат како поддршка на научно-техничката информација, значи како второстепени според вредноста на нивниот состав, споредено со термините, како примарни.

Од друга страна, бидејќи термините се дел од книжната лексика тогаш ние самите може да го поделиме на нетермилошки, значи книжна лексика без термини. Овие последните можат да бидат и термини од некоја друга област како и општи зборови употребени во разни области на науката, техниката, како: *kusht (алб.)/condition (англ.); sistem (алб.)/system (англ.); vlerë (алб.)/value (англ.); strukturoj (алб.)/structure (англ.); zbërthej (алб.)/unbuckle (англ.)* и др.

6.6.1 Книжна лексика

Како што се подразбира и во областа на информатиката, книжната лексика зазема позиција на посредник помеѓу термилошкиот речник и нетермилошкиот, бидејќи се состои од единици кои се употребуваат главно во јазикот како елементи на слободниот стил. Тие се сретнуваат речиси во секој стил и на овој начин сочинуваат една сеопфатен слој. Ќе спомнеме голем број реченици од книжната лексика нетермилошки за одредена област, но по меѓу нив има термини од други области. Ова се извадоци од истражувањето на текстови од областа на информатиката.

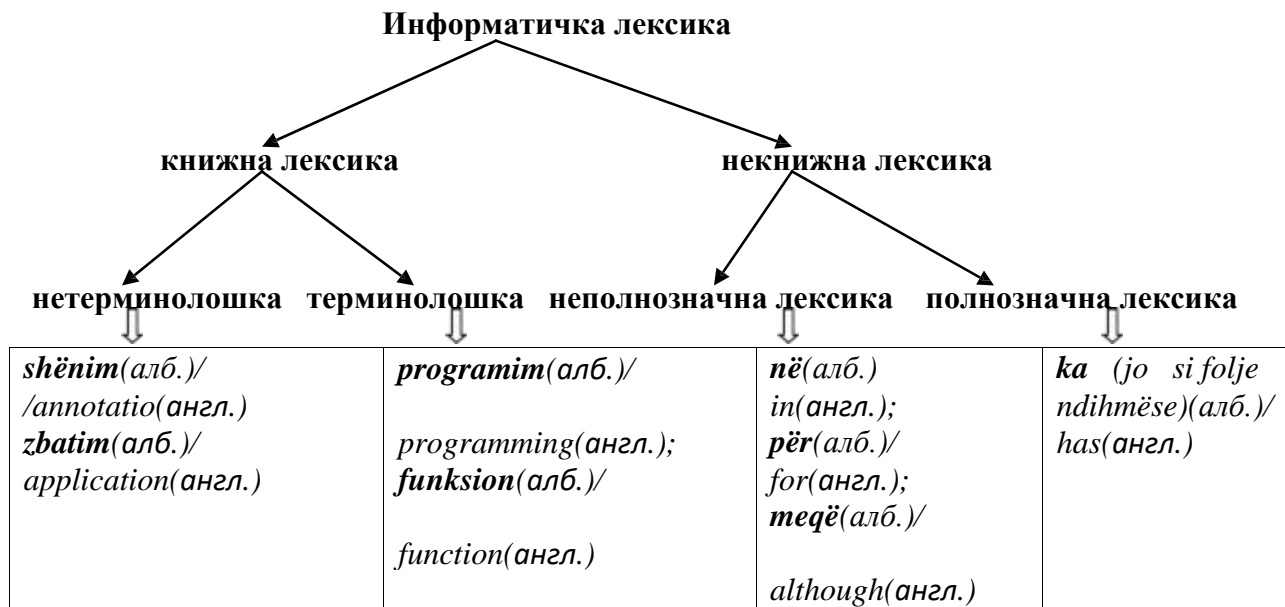
именки: *shënim (алб.)/annotation (англ.); zbatim (алб.)/application (англ.); autorizim (алб.)/authentication (англ.); bazë (алб.)/base (англ.); shndërrim (алб.)/converzion (англ.); gjendje (алб.)/condition (англ.); të dhëna (алб.)/data (англ.); zgjerim (алб.)/expansion (англ.); zgjatim (алб.)/extension (англ.); identifikim (алб.)/identification (англ.); përsëritje (алб.)/iteration (англ.); nivel (алб.)/level (англ.); lidhje (алб.)/linkage (англ.); metodë (алб.)/method (англ.); model (алб.)/model (англ.); sigurim (алб.)/safety (англ.); planifikim (алб.)/scheduling (англ.); formë (алб.)/shape (англ.); madhësi (алб.)/size (англ.); transformim (алб.)/transformation (англ.); kërkesë (алб.)/request (англ.)* и др.

глаголи: *përrinoj* (алб.)/*process* (англ.); *ekzekutoj* (алб.)/*run* (англ.); *anashkaloj* (алб.)/*skip* (англ.); *ndaj* (алб.)/*split* (англ.); *sinkronizoj* (алб.)/*synchronize* (англ.); *cungoj* (алб.)/*truncate* (англ.); *zhbëj* (алб.)/*undo* (англ.) и др.

придавки: *shoqërues* (алб.)/*associative* (англ.); *i njëkohshëm* (алб.)/*concurrent* (англ.); *i pënkuptuar* (алб.)/*default* (англ.); *përcaktues* (алб.)/*deterministic* (англ.); *zhvillues* (алб.)/*developer* (англ.); *i përkohshëm* (алб.)/*temporary* (англ.) и др.

прилози: *grafikisht* (алб.)/*graphically* (англ.); *fillimisht* (алб.)/*initially* (англ.); *qenësisht* (алб.)/*substantially* (англ.) и др.

Шематското претставување на оваа лексика е дадена подолу.

6.6.2 Евалвација на нетерминолошката лексика

Како што е познато и зборовите од нетерминолошката лексика во информатичкиот јазик, изразуваат концепти, но во однос на термините, поврзани со информациите кои ги пренесуваат, тие се од втор степен споредено со термините. Сепак, бидејќи се дел од научно-техничкиот текст, функционирајќи и покрај термините, тие добиваат некои својства блиски на нив. Најглавните карактеристики се: *еднозначност, точност, стилско-емоционалната празнина*. Овие својства ги наоѓаме рефлектирани и во нетерминолошката лексика, иако не во голем број, како што може да се забележи кај термините.

1. Еднозначност

Обичните зборови во поголем број се карактеризираат со многузначност. Во моментот кога тие стануваат дел од специјализиран јазик, влегуваат во едно од неговите значења, главно во основното негово значење. На пример, многу зборови (*именки, глаголи, придавки*) кои во општиот јазик се употребуваат како многузначни тука тие се употребуваат како еднозначни, на пример: *ndërtohet⁶⁵, renditet, bazohet, vendoset, përmban, zbulohet, hartohetu* др.

2. Точност

Употребата на точниот јазик на научно-техничко ниво, ја условува и точноста на употребата на зборовите. Значењето се условува и од точноста на самите термини. Термините се карактеризираат од висока точност, што прави ова само да се пренесува и кај нетерминолошките зборови. Својството на точност се поврзува со еднозначниот карактер на зборовите и со откривање на нивното значење во контекст на термините како што може да се забележи од примерите што следат:

Programi Paskal për bëhet nga tre zona bazë. Kjo zonë ndahet nga zona e njësive nëpërmjet fjalës kuqeVar.

3. Стилско-емоционална празнина

Бидејќи во специјализираниот јазик недостасува стилскиот и емоционалниот став на авторот, наспроти појавите кои се опишуваат, тогаш и зборовите се ослободени од стилскиот и емоционалниот товар. Ова се забележува во сите нивоа на специјализираниот јазик. На овој начин на ниво на зборообразување недостигаат суфиксите за редуцирање, отежнување, возбуда, кои се употребуваат многу често во општиот јазик, пример: *ac-acak-ice-ak* и др. Отсуствуваат адмиративните и оптативните реченици. Отсуството на стилско емоционалниот товар на зборовите ги растоварува од значењата, кои ги добива од зборот, затоа заради оваа причина зборовите стануваат еднозначни.

⁶⁵ Примерите се преземени од „*Programimi në Paskal*“, Нинка, Ј., Тирана, 2001.

ПОГЛАВЈЕ VII

ИНФОРМАТИЧКАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА ОД АСПЕКТ НА ФОРМИРАЊЕТО НА ТЕРМИНИТЕ

7.1 Општи прашања

Информатичкиот јазик, сам по себе, преставува микросистем на специјализираниот јазик и како таков има многу заеднички страни во изразувањето на граматичките појави и не терминолошката лексика, а нејзината специфична страна ја сочинува токму терминолошката лексика, значи терминологијата. Од оваа гледна точка разгледувањето на терминологијата не само во областа на информатиката туку и во секоја друга научна област, го сочинува главно објектот на секоја јазична студија. Како и за секоја област од науката, студирањето на ваквите проблеми како формирање на термини, семантички појави (полисемија, хомоними, синонимија и антонимија) ги истакнува посебните карактеристики на информатичкиот јазик, ги расветлуваат неговите реалните страни и помагаат во практичната работа со терминологијата во оваа област, за нејзино изготвување и одразување на соодветниот терминолошки речник. Оваа анализа, исто така, помогна за евалуација на состојбата на оваа терминологија во склоп на општата терминологија, бидејќи се отсликува не само во пишаната литература од оваа област туку и во составување на нетерминолошки речници, толковен речник, двојазичен речник, многујазичен речник итн.

Значајно место во анализата на оваа терминологија заземаат начините на формирање на нејзините составни единици, средствата за формирање термини, при што формирањето на именски групи преставуваат нејзина особина, како и во секоја друга област на науката.

Како важна особина за оваа терминологија е исполнувањето на потребите за позајмени термини од други области, како што е истакнато погоре, од математиката, електрицитетот, електрониката до лингвистиката како: *fjalë* (алб.)/*word* (англ.); *fjali* (алб.)/*sentence* (англ.) е до медицината *virus* (алб.)/*virus* (англ.); *qelizë* (алб.)/*cell* (англ.) и др.

Една од основните особини кои ја карактеризираат терминологијата, гледано од аспект на формата, преставуваат микросистеми кои се формираат со врските помеѓу термините, посебно врз основа на клучните термини, кои го носат главниот товар на информацијата, а определувачките елементи служат од една страна за давање дополнителни информации, а од друга страна се употребуваат за формирање на нови термини. Гледано од овој аспект формираните микросистеми треба да се третираат не само како внатрешни (со потекло, состав, композиција) туку и како надворешни, при што темата не ја сочинуваат зборообразувачките термини, туку зборовите како прави елементи за формирање термини. И како ваква основа не служат само термините како на пример: *server i aksesit* (алб.)/*access server* (англ.) (*server + i aksesit si kombinim term + term*), но и зборовите, на пример, *kuti e zezë* (алб.)/*black box* (англ.) (*fjalë + fjalë*). Ова особина на образување на термини, врз основа на кои се градат зборовите, го поставува формирањето на термини на главно место за формирање на терминологија од оваа област. Како што истакнавме погоре, ова преставува доминантен начин за формирање на термини за секоја терминологија. Ова го докажуваат

на посебен начин пишаните текстови, во кои термините претставени со именски групи се среќаваат многу почесто како термини претставени од еден збор, особено во термилошките речници, каде тие преовладуваат

Начините на формирање на информатичката терминологија во својата целина се сумирани во три начини на формирање (семантичко, граматичко и позајмување). Како начин на образување може да се прифатат и кратенките, кои во пишаните текстови од оваа област се среќаваат многу и до некаде и со преводи на албански, кои го збогатуваат со нови единици, иако тие се појавуваат како замена за постојните единици. И преведените и кратенките ќе се прифатат како посебни групи.

7.2 Семантички начин

Овој начин на формирање на информатички термини се поврзува со појавата на обновено значење на обичниот збор или и на некој термин од областа, кога на истиот му се дава друго значење. На овој начин единицата останува иста од формален аспект, но со друго значење (концепт), различен од првиот, модифициран или сроден со истиот.

Дел од термините кои ја сочинуваат информатичката терминологија излегуваат на површина според значењето на изведениот збор, при што врз основа на значењето на терминот стои или сродното значење на зборот од општиот јазик или од некој друг термин. Од структурна гледна точка се работи за истиот знак, а од страна на составот при што за секој знак имаме два различни концепти, иако со заедничка основа, како на пример: *dritare*₁ (*e dhomës*) - *dritare*₂ (*e dokumentit*)/*window* (англ.); *dhomë*₁ (*e shtëpisë*) - *dhomë*₂ (*digitale*)/*room* (англ.); *familje*₁ (*grup njerëzish*) - *familje*₂ (*e fonteve*)/*family* (англ.) *flamur*₁ (*simbol*) - *flamur*₂ (*i bartjes*) (алб.)/*flag* (англ.) и др.

Значи, обичниот збор веќе е навлезен во информатичката терминологија со нова функција за да изрази нов концепт од повисоко ниво, еден научно-технички концепт.

Овој начин на формирање термини, гледано во термилошката внатрешнина во однос на општата јазична лексика, може да се прифати и како внатрешно јазично позајмување, бидејќи се работи за употреба на општи зборови како термини.

Споредувајќи ја употребата на овие називи на единици во два различни плана, како зборови со обично значење и како термини со специјализирано значење, се забележува дека основната разлика се состои во нивниот различен состав. Значи, обичниот збор кој се појавува како термин во одредена терминологија, се употребува во смисла на еден нов концепт и не служи повеќе како обичен збор за да искаже обично значење. Но, ова не е случај со термините позајмени од областа на науката, кои иако во себе остануваат се уште како термини, во нашиот случај, информатички термини, тие служат за да обележат концепт горе-долу ист или потполно ист како: *alfabet*₁ (*gjuhësi*) - *alfabet*₂ (*informatikë*)/*alphabet* (англ.); *amper*₁ (*fizikë*) - *amper*₂ (*informatikë*)/*ampere* (англ.); *atom*₁ (*fizikë*) - *atom*₂ (*informatikë*)

(алб.)/atom (англ.); *bionikë*₁ (bio.) - *bionikë*₂ (inf.) (алб.)/bionics (англ.); *dialekt*₁ (gjuhësi) - *dialekt*₂ (inf.) (алб.)/dialect (англ.); *diskutim*₁ (gjuhësi) - *diskutim*₂ (inf.) (алб.)/discussion (англ.); *parashtesë*₁ (gjuhësi) - *parashtesë*₂ (inf.) (алб.)/prefix (англ.) и др.

Понекогаш зборот влегува во оваа терминологија со свои одлики, а неговото значење не се променува во голема мера. Но, појавата може да продолжи до хомоними пр., *kërmill*₁, *kioskë*₁ (обични зборови) *kërmill*₂ (алб.)/snail (англ.); *kioskë*₂ (алб.)/kiosk (англ.) во информатиката. Овие термини без придружба на некој друг елемент ги мотивираат концептите со општа форма, но не и во прецизна форма. Ова може да доведе до загрозување на еднозначноста и прецизноста на термините бидејќи значењата можат да се надоврзат едни со други пр.: соседи (обичен збор) *fqinjë*₁ (fjalë e zakonshme) (shq.)/ neighbour (ang.), соседи (во информатика) *fqinjë*₁ (обичен збор) (алб.)/neighbour (англ.); *fqinjë*₂ (во информатиката) (алб.)/adjacent-contiguous (англ.). Најчесто ова „многузначност“ се нарушува преку нивниот внес во кругот на именските групи, кои, со своите определувачки елементи, служат до некаде како еден вид на „микрoконтекст“ на пример: ***brez* (алб.)/banda (it.)/band (англ.):** *brez dendurish*, *brez frekuencash*, *brez kalimi*, *brez i frekuencave/dendurive*, ***shteg* (алб.)/cammino (it.)/path (англ.):** *shteg absolut*, *shteg i aksesit*, *shteg relativ*, *shteg virtual* и др.

Сложените термини на информатичката терминологија од семантички аспект на нивното формирање може да ги поделиме во две групи:

Прва група: Термини во рамките на лексиката на терминологијата општо влезени како меѓутерминолошка лексика.

Дел од информатичките термини, како и термини кои се дел од друга област на техниката не го промениле своето значење, со исклучок на некој случај каде разликата е многу мала. Може да ди споменеме: *document* (алб.)/document (англ.); *session* (алб.)/session (англ.); *segment* (алб.)/segment (англ.); *sector* (алб.)/sector (англ.); *regjistër* (алб.)/register (англ.); *raport* (алб.)/report (англ.); *ndarës* (алб.)/sorter (англ.); *kod* (алб.)/code (англ.); *kodim* (алб.)/coding (англ.); *kodues* (алб.)/coding (англ.); *skemë* (алб.)/scheme (англ.); *skedë* (алб.)/file (англ.); *adresë* (алб.)/address (англ.); *disk* (алб.)/disc (англ.); *program* (алб.)/program (англ.); *mesazh* (алб.)/message (англ.); *qark* (алб.)/circuit (англ.) и др.

Втора група: Термини кои се употребуваат во други области, но влезени во оваа терминологија за нејзини потреби, на пример: *rrymë* (алб.)/current (англ.); *algoritëm* (алб.)/algorithm (англ.); *funksion* (алб.)/function (англ.); *strukturë* (алб.)/structure (англ.) и др.

Многу зборови од општиот јазик кои се влезени во информатичката терминологија на овој начин станале неделив дел од истиот. Иако овие термини се употребуваат во оваа област тие го чуваат своето значење кое го имаат во друга област. Се разбира дека овие зборови во својата надворешна форма имаат заедничко со концептот кој го изразуваат значи може да кажеме дека има мотив помеѓу надворешната форма на значењето за обичниот збор и терминот на истиот. Тука спаѓаат и термини, но и зборови од општиот јазик.

7.3 Граматички начин

7.3.1 Морфолошко образување

Тоа што веднаш паѓа во очи при студирање на информатичката терминологија е формирање на зборобразувачките низи. Ова ја докажува концептуалната врска помеѓу термините, кои се обединуваат околу еден главен концепт, кој ја содржи главна тежина на научната информација како на пример: *skaner*: *skanim, i skanuar* (алб.)/*scanner*: *scanning, scanned* (англ.); *printer*: *printim, printoj, i printuar* (алб.)/*printer*: *printing, print, printed* (англ.) и др.

Во овие системски врски се гледа дека термините, именките ја изразуваат на еднозначен начин односот на концептот со терминот. Сепак, ова врска јасно се изразува и кај глаголите и кај придавките, кои се мотивирани од именките како на пример: *printoj* се поврзува со *printim* иако именките потекнуваат од глаголи

Како што истакнавме погоре зборобразувачките средства во јазикот на науката и на технологијата имаат сензитивни ограничувања од аспект на количината споредено со општиот јазик. Науката се занимава со вистинските концепти и како таква таа ги исклучува лексичките единици емоционално обоени и стилистички и заедно со нив и зборобразувачките средства кои ги изразуваат овие бои, како што се суфиксите: *-ac, -acak, -anak, -ç* и др.

Во информатичката терминологија се употребуваат низа префикси и како такви не само што им припаѓаат на албанскиот јазик, туку има и позајмени, како: *pa-, për-, nën-, ri-, shpër-, jo-, ndër-, kundër-, bashkë-, shumë-, prapa-, gjysmë-, makro-, tele-, mikro-, mini-, meta-, kiber-* и др., помеѓу кои како попродуктивни се префиксите *për- nën-*, и некои други. Како суфикси може да ги споменеме: *-im, -je, -os, -zo, të huaја, si, -ion, -al*, но како најпродуктивни се суфиксите: *-im dhe -je, -ri*.

Друг продуктивен начин посебно е формирањето на придавките со претпозитивен член со помош на членот и суфиксот *-shëm* или некои друг суфикс, на пример: Примерите ќе се илустрираат подолу

Композицијата не е толку продуктивна, но генерално активен начин на образување. Разликуваме термини како: *fjalëkalim* (алб.)/*password* (англ.); *shumëkëndëzim* (алб.)/*polygon mesh* (англ.); *letërbajtëse* (алб.)/*clipboard* (англ.) и др. Доста продуктивен начин за образување е образувањето на именските групи бидејќи термините кои се именски групи го изразуваат концептот појасно отколку термините претставени од еден збор пр.: *metodë e aksesit* (алб.)/*access method* (англ.); *inteligjencë artificiale* (алб.)/*artificial intelligence* (англ.); *arbitrim i busit* (алб.)/*bus arbitration* (англ.); *element i të dhënave* (алб.)/*data element* (англ.); *mbrojtje e fajlit* (алб.)/*file protection* (англ.); *shtypës laserik* (алб.)/*laser printer* (англ.) и др.

а. Термини формирани со префикси и нивните соодветни еквиваленти во англиски јазик

И погоре ги спомнавме префиксите и како истите преставуваат зборообразувачки средства со голема активност при создавање на термини, но од количински аспект тие се релативно ограничени посебно во формирање на термини кои се придавки и глаголи.

Именки:

për-: *përndarje* (алб.)/*distribution* (англ.); *përpunim* (алб.)/*processing* (англ.); *përputhje* (алб.)/*consistency* (англ.); *përshpejtues* (алб.)/*accelerator* (англ.); *përthithje* (алб.)/*absorption* (англ.); *përzgjedhje* (алб.)/*selection* (англ.) и др.

nën-: *nënbashkësi* (алб.)/*subset* (англ.); *nëntip* (алб.)/*subtipo* (англ.); *nënvijë* (алб.)/*undo* (англ.); *nënprogram* (алб.)/*sub-program* (англ.); *nënsekuencë* (алб.)/*underscore* (англ.) и др.

ndër-: *ndërdëgjim* (алб.)/*crosstalk* (англ.); *ndërlidhje* (алб.)/*link-up* (англ.); *ndërprerje* (алб.)/*interrupt* (англ.); *ndërveprim* (алб.)/*interaction* (англ.); *ndërfaqe* (алб.)/*interface* (англ.); *ndërfutje* (алб.)/*stuffing* (англ.) и др.

sh-: *shpaketim* (алб.)/*unpack* (англ.); *shkucje* (алб.)/*turnoff* (англ.) и др.

zh-: *zhbllokim* (алб.)/*unblocking* (англ.); *zhvendosje* (алб.)/*shift* (англ.) и др.

prapa-: *prapafund* (алб.)/*back end* (англ.); *prapaveprim* (алб.)/*feedback* (англ.) и др.

para-: *paraardhës* (алб.)/*ancestor* (англ.); *parakusht* (алб.)/*precondition* (англ.); *parashenjë* (алб.)/*beginnings* (англ.) и др.

ç, mbi, sipër, si-: *çngjeshje* (алб.)/*decompression* (англ.); *mbindërtim* (алб.)/*upgrade* (англ.); *mbivendosje* (алб.)/*superposition* (англ.); *sipërshtypje* (алб.)/*overstriking* (англ.); *sinjeri* (алб.)/*android* (англ.) и др.

ri-: *riorganizim* (алб.)/*reorganization* (англ.); *riprogramim* (алб.)/*reprogramming* (англ.); *ringarkim* (алб.)/*reload* (англ.); *riaktivizim* (алб.)/*reactivation* (англ.); *rillogaritje* (алб.)/*recalculation* (англ.); *rishitës* (алб.)/*resellers* (англ.); *rishfaqje* (алб.)/*rerun* (англ.); *rishikim* (алб.)/*revision* (алб.) и др.

bashkë, gjysmë, mos-: *bashkëprocesor* (алб.)/*coprocessor* (англ.); *bashkëndarje* (алб.)/*sharing* (англ.); *bashkëlidhje* (алб.)/*attachments* (англ.); *gjysmëpërçues* (алб.)/*semiconductor* (англ.); *gjysmëton* (алб.)/*half-tone* (англ.); *mospranim* (i shërbimit) (алб.)/*rejection* (англ.) и др.

Во информатичката технологија формирани се ред термини – именки со префикси и странски префикси.

de, in, elektro-: *dekodim* (алб.)/*decoding* (англ.); *dekodues* (алб.)/*decoder* (англ.); *demodulator* (алб.)/*demodulator* (англ.); *demodulim* (алб.)/*demodulation* (англ.); *demultiplekser* (алб.)/*demultiplexer* (англ.); *invariant* (алб.)/*invariant* (англ.); *inversion* (алб.)/*inversion* (англ.); *elektrostatikë* (алб.)/*electrostatics* (англ.) и др.

makro-: *makroassembler* (алб.)/*macroassembler* (англ.); *makrogjuhë* (алб.)/*mcrolanguage*

(англ.); *makrokod* (алб.)/*macrocode* (англ.); *makrokodim* (алб.)/*macrocoding* (англ.); *makroprocesor* (алб.)/*macroprocessor* (англ.); *makroprogram* (алб.)/*macroprogram* (англ.) и др.

mini-: *minidisk* (алб.)/*minidisk* (англ.); *minidisketë* (алб.)/*minidiskette* (англ.) *minikompjuter* (алб.)/*minicomputer* (англ.) и др.

mikro-: *mikroinstruktion* (алб.)/*microinstruction* (англ.); *mikrokod* (алб.)/*microcode* (англ.); *mikrokompjuter* (алб.)/*microcomputer* (англ.); *mikroprocesor* (алб.)/*microprocessor* (англ.); *mikroqark* (алб.)/*microcircuit* (англ.); *mikroprogram* (алб.)/*microprogram* (англ.); *mikroprogramim* (алб.)/*microprogramming* (англ.) и др.

meta-: *metafajl* (алб.)/*metafile* (англ.); *metagjuhë* (алб.)/*metalanguage* (англ.); *metamatematikë* (алб.)/*metamathematics* (англ.) и др.

multi-: *multiprocessor* (алб.)/*multiprocessor* (англ.); *multipleksim* (алб.)/*multiplexing* (англ.); *multiprogramming* (алб.)/*multiprogramming* (англ.); *multisesion* (алб.)/*multisession* (англ.) и др.

hiper, pseudo-: *hiperdisk* (алб.)/*hyperdisco* (англ.); *hiperlidhje* (алб.)/*hypermedia* (англ.); *hipertekst* (алб.)/*hypertext* (англ.); *hypermedia* (алб.)/*hypermedia* (англ.); *pseudokod* (алб.)/*pseudocode* (англ.) и др.

tele-: *telefoto* (алб.)/*telephoto* (англ.); *telekomandë* (алб.)/*remote* (англ.); *telekonferencë* (алб.)/*teleconference* (англ.); *telematje* (алб.)/*telemetry* (англ.); *telemjekësi* (алб.)/*telemedicine* (англ.); *telekomunikacion* (алб.)/*telecommunication* (англ.) и др.

post-: *postindeksim* (алб.)/*postindexing* (англ.); *postprocesor* (алб.)/*postprocessor* (англ.) и др.

audio, tera-: *audiodisk* (алб.)/*audio disc* (англ.); *audiokatalog* (алб.)/*audio catalog* (англ.); *audiokonferencë* (алб.)/*audioconference* (англ.); *audioport* (алб.)/*audioport* (англ.); *audioshirit* (алб.)/*audio tape* (англ.); *audiotekst* (алб.)/*audiotext* (англ.); *terabajt* (алб.)/*terabyte* (англ.) и др.

super-: *superkompjuter* (алб.)/*supercomputer* (англ.); *superpërçues* (алб.)/*superconductor* (англ.); *superpërçueshmëri* (алб.)/*superconductivity* (англ.); *superpërdorues* (алб.)/*superuser* (англ.); *superserver* (алб.)/*superserver* (англ.); *supershfrytëzues* (алб.)/*superuser* (англ.) и др.

Глаголи:

Глаголите образувани со овие странски префикси се ретки. Генерално глаголите и именките се појавуваат паралелно заедно на пр.: *dekodim* (алб.)/*decoding* (англ.); *dekodoj* (алб.)/*decode* (англ.) *ose* *përmbledh* (алб.)/*summarizes* (англ.); *përmbledhje* (алб.)/*summary* (англ.) и др.

ri-: *rikodoj* (алб.)/*recode* (англ.); *riprogramoj* (алб.)/*reprogramme* (англ.); *ringarkoj* (алб.)/*reloading* (англ.); *rifreskoj* (алб.)/*refresh* (англ.); *ripërtërij* (алб.)/*renew* (англ.); *riformatoj* (алб.)/*reformat* (англ.); *rishfaq* (алб.)/*rerun* (англ.); *rinis* (алб.)/*restart* (англ.) и др.

ç-: çngjesh (alb.)/decompress (англ.); çinstaloj (alb.)/uninstall (англ.); çrregjistrohem (alb.)/log out (англ.)и др.

sh, zh-: shfragmentoj (alb.)/defragment (англ.); shkyç (alb.)/turn off (англ.); shkëpus (alb.)/terminate (англ.); zhvendos (alb.)/shift (англ.)и др.

për-: për afro (alb.)/ approximate (англ.); përripin (alb.)/recondition (англ.); përthith (alb.)/absorb (англ.); për zgjedh (alb.)/select (англ.)и др.

de, nën-: dekodoj (alb.)/decode (англ.); demoduloj (alb.)/demodulate (англ.); deshifroj (alb.)/decipher (англ.); i nënkuptuar (alb.)/default (англ.)и др.

Приставки:

jo-: joaktiv-e (alb.)/inactive (англ.); jonormal-e (alb.)/abnormal (англ.); jopërçues-e (alb.)/dielectric (англ.)и др.

super-: superskalar-e (alb.)/superscalar (англ.)и др.

б. Термини формирани со суфикси и нивните еквиваленти на англиски јазик

Бројот на префикси во формирањето на информатички термини е релативно мал, но активен и продуктивен. Најпродуктивни суфикси се: *-im*, *-je*, *-ues*, *-or*, *-tor* и др.

Именки

- Именки со албански суфикси

-im: *shtrembërim* (алб.)/*distortion* (англ.); *dokumentim* (алб.)/*documentation* (англ.); *shndërrim* (алб.)/*converzion* (англ.); *konfigurim* (алб.)/*configuration* (англ.); *deshifrim* (алб.)/*decryption* (англ.); *emulim* (алб.)/*emulation* (англ.); *shifrim* (алб.)/*encryption* (англ.); *fragmentim* (алб.)/*fragmentation* (англ.); *identifikim* (алб.)/*identification* (англ.); *dhëmbëzim* (алб.)/*ident* (англ.); *informim* (алб.)/*information* (англ.); *instalim* (алб.)/*installation* (англ.); *modulim* (алб.)/*modulation* (англ.); *prodhim* (алб.)/*production* (англ.); *regjistrim* (алб.)/*record* (англ.); *kufizim* (алб.)/*restriction* (англ.); *ekzekutim* (алб.)/*run* (англ.); *shkallëzim* (алб.)/*scaling* (англ.); *skanim* (алб.)/*scan* (англ.) и др.

-je: *përthithje* (алб.)/*absorption* (англ.); *ngjyrosje* (алб.)/*coloring* (англ.); *llogaritje* (алб.)/*computation* (англ.); *sjellje* (алб.)/*behavior* (англ.); *ngjeshje* (алб.)/*compression* (англ.); *rajisje* (алб.)/*device* (англ.); *gjendje* (алб.)/*state* (англ.); *prishje* (алб.)/*fault* (англ.); *mbushje* (алб.)/*filling* (англ.); *rrjedhje* (англ.)/*flow* (англ.); *futje* (алб.)/*insertion* (англ.) и др.

Суфиксите *-im* и *-je* како резултат на честат употреба на именките формирани од нив, се најпреферирани средства за формирање на термините во информатичката терминологија. Сепак не помалку активни се и другите суфикси.

-ues: *kuantifikues-i* (алб.)/*quantifier* (англ.); *kodues-i* (алб.)/*coder* (англ.); *përqendruet-i* (алб.)/*concentrator* (англ.); *transmetues-i* (алб.)/*transmitter* (англ.); *përdorues-i* (алб.)/*user* (англ.); *përshpejtues-i* (алб.)/*accelerator* (англ.); *përçues-i* (алб.)/*conductor* (англ.); *dekodues-i* (алб.)/*decoder* (англ.); *përshkrues-i* (алб.)/*descriptor* (англ.); *përcaktues-i* (алб.)/*determinism* (англ.); *zhvillues-i* (алб.)/*developer* (англ.); *instalues-i* (shq)/*installer* (англ.); *numërues-i* (алб.)/*counter* (англ.); *përshpejtues-i* (алб.)/*acceleratore* (англ.); *akumulues-i* (алб.)/*accumulator* (англ.); *analizues-i* (алб.)/*analyser* (англ.); *ngarkues-i* (алб.)/*loader* (англ.); *formatues-i* (алб.)/*formatter* (англ.); *ndërmjetësues-i* (алб.)/*mediator* (англ.); *faqeshenjues-i* (алб.)/*bookmark* (англ.) и др.

-(ë)ri, -(ë)si, -shmëri: *rajtueshmëri* (алб.)/*compatibility* (англ.); *përçueshmëri* (алб.)/*conductivity* (англ.); *përafërsi* (алб.)/*approximate* (англ.); *shpejtësi* (алб.)/*speed* (англ.); *kontrollueshmëri* (алб.)/*controllability* (англ.); *lexueshmëri* (алб.)/*readability* (англ.); *përdorshmëri* (алб.)/*usability* (англ.) и др.

-ar: *adresar-i* (алб.)/*directory* (англ.) и др.

- Именките образувани со странски суфикси

- **izëm:** *automatizëm* (алб.)/*automatics* (англ.); *magnetizëm* (алб.)/*magnetism* (англ.) и др.

Придавка

Суфиксите се сметаат како активни средства за зборообразување и за формирање придавки. Бројот на придавки формирани со суфикси е поголем отколку од оние кои се формирани со префикси. Како својство на создавање на термини, придавката со суфикси не е многу продуктивна: *-ik(e)*, *-ues*, *-ës (es)*, *-ar*, *-or*, *-al*.

-ik: *automatik* (алб.)/*automatic* (англ.); *softuerik* (алб.)/*software* (англ.); *harduerik* (алб.)/*hardware* (англ.); *alfanumerik* (алб.)/*alphanumeric* (англ.); *kuadratik* (алб.)/*quadratic* (англ.); *algoritmik* (алб.)/*algorithmic* (англ.); *akromatik* (алб.)/*achromatic* (англ.) и др.

-ues, -ës, (es): *shtypës-e* (алб.)/*suppressor* (англ.); *pranues-e* (алб.)/*recipient* (англ.) и др.

-ar, -or: *krahasor-e* (алб.)/*comparative* (англ.); *dipolar-e* (алб.)/*bipolar* (англ.) и др.

-al: *dydimensional* (алб.)/*two-dimensional* (англ.); *audiovizual* (алб.)/*shqaudiovisual* (англ.); *konvencional* (алб.)/*conventional* (англ.); *pozicional* (алб.)/*positional* (англ.); *factorial* (алб.)/*factorial* (англ.); *relacional* (алб.)/*relational* (англ.) и др.

Дел од придавките се образувани преку претпозитивниот член на партиципи (глаголска придавка) и суфиксите.

Претпозитивен член: *i ekzekutueshëm* (алб.)/*executable* (англ.); *i programueshëm* (алб.)/*programmable* (англ.); *i përhershëm* (алб.)/*persistent* (англ.); *i përkohshëm* (алб.)/*temporary* (англ.); *i pjesshëm* (алб.)/*partial* (англ.); *i ndërrueshëm* (алб.)/*removable* (англ.); *i njëkohshëm* (алб.)/*concurrent* (англ.) и др.

Претпозитивен член кај партиципите: *i selektuar* (алб.)/*selective* (англ.); *i koduar* (алб.)/*coded* (англ.); *i skanuar* (алб.)/*scanned* (англ.); *i furnizuar* (алб.)/*supplied* (англ.); *i përpunuar* (алб.)/*processed* (англ.); *i modifikuar* (алб.)/*modified* (англ.); *i aktivizuar* (алб.)/*activated* (англ.); *i korrektuar* (алб.)/*corrected* (англ.); *i indeksuar* (алб.)/*indexed* (англ.); *i komplikuar* (алб.)/*complicated* (англ.) и др.

в. Термини формирани со композиција и нивните еквиваленти во англиски јазик

Термините формирани со композиција имајќи во својот состав обично два мотивирани основи од термините, јасно и на директен начин ја преставуваат концептуалната содржина. Овие термини во областа на информатиката ќе ги поделиме во три главни групи:

1. Термини образувани како такви во областа на знаењето од каде се позајмуваат, како: *bashkëngjit* (алб.)/*attach* (англ.); *brezgjerë* (алб.)/*broadband* (англ.); *shumëkëndësh* (алб.)/*polygon* (англ.); *shumëkëndëzim* (алб.)/*polygon mesh* (англ.); *letërmbajtëse* (алб.)/*clipboard* (англ.); *pikëhyrje* (алб.)/*entry point* (англ.); *letërkëmbim* (алб.)/*correspondence* (англ.); *bashkëndarje* (алб.)/*sharing* (англ.) и др.

2. Терми формирани внатре во областа на информатиката и кои се перципираат како нејзини директни термини, на пример: *gjysmëkartelë* (алб.)/*semi card* (англ.); *gjysmëdisk* (алб.)/*half disc* (англ.); *fjalëkalim* (алб.)/*password* (англ.); *videomemorie* (алб.)/*videomemory* (англ.); *videoserver* (алб.)/*videoserver* (англ.) и др.

Видовите на термините и моделите образувани со композиција се ограничени, сепак од интерес е да се разликуваат најистакнатите групи. Тука како составни елементи ќе ги анализираме темите кои се поврзуваат со полнозначните зборови именки, глаголи, придавки и прилози.

Постојат два начина за да се класифицираат композициите:

1. Според лексичко-граматичката структура.

а) именка+именка: *kohëzgjatje* (алб.)/*duration* (англ.); *fundshënim* (алб.)/*endnote* (англ.); *fjalëkalim* (алб.)/*password* (англ.); *pikëhyrje* (алб.)/*entry point* (англ.); *letërkëmbim* (алб.)/*correspondence* (англ.); *letërmbajtëse* (алб.)/*clipboard* (англ.); *kompaktdisk* (алб.)/*compact disc* (англ.) и др.

б) именка+придавка: *faqeshenjues-e* (алб.)/*bookmarks* (англ.); *fotorezistent-e* (алб.)/*photo resistant* (англ.) и др.

в) прилог+именка: *bashkëprocesor* (алб.)/*coprocessor* (англ.); *bashkëndarje* (алб.)/*sharing* (англ.); *bashkëlidhje* (алб.)/*attachements* (англ.); *gjysmëpërçues* (алб.)/*semiconductor* (англ.); *gjysmëton* (алб.)/*halftone* (англ.); *gjysmëkartelë* (алб.)/*semi card* (англ.); *gjysmëdisk* (алб.)/*half disc* (англ.) и др.

г) прилог+придавка: *shumënivelësh-e* (алб.)/*multilevel* (англ.); *shumëpërmator-e* (алб.)/*multidimensional* (англ.); *shumështresor-e* (алб.)/*multilayer* (англ.); *i bashkërenditur* (алб.)/*coordinate* (англ.) и др.

2. Според редот на термините

а) неправилен ред (првото го определува второто): *letërmbajtëse* (алб.)/*clipboard* (англ.); *fjalëkalim* (алб.)/*password* (англ.); *faqeshenjues* (алб.)/*bookmark* (англ.); *radiopërhapje* (алб.)/*broadcasting* (англ.) и др.

б) правилен редослед (независноложени): *marrës-transmetues-i* (алб.)/*receiver-transmitter* (англ.); *hyrje-dalje* (алб.)/*input-output* (англ.); *njeri-makinë* (алб.)/*man-machine*

(англ.); *marrës-dhënës* (алб.)/*receiver-transducer* (англ.) и др.

в) правилен редослед (зависнослужени): *shtresëtrashë*, *shtresëhollë*, *brezgjerë* (алб.)/*broadband* (англ.); *njëadresësh* (алб.)/*an address* (англ.) и др.

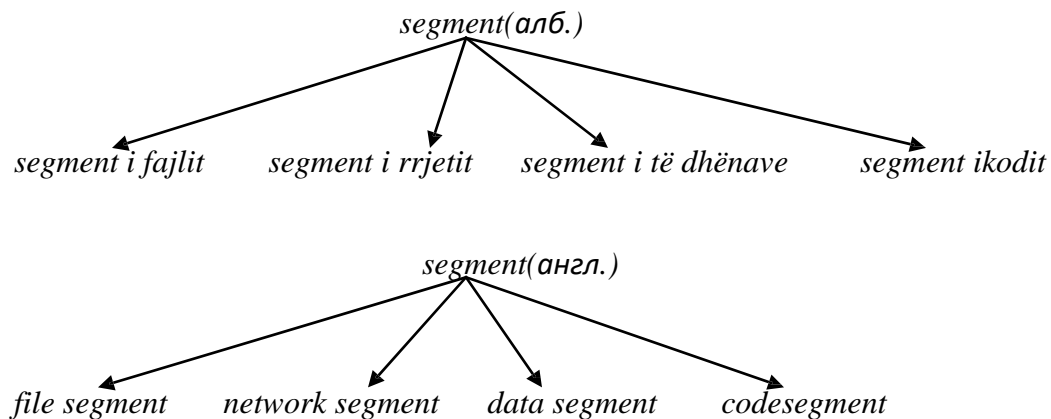
7.3.2 Синтаксички начин на образување

а. Термини образувани како именски групи и нивните еквиваленти во англискиот јазик

Освен формирањето на термилошките единици по морфолошки пат во информатичката терминологија поголемиот број термини се формираат со помош на именски групи значи по синтаксички начин на образување. Ова се случува бидејќи специјализираниот јазик не е во можност да ги изрази сите, безбројни, постојни концепти од одредена област на науката. Поради ова самиот јазик со своите средства ги реализира со помош на стабилните именски. Тие со својата форма го преставуваат појасно концептот и на потранспарентен начин. Термините, именски групи главно се образуваат или од еднозначни термини, во комбинација со термини од други еднозначни зборови, или во комбинација и со зборови од општата лексика.

Во поголем број случаи термилошките синтагми содржат два-три или повеќе елементи. Врз основа на истите како определен елемент е еден клучен термин, а околу него се групираат други елементи кои утврдуваат клучен елемент, станувајќи составен дел од многуте именски групи.

Употребата на термилошки именски групи ѝ дава на информатичката терминологија како и на секоја друга терминологија, системски карактер, поврзани по хиерархија на пример:

Во “*Fjalorin e informatikës*”⁶⁶ еден дел на именските групи имаат форма на термилошки изрази, на пример: *bazë e të dhënave inteligjente (алб.)/intelligent database(англ.) bazë e të dhënave paralele (алб.)/parallel database(англ.) bazë hierarkike e të dhënave (алб.)/hierarchy database (англ.) bazë relacionale e të dhënave (алб.)/relational database(англ.); bazë shumë e madhe e të dhënave (алб.)/very large database (англ.)*

⁶⁶ Цака, Н., и др., “*Fjalor i informatikës anglisht-shqip; shqip-anglisht*”, Приштина, 2005.

Неколку термини имаат поголема способност да формираат именски групи создадени од два или повеќе збора. Генерално, термините кои формираат повеќе синтагми се тие кои доминираат како такви во информатиката, како пр.: *kod* (алб.)/*code* (англ.); *system* (алб.)/*system* (англ.); *processor* (алб.)/*processor* (англ.); *njësi* (алб.)/*unit* (англ.); *fajl* (алб.)/*file* (англ.) кои се единици составени од еден збор.

Како **kod**: *kod absolut* (алб.)/*absolute code* (англ.); *kod binar* (алб.)/*binary code* (англ.); *kod blloku* (алб.)/*block code* (англ.); *kod burimor* (алб.)/*source code* (англ.); *kod dhjetor* (алб.)/*decimal code* (англ.); *kod digjital* (алб.)/*digital code* (англ.); *kod i aksesit* (алб.)/*access code* (англ.); *kod i karakterit* (алб.)/*character code* (англ.); *kod i kartës* (алб.)/*card code* (англ.); *kod i makinës* (алб.)/*machine code* (англ.); *kod i objektit* (алб.)/*object code* (англ.); *kod i shtetit* (алб.)/*country code* (англ.); *kod i të dhënave* (алб.)/*data code* (англ.); *kod i vdekur* (алб.)/*dead code* (англ.) и др. Само со единицијата *kod* (алб.)/*code* (англ.) се образуваат 53 синтагми. Како што се забележува многу големи способности да формираат именски групи имаат тие термини кои изразуваат специфични концепти од одредена област, како: *kompjuter* (алб.)/*computer* (англ.); *adresë* (алб.)/*address* (англ.) и др.

Освен единици од два збора, т.е. именските групи (ИГ) од два члена се употребуваат и именски групи од три члена, додека именските групи со над три збора се во ограничен број:

ИГ со три члена: *kod binar ciklik* (алб.)/*cyclic binary code* (англ.); *kod i gjuhës së makinës* (алб.)/*machine language code* (англ.); *kod i identifikimit të mesazhit* (алб.)/*identification code of the message* (англ.); *kod i pavarur nga pozicioni* (алб.)/*independent of the position code* (англ.); *kod i segmentimit të të dhënave* (алб.)/*code segmentation data* (англ.) и др.

ИГ со четири члена: *kod i identifikimit të rrjetit të të dhënave* (алб.)/*identification code data network* (англ.) и др.

Исто така има редица други зборови со кои се формираат солидни термилошки синтагми во голема мера. Во „*Fjalorin anglisht-shqip*“ на информатиката среќаваме редица термини со голема способност за формирање именски групи, како на пр.: *kohë* (алб.)/*time* (англ.); *kodim* (алб.)/*coding* (англ.); *njësi* (алб.)/*unit* (англ.); *regjistër* (алб.)/*register* (англ.); *protokoll* (алб.)/*protocol* (англ.); *program* (алб.)/*program* (англ.); *pikë* (алб.)/*points* (англ.); *numër* (алб.)/*number* (англ.); *memorie* (алб.)/*memory* (англ.); *kontroll* (алб.)/*control* (англ.); *hapësirë* (алб.)/*space* (англ.); *format* (алб.)/*format* (англ.); *formë* (алб.)/*form* (англ.); *disk* (алб.)/*disc* (англ.); *bllok* (алб.)/*block* (англ.); *algoritëm* (алб.)/*algorithm* (англ.) и др.

а. Односите меѓи членовите на именската група

Помеѓу зборовите на термилошката именска група се формираат односи од различни концептуални видови, кои ѝ даваат на оваа терминологија системски поврзан и хиерархиски карактер.

Овие односи може да бидат:

а.1 меѓу дел и целина

fajl i adresave (алб.)/*address file* (англ.); *fajl i objektit* (алб.)/*object file* (англ.); *fajl i kontabilitetit* (алб.)/*accounting file* (англ.); *faqe e kodit* (алб.)/*code page* (англ.); *segment i kodit* (алб.)/*code segment* (англ.) и др.

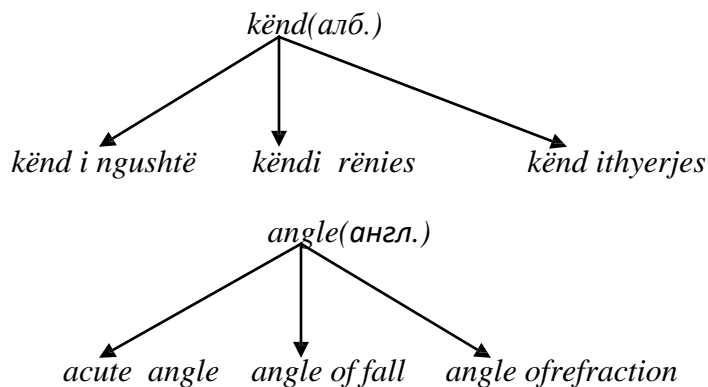
a.2 меѓу објектот и процесот кој се одвива во него

makinë për përpunimin e të dhënave (алб.)/*machine for processing data* (англ.); *modem përgjigjës-nisës* (алб.)/*answer-boot modem* (англ.); *modem përgjigjës - pranues* (алб.)/*answer-receiver modem* (англ.); *operator për fshirje* (алб.)/*operator for deletion* (англ.) и др.

a.3 меѓу објектот и неговата карактеристика

hapësirë virtuale (алб.)/*virtual space* (англ.); *kalendar elektronik* (алб.)/*electronic calendar* (англ.); *kartelë grafike* (алб.)/*graphics card* (англ.); *numërues digjital* (алб.)/*digital counters* (англ.); *petë logjike* (алб.)/*logical tree* (англ.); *operacion logjik* (алб.)/*logical operational* (англ.) и др.

a.4 меѓу родот и видот

a.5 меѓу објектот и и функцијата

port komunikimi (алб.)/*communication port* (англ.); *pikë hyrëse* (алб.)/*entry point* (англ.); *pikë kontrolli* (*shqcheck point* (англ.); *pikë kontrolluese* (алб.)/*control point* (англ.); *pikë ndërprerëse* (алб.)/*breakpoint* (англ.); *pikë tipografike* (алб.)/*point* (англ.) и др.

a.6 меѓу процесот и објектот

përpunim i të dhënave (алб.)/*data processing* (англ.); *përpunim i tekstit* (алб.)/*word processing* (англ.); *shpërndarje e të dhënave* (алб.)/*data allocation* (англ.); *transferim i /file transfer* (англ.); *trasmetim i të dhënave* (алб.)/*data transmission* (англ.) и др.

Може да се забележи дека во информатичката технологија се опфатени и редица обични зборови, како: *petë* (алб.)/*tree* (англ.); *pikë* (алб.)/*point* (англ.) и др., кои се поврзуваат со други зборови или термини изразувајќи посебни страни на посебните објекти и разните концепти од областа на информатиката, на пример: *petë binominale* (алб.)/*binominal tree*

(англ.); *pemë dinamike* (алб.)/*dynamic tree* (англ.); *pemë harduerike* (алб.)/*hardware tree* (англ.); *pikë e aksesit* (алб.)/*access point* (англ.); *pikë e kodit* (алб.)/*code point* (англ.); *pikë hyrëse* (алб.)/*entry point* (англ.); *pikë kontrolli* (алб.)/*check point* (англ.); *pikë kontrolluese* (алб.)/*controlpoint* (англ.); *pikë ndërprerëse* (алб.)/*breakpoint* (англ.); *pikë tipografike* (алб.)/*point* (англ.) и др.

б. Изворно потекло на термините и нивните еквиваленти во англискиот јазик

Бидејќи албанскиот јазик не може да ги покрие со својот лексички состав во склоп на еднозборните термини сите концепти од областа на информатиката, позајмува за својот систем странски термини. На овој начин помеѓу термините се формираат разни односи, како на пример: *Странски+странски*; *албански+странски*; *албански+албански*. Поширока употреба има именската синтагма во комбинација со составни елементи од структура *албански+странски* и обратно.

б.7 албански+албански:

burim drite (алб.)/*light source* (англ.); *burim i hapur* (алб.)/*open source* (англ.); *pemë e prejardhjes* (алб.)/*derivation tree* (англ.); *pemë e shprehjes* (алб.)/*expression tree* (англ.); *pemë e vendimit* (алб.)/*decision tree* (англ.); *pemë kërkimi* (алб.)/*search tree* (англ.); *pemë me rrënjë* (алб.)/*rooted tree* (англ.); *radhë e shtypjes* (алб.)/*print queue* (англ.); *shërbim i largët* (алб.)/*remote service* (англ.) и др.

б.7 албански+странски:

drejtues i fajlit (алб.)/*file lock* (англ.); *emër i fajlit* (алб.)/*filename* (англ.); *emër i domenit* (алб.)/*domain name* (англ.); *fajl binary* (алб.)/*binary file* (англ.); *fjalëkalim i shifruar* (алб.)/*password* (англ.); *fushë e mausit* (алб.)/*field mouse* (англ.); *gjuhë assembler* (алб.)/*assembly language* (англ.); *gjurmë e auditimit* (алб.)/*audit trail* (англ.); *grumbull binary* (алб.)/*binary heap* (англ.); *shteg i aksesit* (алб.)/*access path* (англ.); *varg bitesh* (алб.)/*bit string* (англ.) и др.

б.7 странски+албански:

akses i drejtpërdrejtë (алб.)/*direct access* (англ.); *akses i kontrolluar* (алб.)/*controlled access* (англ.); *akses i largët* (алб.)/*remote access* (англ.); *bit i papastër* (алб.)/*dirty bit* (англ.); *bufer i përbashkët* (алб.)/*common buffer* (англ.); *bufer i thellësisë* (алб.)/*depth buffer* (англ.); *buferim i dyfishtë* (алб.)/*double buffering* (англ.); *disk i ngurtë* (алб.)/*hard disk* (англ.); *disk i ndërrueshëm* (алб.)/*removable disk* (англ.) и др.

б.7 странски+странски: *bus asinkron* (алб.)/*asynchronous bus* (англ.); *drajver i printerit* (алб.)/*printer driver* (англ.); *kompilues i bajtkodit* (алб.)/*bytecode compiler* (англ.); *kompjuter digjital* (алб.)/*digital computer* (англ.); *memorie e diskut* (алб.)/*disk memory* (англ.); *memorie virtuale* (алб.)/*virtual memory* (англ.); *server i aksesit* (алб.)/*access server* (англ.); *server i printerit* (алб.)/*printer server* (англ.) и др.

в. Лексичкиот состав на термините и нивните еквиваленти во албанскиот јазик

Градењето на именските групи може да се анализира и од лексички аспект на нивните составни елементи, значи ако тие самите преставуваат термини или нетермини, значи, обични или општи зборови.

Се разликуваат четири групи:

а.7 збор +збор

Случаи на комбинација на два збора од општата лексика, кои во својата целина содржат еден термин, не се среќаваат често во оваа терминологија, сепак тие се можни

afrim i pamjes (алб.)/zoom in (англ.); burim drite (алб.)/light source (англ.); burim i hapur (алб.)/open source (англ.); dorë e fshehtë (алб.)/backdoor (англ.); fillim i ftohtë (алб.)/cold boot (англ.); fjalë çelës (алб.)/password (англ.); grilë e plotë (алб.)/complete lattice (англ.); kanal brezgjërë (алб.)/broadband channel (англ.); kthim prapa (алб.)/ascent (англ.) и др.

а.8 збор + термин (или збор образуван како термин+термин)

Таквиот случај се сретнува во терминологијата, но тој е редок.

retë harduerike (алб.)/hardware tree (англ.); pikë e aksesit (алб.)/access point (англ.); pikë e kodit (алб.)/code point (англ.); fushë e mausit (алб.)/field mouse (англ.); gjurmë e auditimit (алб.)/audit trail (англ.); grumbull binar (алб.)/binary heap (англ.); shteg i aksesit (алб.)/access path (англ.); varg bitesh (алб.)/bit string (англ.) и др.

а.9 термин +збор

Една ваква комбинација се среќава почесто бидејќи како основа е терминот кој ја носи главната концептуална тежина која служи и за бројни формирања, како на пример:

akses i drejtpërdrejtë (алб.)/direct access (англ.); akses i largët (алб.)/remote access (англ.); bit i rapastër (алб.)/dirty bit (англ.); bufer i përbashkët (алб.)/common buffer (англ.); buffer i thellësisë (алб.)/depth buffer (англ.); buferim i dyfishtë (алб.)/double buffering (англ.); disk i ngurtë (алб.)/hard disk (англ.); disk i ndërrueshëm (алб.)/removable disk (англ.) и др.

а.10 термин +термин

Ваквата единица составена од два терминолошки елементи произлегува како специфика на информатичката технологија. Утврдениот елемент на именската група во главно излегува како главен термин околу кој се групираат другите термини, како на пример: лексичко-граматичкиот состав на термините и нивните соодветни термини во англискиот јазик, на пример: *bus asinkron (алб.)/asynchronous bus (англ.); drajver i printerit (алб.)/printer driver (англ.); kompilues i bajtkodit (алб.)/bytecode compiler (англ.); kompjuter digjital (алб.)/digital computer (англ.); memorie e diskut (алб.)/disk memory (англ.); memorie virtuale (алб.)/virtual memory (англ.); server i aksesit (алб.)/access server (англ.); server i printerit (алб.)/printer server (англ.)* и др.

б. Лексичко-граматичкиот состав на термините и нивните еквиваленти во англискиот јазик

Именските групи може да се разгледаат од аспект на нивните составни делови како лексичко-граматичка категорија. Основа на терминолошката именската група е именката. Разликуваме неколку вида на врски:

б.1 именка +именка:

abstraksion i të dhënave (алб.)/*data abstraction* (англ.); *administrues dritaresh* (алб.)/*window manager* (англ.); *adresë e qelizës* (алб.)/*cell address* (англ.); *pemë e shprehjes* (алб.)/*expression tree* (англ.); *pemë e vendimit* (алб.)/*decision tree* (англ.); *pemë kërkimi* (алб.)/*search tree* (англ.) и др.

б.2 именка + придавка:

adresë absolute (алб.)/*absolute address* (англ.); *adresë aktuale* (алб.)/*actual address* (англ.); *adresë e drejtpërdrejtë* (алб.)/*direct address* (англ.); *akses i drejtpërdrejtë* (алб.)/*direct access* (англ.); *akses i largët* (алб.)/*remote access* (англ.); *bit i papastër* (алб.)/*dirty bit* (англ.); *bufër i përbashkët* (алб.)/*common buffer* (англ.) и др.

б.3 именка + предлог + именка:

kode me kusht (алб.)/*condition codes* (англ.); *kuti për kontroll* (алб.)/*checkbox* (англ.); *pemë me rrënjë* (алб.)/*rooted tree* (англ.); *softuer pa pagesë* (алб.)/*free software* (англ.); *sulm në përsëritje* (алб.)/*replay attack* (алб.); *trajnim me kompjuter* (алб.)/*training* (англ.); *udhëzim përmes kompjuterit* (алб.)/*instruction* (англ.); *mësim me anë të kompjuterit* (алб.)/*learning* (англ.); *modulim në amplitudë* (алб.)/*amplitude modulation* (англ.) и др.

б.4 именка + именка + придавка:

bazë e të dhënave inteligjente (алб.)/*intelligent database* (англ.); *bazë e të dhënave paralele* (алб.)/*parallel database* (англ.); *kompjuter i gjeneratës së dytë* (алб.)/*computer* (англ.); *klient i postës elektronike* (алб.)/*e-mail client* (англ.); *pjesëtim i numrave të plotë* (алб.)/*integer division* (англ.); *proces në kohë reale* (алб.)/*real-time task* (англ.); *sistem në kohë reale* (алб.)/*real-time system* (англ.) и др.

б.5 именка + придавка + именка:

analizë e orientuar në objekte (алб.)/*analysis* (англ.); *bazë aktive e të dhënave* (алб.)/*active database* (англ.); *bazë hierarkike e të dhënave* (алб.)/*hierarchy database* (англ.); *bazë relacionale e të dhënave* (алб.)/*relational database* (англ.); *këmbim elektronik i të dhënave* (алб.)/*interchange* (англ.); *rajisje memorike ndihmëse* (алб.)/*auxiliary storage* (англ.); *vendi i fshehtë i bllokut* (алб.)/*block cache* (англ.) и др.

б.7 именка + придавка + придавка:

video digjital i regjistrueshëm (алб.)/*digital video registrable* (англ.); *shtresë e hollë magnetike* (алб.)/*thin magnetic layer* (англ.); *shpejtësi lineare konstante* (алб.)/*constant linear speed* (англ.);

qark logjik kombinatorik (алб.)/combinational logic circuit (англ.); qark logjik sekuencial (алб.)/sequential logic circuit (англ.) и др.

в. Потеклото на определените елементи на термините и нивните еквиваленти во англискиот јазик

Именските групи може да се анализираат од аспект на морфолошкиот зборообразувачки состав на нивните елементи.

в.1. именка + проста именка:

adresë e qelizës (алб.)/cell address (англ.); afrim i pamjes (алб.)/zoom in (англ.); burim drite (алб.)/light source (англ.); buffer i bllokut (алб.)/block buffer (англ.); cikël i makinës (алб.)/machine cycle (англ.); emër i shtegut (алб.)/pathname (англ.); gjatësi e fjalës (алб.)/word size (англ.); grilë e klasës (алб.)/class lattice (англ.) и др.

в.2 именка + сложена именка:

bllokim i paramemories (алб.)/cache block (англ.); kontroll i mbiporullimit (алб.)/congestion control (англ.); rrjet i telekomunikacionit (алб.)/network (англ.); fajl i nënshkrimit (алб.)/signature file (англ.); njohje e dorëshkrimit (алб.)/ (handwriting file (англ.); kartelë për përhapje (алб.)/card to spread (англ.); kartelë e përshpejtuesit (алб.)/accelerator card (англ.); pikë degëzimi (алб.)/bifurcation point (англ.) и др.

в. 3 именка + проста придавка:

grilë e plotë (алб.)/complete lattice (англ.); mi optik (алб.)/optical mouse (англ.); nivel i jashtëm (алб.)/external level (англ.); pemë e zbrazët (англ.)/empty tree (англ.); përpunim paralel (алб.)/parallel processing (англ.); urdhër i rremë (алб.)/dummy instruction (англ.) и др.

в. 4 именка + сложена придавка:

kanal brezgjërë (алб.)/broadband channel (англ.); klient i pangarkuar (алб.)/thin client (англ.); logjikë e shumëkuptimshme (алб.)/fuzzy logic (англ.); pemë e baraspeshuar (алб.)/balanced tree (англ.); program ndërveprues (алб.)/interactive program (англ.); rrugë e nënkuptuar (алб.)/default route (англ.) и др.

Составите елементи на именските групи кои се среќаваат најчесто, се зборови од самата област: *maus - mi - miush (алб.)/mouse (англ.); disk (алб.)/disc (англ.); disketë (алб.)/disco floppy (англ.); informacion (алб.)/information (англ.); internet (алб.)/internet (англ.); printer (алб.)/printer (англ.); skaner (алб.)/scanner (англ.); kamera (алб.)/ camera (англ.); tastierë (алб.)/keyboard (англ.); imejl (алб.)/email (англ.)* и др.

7.4 Позајмување на термините и нивните еквиваленти во англискиот јазик

Во оваа терминологија доминираат странските термини споредено со албанските. Во однос на информатичката област ова се условува од фактот дека опремата и составните делови од областа доаѓаат од надвор. Заедно со нив влегуваат и соодветните именувања. Така, најголем број на овие именувања се позајмуваат во главно од англискиот јазик. И покрај ова самите специјалисти во соработка со лингвистите создаваат и нови термини со потекло од албанскиот јазик, но, сепак поголемиот дел на терминологијата лексика го сочинуваат позајмените елементи. Тука, покрај странските термини се земаат и термини од разни области на науката од самиот јазик, кои ги исполнуваат потребите на соодветната терминологија. И овој лексички слој, сочинува еден вид внатрешно позајмување. Многу странски термини се потчинуваат на фонетските и морфолошките закони на албанскиот јазик, а други остануваат како што се пишуваат на туѓиот јазик. Ова значи дека оваа терминологија ги исполнува своите потреби од различни извори:

1- од општата лексика

2- од другите области на науката

3- од странските јазици

Затоа се прифаќаат два вида на позајмување:

а. Позајмување во рамките на јазикот

б. Позајмување од странските јазици

7.4.1 Позајмување во рамките на јазикот

Изворите на ова позајмување се:

а) зборови кои се дел од општата лексика, но кои функционираат како термини составени од еден збор. Важно место заземаат термините добиени врз основа на обичните зборови, како на пример: *retë* (алб.)/*tree* (англ.); *dritare* (алб.)/*window* (англ.); *fatkeqësi* (алб.)/*disaster* (англ.); *bombë* (алб.)/*bomb* (англ.); *flamur* (алб.)/*flag* (англ.); *mi- miush* (алб.)/*mouse* (англ.); *luftë* (алб.)/*war* (англ.); *fole* (алб.)/*slot* (англ.); *fletë* (алб.)/*leaf* (англ.) и др.

б) зборови добиени од други области на науката, тука, во најголем дел се употребуваат во составот на синтагмите, но и како посебни единици.

Од математиката: *algjebër* (алб.)/*algebra* (англ.) dhe *algjebër lineare* (алб.)/*linear algebra* (англ.); *algjebër logjike* (алб.)/*logical algebra* (англ.); *matricë* (алб.)/*matrix* (англ.) dhe *matricë katrore* (алб.)/*square matrix* (англ.); *matricë x-y* (алб.)/*x-y matrix* (англ.); *matricë zero* (алб.)/*zero matrix* (англ.) и др.

Од физиката: *forcë* (алб.)/*force* (англ.) dhe *forcë elektromotore* (алб.)/*electromotive force* (англ.); *forcë elektrovizore* (алб.)/*elektrovizore force* (англ.); *amplifikator* (алб.)/*amplifier* (англ.) dhe *amplifikator diferencial* (алб.)/*defferential amplifier* (алб.); *amplifikator i rrymës alternative* (алб.)/*ac amplifier* (англ.); *transistore* (алб.)/*transistor* (англ.) dhe *transistor bipolar* (алб.)/*transistor bipolar* (англ.) и др.

Од механиката: *çelës* (алб.)/*key* (англ.) dhe *çelës i mundshëm* (алб.)/*candidate key* (англ.); *çelës kërkimi* (алб.)/*search key* (англ.); *çelës public* (алб.)/*public key* (англ.) и др.

Од лингвистиката: *gjuhë* (алб.)/*language* (англ.) dhe *gjuhë burimore* (алб.)/*source language* (англ.); *gjuhë objektive* (алб.)/*target language* (англ.); *tekst* (алб.)/*text* (англ.) dhe *tekst i shifruar* (алб.)/*chipertext* (англ.); *fjalë* (алб.)/*word* (англ.) dhe *fjalë e të dhënave* (алб.)/*data word* (англ.), *gramatikë* (алб.)/*grammar* (англ.) dhe *gramatikë e atributit* (алб.)/*attribute grammar* (англ.) и др.

7.4.2 Позајмувања од странски јазици

Оваа група термини како странски елементи внесени во терминологијата можат да се анализираат од аспект на тоа како ја разложуваат концептуалната содржина обележана од нив, со помош на нивната структура, нешто што е од посебна важност за степенот на мотивација што го реализираат. Овој факт има посебна вредност за терминологијата, бидејќи колку помотивиран да биде терминот, толку појасно го открива концептот. Ова помага, сигурно, во зголемување на квалитетот на терминологијата, неговото усовршување во форма и состав. Нивните составни делови лесно се преведуваат на албански јазик и ова прави да се формираат албански калки или синтагми. Гледано од овој аспект, разликуваме:

а) термини разложени од формата на јазикот што се позајмуваат: *fjalë + kalim = fjalëkalim* (алб.)/*password = pass + word* (англ.); *hyrje* (алб.)/*input* (англ.); *dalje* (алб.)/*output* (англ.); *nanometer* (алб.)/*nanometer* (англ.) и др.

б) неразложливи термини:

Тука спаѓаат термините како странските така и термините интегрирани во системот на албанскиот јазик, кои во својата форма се неделиви: *excel* (алб.)/*excel* (англ.); *zhvendosje* (алб.)/*shift* (англ.); *fajl* (алб.)/*file* (англ.); *folder* (алб.)/*folder* (англ.) и др.

в) термини со хибридни форми или измешани каде како правило продуктивната тема е странска, а формантот е албански: *kodoj* (алб.)/*encode* (англ.) - *i koduar* (алб.)/*coded* (англ.); *selektuj* (алб.)/*select* (англ.) - *selektim* (алб.)/*selection* (англ.) - *i selektuar* (алб.)/*selective* (англ.); *reduktuj* (алб.)/*reduce* (англ.); - *reduktim* (алб.)/*reduction* (англ.) - *i reduktuar* (алб.)/*reduced* (англ.); *modifikuj* (алб.)/*modify* (англ.) - *i modifikuar* (алб.)/*modified* (англ.); *indeksoj* (алб.)/*index* (англ.) - *indeksim* (алб.)/*indexing* (англ.) - *i indeksuar* (алб.)/*indexed* (англ.) и др.

Позајмувањата на информатичката терминологија можеме да ги класификуваме како:

а) Прилагодени странски термини

Termat e huaj i janë përshtatur sistemit të eptimit të shqipës si: *fajl-i* (алб.)/*file* (англ.); *softuer-i* (алб.)/*software* (англ.); *harduer-i* (алб.)/*hardware* (англ.); *printer-i* (алб.)/*printer* (англ.); *maus-*

i (алб.)/*mouse* (англ.); *displej-i* (алб.)/*display* (англ.) и др.

б) странски термин опфатен во кругот на албанскиот зборообразувачки елемент: ***skaner***: *skanim, i skanuar* (алб.)/***scanner***: *scanning, scanned* (англ.); ***printer***: *printim, printoj, i printuar* (алб.)/***printer***: *printing, print, printed* (англ.) *çka vështirëson procesin e shqipërimit të tyre.*

в) термини за кои постои двоумење при пишување, на пример: *sejv dhe save* (алб.)/*save* (англ.); *imejl dhe e-mail* (алб.)/*email dhe email dhe e-mail* (англ.); *fajl dhe file* (алб.)/*file* (англ.) и др.

г) компјутерски наредби дадени според пишувањето од јазикот од каде се позајмува, на пример: *write (rajt)* (алб.)/*write* (англ.); *copy (kopi)* (алб.)/*copy* (англ.); *save as (sejv es)* (алб.)/*save as* (англ.) и др.

д) скратеници кои се пишуваат како во јазикот што се позајмуваат, на пример:

1. *FORTRAN (gjuhë programuese)* (алб.)/ *FORTRAN (FORmula TRANsator)* (англ.); *ISOC (Shoqëri e internetit)* (алб.)/ *ISOC (Internet SOCIety)* (англ.) и др.

2. скратени зборови: *kilobajt* (алб.)/*kbyte (kilo byte)* (англ.); *kilobit* (алб.)/*kbit (kilo bit)* (англ.) и др.

3. скратеници, првите букви: *PC (kompjuter personal)* (алб.)/*PC (personal computer)* (англ.); *CPU (njësia qendrore e përpunimit; procesori qendror)* (алб.)/*CPU (Central Processing Unit)* (англ.) и др.

7.5 Скратениците и нивните еквиваленти во англискиот јазик

Скратениците имаат важно место во соодветната терминологија бидејќи тие заменуваат долги терминологски јазични единици. Повеќето од нив не се даваат како преведени - прилагодени на албанскиот јазик, бидејќи како такви често се среќаваат во научно-техничката литература од оваа област, како и во публицистика, како ROM, RAM, CD, LED, MOSFET, LAN. Некои од нив се супстантивизираат како LED-и, RAM-и др.⁶⁷

Тие се образуваат на неколку начини:⁶⁸

а. Со помош на првите букви на составните елементи на именската група, која се појавува како најобичниот начин, главно од англискиот јазик. Како правило овие обично се даваат како што се позајмуваат од странските јазици. Подолу ќе претставиме група скратеници во сите три јазици заедно со долгите називи

ANSI (Instituti nacional amerikan për standarde) (алб.)/ANSI (American National Standards Institute) (англ.); API (ndërfaqe e programimit të aplikacioneve) (алб.)/API (application programming interface) (англ.); ASIC (qark i integruar për funksion të posaçëm) (алб.)/ASIC (Application Specific Integrated Circuit) (англ.); PC (kompjuter personal) (алб.)/PC (personal computer) (англ.); CPU (njësia qendrore e përpunimit; procesori qendror) (алб.)/CPU (Central Processing Unit) (англ.); ECL (logjikë me emiterë të çiftuar) (алб.)/ECL (emitter coupled logic) (англ.) и др.

б. Скратеници во пишана форма како во странскиот јазик:

1. акроними: *ALGOL (gjuhë programuese ose algoritmike) (алб.)/ALGOL (ALGOritmic Language) (англ.); FORTRAN (gjuhë programuese)/ FORTRAN (FORmula TRANsator); ISOC (Shoqëri e internetit) (алб.)/ ISOC (Internet SOCIety) и др.*

2. кратење на зборот: *kilobajt (алб.)/kbyte (kilo byte) (англ.); kilobit (алб.)/kbit (kilo bit) и др.*

3. скратеници, првите букви: *ASIC (qark i integruar për funksion të posaçëm) (алб.)/ASIC (Application Specific Integrated Circuit) (англ.); PC (kompjuter personal) (алб.)/PC (personal computer) (англ.); CPU (njësia qendrore e përpunimit; procesori qendror) (алб.)/CPU (Central Processing Unit) (англ.) и др.*

⁶⁷ Дуро, А., „Fjalori i informatikës (anglisht-shqip;shqip-anglisht)“, Приштина, 2005” во „Studime gjuhësore“, Тирана, 2012.

⁶⁸ Мемиша, В., „Depërtimi i emërtimeve të shkurtuara në shqipe prej anglishtes“, во Sf/20, Приштина, 2014.

7.6 Преводи на албански јазик и еквивалентните термини во англискиот јазик

Прилагодувањето на терминологијата на албански се одвива во рамки на една поширока и организирана дејност, која е дел на јазичното движење за прочистување и збогатување на стандардниот албански јазик. Во овој правец е насочена и работата на системот за терминологија, која што оди рамо до рамо со нејзината обработка, а што се одразува на терминолошките речници во разните области на знаењето.

Албанскиот збор го прави системот не само поразбирлив, туку и поповрзан и помотивирачки. Исто така, прилагодувањето на термините на албански се прави со цел да се олесни разбирањето на концептите во одредена област, како што е областа на информатиката. Колку порано се направи ова толку побрзо, специјалистите како и тие што говорат албански воопшто, ќе се научат да ги прилагодат новите термини кои се вметнуваат во јазикот како на пр., *mi ose miush*⁶⁹ за *maus*(алб.)/*mouse*(англ.); *fjalëkalim* за *pasuërd* (алб.)/*password* (англ.) и др.

Тргувајќи од фактот дека областа на информатиката е нова област и се шири со нови концепти, произлегува дека и нејзината терминологија постојано се развива и се збогатува со нови термини. Ова влијае така што новите термини, откако ќе навлезат во нашата лексика, предизвикуваат проблеми во врска со нивното преведување или прилагодување на албански. Затоа, во оваа област се отвораат проблеми особено во соочувањето со странските термини, со нивното оценување (вреднување), со нивното менување со термин на албански и др.

Ако ја разгледуваме лексиката на соодветната област генерално, тогаш ќе забележиме две групи на единици:

- 1) Нетерминолошката и терминолошката лексика што не се поврзува директно со оваа област
- 2) Терминолошката лексика на соодветната област.

Додека лексиконот на првата група се презема готов од други области, т.е. ги наследува помалку или повеќе неговите добри и лоши страни во однос на степенот на прилагодувањето на албански и изедначувањето, лексиката од втората група ја одразува генерално работата којашто е во рамките на оваа област, на пример: *përforcues* за *amplifikator* (алб.)/*amplificatore* (англ.) *definicion* за *përkufizim* (алб.)/*definition* (англ.); *destinacion* за *vendmbërritje* (алб.)/*destination* (англ.); *interfejs* за *ndërfaqe* (алб.)/*interface* (англ.) и др.

Додека пак во учебниците се забележува дека за голем број зборови се користи или странскиот термин или паралелно се среќаваат и странскиот и албанскиот термин како: *selektuj - zgjedh - përzgjedh* (алб.)/*select* (англ.); *password - fjalëkalim* (алб.)/*password* (англ.) и *memorizuar - i kujtesuar/i ruajtur* (алб.)/*memorized* (англ.) и др.

Во однос на можноста странските термини да се прилагодат или не на албански постојат три решенија:

⁶⁹ “*Fjalor i gjuhës shqipe*”, Тирана, 2006.

а) Странскиот термин којшто се користи многу често и подолго време, е потешко да се исфрли од јазикот на пример, *absorboj* место *përthith* (алб.)/*absorb* (англ.); *aplikacion* место *zbatim* (алб.)/*application* (англ.); *android* место *sinjeri* (алб.)/*android* (англ.); *konektor* место *lidhëzor* (алб.)/*connector* (англ.); *kontrast* место *kundërshiti* (алб.); *contrast* (англ.); *kompresion* за *ngjeshje* (алб.)/*compression* (англ.); *transmetim* место *tejçim* (алб.)/*transmission* (англ.) и *kapacitet* за *nxënësi* (алб.)/*capacity* (англ.) и др.

б) Термините со специфично значење претставуваат одредена тешкотија за прилагодување. Така за терминот *fajl* се појавуваат четири варијанти: *fajl* - *file* - *dosje* - *skedë* (алб.)/*file* (англ.) или за *tastierë* се *tastierë* - *tasturë* - *kibord* (алб.)/*keyboard* (англ.) и др.

в) Термините со конкретно значење може полесно да излезат од употреба, одошто термините со потесно значење, на пример: за *përforcues* има *amplifikator* (алб.)/*amplifier* (англ.) за *përshatës* има *adapter* (алб.)/*adapter* (англ.) за *faqeshenjues* (алб.) има *bookmark* (англ.) и др.

Во најголем дел процесот на прилагодување на албански е објект на работа на стручните лица и лингвистите, лексикографи. Тие создаваат термини од изворите на албанскиот јазик или ги издигнуваат во термини зборовите на општата лексика како за именување на нови концепти така и за замена на странските термини.

Не ретко се случува авторите на текстови или речници или специјалисти на некоја област, создавајќи независно нови термини, ја оптоваруваат терминологијата со двојни термини, коишто го обременуваат со непотребни елементи, предизвикувајќи притоа и забуна во разбирањето на содржината на концептите. Меѓутоа, во некои случаи преку средствата за образување на зборовите се врши семантичка диференцијација помеѓу термините, што им одговара и на странските еквиваленти како: *regjistrim* - *regjistresë* (алб.) *registration* (англ.); *konstruktim* - *konstruktesë* (алб.)/*construction* (англ.); *projektim* - *projektesë* (алб.)/*designing* (англ.) и др.

За термините *upload* и *download* од англискиот посоодветни би биле еквивалентите *mbart-zhbart* отколку *ngarkoj-shkarkoj*. За парот *file-folder* треба да се користи *skedar-dosje* од албанскиот јазик. Терминот *update* треба да се преведе како *përditësoj*. Од *përditësoj* имаме *përditësim* и *i përditësuar*⁷⁰.

Оваа состојба, од една страна, ја обременува терминологијата, но од друга страна, отвора можност за избор на најсоодветните термини помеѓу двојните парови како на пр.: *përshatës* за *adapter*, *fjalëkalim* за *pasuërd*.

Врз основа на именување на објект (skaner, printer) се развиваат микросистеми на термини во склоп на областа како: **skaner**: *skanim*, *i skanuar* (алб.)/**scanner**: *scanning*, *scanned* (англ.); **printer**: *printim*, *printoj*, *i printuar* (алб.)/**printer**: *printing*, *print*, *printed* (англ.) што го отежнува процесот на нивното прилагодување на албански.

⁷⁰ Цака. Н., „Terminologjia e informatikës në gjuhën shqipe dhe standardizimi i saj në fjalorë“ во „Leksikologjia shqipe-trashëgimi dhe perspektivë“, Тирана, 2005.

ПОГЛАВЈЕ VIII СЕМАНТИЧКИ ПОЈАВИ

8.1 Општи прашања

Недостатокот на унифицирана терминологија несомнено дека го отежнува ефикасното користење на компјутерската опрема и компјутерските програми од страна на самите стручњаци, но и од обичните корисници. На тој начин се создава една состојба со две форми, како на пример, има примени кои може да се интерпретираат: *kompjuter - ordinator - makinë llogaritëse - makinë elektronike llogaritëse - pajisje elektronike që shërben për ruajtjen dhe përpunimin e informacionit - mjet llogaritës*(алб.)/*computer* (англ.); *monitor - displej - ekran (shq)/display* (англ.); *fajl - fushë – skedë*(алб.)/*file* (англ.); *dosje - folder*(алб.)/*folder* (англ.) и др. Оттука произлегува и итната потреба за стандардизирање на информатичката терминологија, барем на оној дел што е веќе навлезен во широка употреба, не само професионално, туку и во општа употреба. Една друга појава што може да се забележи во оваа терминологија се многузначноста на термините, која создава тешкотија за прецизното сфаќање на значењето на термините, како што може да се види во двозначните единици: *displej* (алб.)/*display* (англ.); *çelës* (алб.)/*key* (англ.); *karakter* (алб.)/*character* (англ.); *font* (алб.)/*font* (англ.); *lak* (алб.)/*loop* (англ.); *unazë* (алб.)/*ring* (англ.) и др. Самиот термин *kompjuterizoj* е многузначен:

1. “hedh në kompjuter” 2. “përpunoj në kompjuter” 3. “paraqes nëkompjuter”.

Добар, но и тежок начин за стандардизирање на оваа терминологија е да се внесат и користат термини што се определени и добро дефинирани, кои би се користеле јасно во сите документи и останатите школски, професионални и научни текстови во земјата. Ова ја налага и потребата за изработка на еден информатички речник со дефиниции. Овој речник, преку дефинициите ќе ги определи границите на блиските термини, како помеѓу *dosje* и *folder*, и на тој начин ќе ги елиминира апсолутните синоними, како помеѓу *kompjuter* и *ordinator* и др.

Терминологијата е составен дел на лексиката на јазикот и како таква во неа се среќаваат семантичките појави како што се полисемијата, хомонимијата, синонимијата коишто се појавуваат во неа со нивните специфични особини.

Како што е со право истакнато, посебно појавите како полисемијата и синонимијата предизвикуваат забуна во точното разбирање на концептите. Лесно се забележува дека се создаваат тешкотии во комуникацијата помеѓу специјалистите или кога во некој пишан текст од областа на одредена специјалност, како што е областа на информатиката, за еден концепт имаме два-три термини, или еден термин којшто означува два-три концепти.

Антонимијата како семантичка појава ја одразува спротивставеноста помеѓу концептите и тоа во терминологијата, различно од полисемијата, прави да концептите се откријат појасно од термините кои се спротивставуваат: *aktivizim - çaktivizim* (shq)/*activation - deactivation*

(англ.); *kodim* - *dekodim* (алб.)/*coding* - *decoding* (англ.); *frgmentoj* - *shfragmentoj* (алб.)/*fragment* - *defragment* (англ.); *fragmentim* - *shfragmentim* (алб.)/*fragmentation* - *defragmentation* (англ.); *kompilues* - *shkompilues* (алб.)/*compiler* - *decompiler* (англ.); *multiplekser* - *demultiplekser* (алб.); *multiplexer* - *demultiplexer* (англ.); *shifroj* - *deshifroj* (алб.)/*encipher* - *decipher* (англ.) и др. Si e tillë antonimia, edhe në terminologji, shfaqet si anë e karakterit sistemor të termave.

8.2 Полисемија и еквивалентни термини во англискиот јазик

Полисемијата како општ концепт е појава на изразување од еден знак на значењата, помалку или повеќе различни поврзани помеѓу себе врз основ на заедничко значење, на приближни или малку далечни значења. Од оваа гледна точка во севкупниот јазик полисемијата излегува како системска појава во однос на содржината на зборовите, и затоа како таква е позитивна, израз на разноликоста на јазикот. Спротивно на оваа нејзина страна во севкупниот јазик, во терминологијата таа се појавува како негативна појава. Само по себе се подразбира дека изразувањето на неколку концепти од еден термин создава забуна во разбирањето на самиот концепт, затоа и синонимијата испаѓа како неприфатлива, иако е присутна во терминологијата. Од друга страна во терминологијата границите помеѓу полисемијата и хомонимијата се прекинуваат бидејќи и во двата случаи ознаката изразува различни концепти, било блиски, било далечни, па затоа полисемијата може да се гледа како хомонимија⁷¹. Така на пр. во секојдневниот говор значењата изразени од зборот *fole* се појави на полисемија (многузначноста). Спротивно од ова, во терминологијата *fole*₁ (*zogu*) - *fole*₂ (*disku*), од истиот знак се изразуваат два различни концепта, независно дали се блиски или далечни еден од друг, затоа и во овој случај може да се извлече заклучокот дека се работи за два различни знаци: *fole*₁ - *fole*₂, значи хомоними. Меѓутоа, доколку го земеме предвид фактот дека и во терминологијата се забележуваат различни степени на далечноста на концептите еден од друг, претставени од истиот знак, тогаш може да кажеме дека и тука може да зборуваме за полисемија, кога концептите се многу блиски (значи, не многу различни еден од друг како *grumbull*₁ (*sendesh*) - *grumbull*₂ (*të dhënash*) и за хомонимија, кога разликите помеѓу концептите се релативно големи, како: *sektor*₁ (*i një institucioni*) - *sektor*₂ (*i diskut*), *fole*₁ (*e zogut*) - *fole*₂ (*e diskut*). Тука треба да се вклучат особено случаите кога истиот знак се третира во две функции, значи како збор: *fole*₁ (*zogu*) и како термин *fole*₂ (*disku*).

Како што истакнавме погоре, во терминологија, полисемијата и хомонимијата се препишуваат една во друга, сепак поаѓајќи од степенот на разликите помеѓу концептите, и во овој случај, кога концептите се блиски по значење може да се говори за полисемија, бидејќи кога се различни, се работи за хомонимија. Се разбира ова концептирање е субјективно и релативно.

⁷¹ Лоши Ц., „Rreth disa shfaqjeve të ndikimit të homonimisë në gjuhën shqipe“ në „Studime mbi leksikon“, Тирана, 1972.

Појавата (феноменот) на полисемијата, значи, кога концептите се блиски во значење, може да се разгледаат на два нивоа:

1. во нивото на лексиката на општиот јазичен стандард и на нивото на терминологијата
2. во нивото меѓу терминологиите

fole: 1. (обичен збор) “*çerdhe zogjsh*”/nest(англ.).

2.(термин) (војска) “*vendi ku rri fisheku*”/expansion slot - slot(англ.).

3. (инф.) “*vend ku futet disku*”/expansion slot - slot (англ.).

kopje: 1. (обичен збор) “*dorëshkrim, vepër arti e riprodhuar*”/copy (англ.).

2. (инф.) “*riprodhim i një të dhëne nga kompjuteri*”/copy(англ.).

brez: 1. (обичен збор) “*tërësia e njerëzve të një moshe ose të afërt që lidhen nga veprimtaria e njëjtë*”/band(англ.).

2.(инф.) “*tërësi kompjuterash që lidhen nga veprimtaria e njëjtë në një periudhë të caktuar kohe*”/band(англ.).

degë: 1. (обичен збор) “*degë peme*”/branch(англ.)

2. (инф.) “*degë të dhënash*”/branch(англ.)

fqinjë: 1.(обичен збор) “*banori afër nesh*”/adjacent - neighbour (англ.).

2. (инф.) /adjancente /contiguos(англ.).

mi: 1. (обичен збор) “*kafshë*”/mouse(англ.).

2.(инф.)/mouse(англ.).

pemë: 1.(обичен збор) “*dru*”/tree(англ.).

2. (инф.) “*pemë të dhënash*”/tree(англ.).

shteg: 1.(обичен збор) “*vend i hapur në një gardh apo mur*”/path(англ.).

2.(инф.)/path(англ.).

varg: 1.(обичен збор) “*sende të një lloji të shkuara në pe, tel*”/string(англ.).

2.(инф.) “*varg të dhënash*”/string(англ.).

На овој начин еден збор од општата лексика подигнат на ниво на термин може да биде со двојно значења, едното значење е првото почетно значење, кое го има обичниот збор или збор кој е употребен како термин во една друга терминологија и второто значење е термилошко значење кое се надоврзува со конкретната терминологија.

Поинаку од тоа што може да се забележи во лексиката на општиот јазик каде целта на запишаните значења на еден збор може да биде неопределена, во терминологијата, целта помеѓу значењата (концептите) претставени од еден ист знак (како збор и како термин) е поточна. Преминувањата од едниот концепт (значење) во другиот се поистакнати, што се надоврзува и со прецизноста на значењата (концептите) кои се дел од еден знак.

Случаите на функционирање на полисемијата се појавуваат во степенувањето на различните дистанци во значењата, од најблиското до најдалечното. Далечините во значењата може да се откријат од валентноста на зборовите во нивните врски со другите зборови, кои ги прикажуваме во заграда.

Grumbull *1.grumbull (sendesh) (алб.)/batch(англ.)*

2.grumbull (njerëzish) (алб.)/crowd(англ.)

3.grumbull (të dhënash) (informacioni) (алб.)/cluster (set)(англ.)

Во одредени случаи со цел да се прикаже концептот на попросирен начин терминот се дава во состав на фразата како елемент определен од детерминирачки елемент, покрај неговото прикажување како самостојна единица како: *grumbull (алб.)/cluster (англ.) dhe grumbull të dhënash (алб.)/data set (англ.), dritare (алб.)/window (англ.) dhe dritare aktive (алб.)/active window (англ.)* и др.

8.3 Хомоними и нивни еквиваленти во англискиот јазик

Хомонимијата е уште една друга семантичка појава која се појавува во информатичката терминологија, која произлегува како врска на поими (концепти) во еден знак (термин) или кога знакот функционира како збор и како термин. Како што потенциравме претходно границата меѓу полисемијата и хомонимијата е толку неопределена во областа на терминологијата, што полисемијата може да се смета како хомонимија. Меѓутоа постојат случаи, кога значењата внатре во термините или во зборовите кои функционираат како термини и зборови се толку далечни (различни) што упатуваат на хомонимија. Според тоа, на пример, кај терминот *karakter (алб.)/character (англ.)* негово прво значење е „*tip, temperament i njeriut*“ и се користи во психологијата. Во информатиката има сосема друго значење „*shkronjë, numër*“. Значи, како поистакнати хомоними, воочливи во полисемијата, можат да послужат случаите кога разликите во значењето во склоп на еден знак (термин) се толку големи, што истиот знак може да се толкува како делив на два различни знаци.

а) Значи, имаме хомоними со приближни значења, кои може да се толкуваат и како полисемија.

Разликите во значењето (концептуални) се во нагорна линија и се зголемуваат, што е важно за да се определи границата меѓу полисемијата и хомонимијата.

Прикажуваме примери кои дејствуваат како термилошки хомоними, а кои може да се сметаат како ретки.

fole₁ (zogu) (алб.)/nest(англ.)

fole₂ (disketë) (inf.) (алб.)/expansion slot (slot (англ.) sektor₁ (i një institucioni) (алб.)/sector(англ.)

sektor₂ (i diskut) (алб.)/sector (англ.) dritare₁

(shtëpie) (алб.)/window(англ.)

dritare₂ (dokumenti) (inf.) (алб.)/window (англ.) dritare₃

(disketë) (inf.) (алб.)/window (англ.) qelizë₁ (e indit)

(biologji) (алб.)/cell(англ.)

qelizë₂ (e kujtesës) (inf.) (алб.)/cell(англ.)

sjellje₁ (e njeriut) (алб.)/behavior(англ.)

sjellje₂ (të dhënash) (inf.) (алб.)/behavior (англ.) flamur₁ (i një shteti) (алб.)/flag(англ.)

flamur₂ (tregues) (inf.) (алб.)/flag (англ.) bombë₁

(ushtri) (алб.)/bomb(англ.)

bombë₂ (logjikë) (inf.) (алб.)/bomb(англ.)

8.4. Синоними и нивни еквиваленти во англискиот јазик

Синонимите генерално се дефинираат како „различни зборови со исто или слично значење“. Во различни терминологиите, по правило, не би требало да постојат синоними помеѓу термините, бидејќи тоа би било во судир со единственото значење на термините, особено кога се работи за синоними создадени врз основа на блискоста на концептите. Поврзаноста на термините врз основа на еден ист концепт прави да синонимијата во терминологијата се појави во двојна форма. Присуството на синонимите во терминологијата се смета како штетна, бидејќи присутноста на еден пар или низа на термини за еден концепт води кон преоптоварување на терминолошките системи, што придонесува да се предизвикаат и забуни во разбирањето на содржината на текстот, во загрозување на границите помеѓу концептите, според тоа, на пример, има случаи кога и во информатичката терминологија употребата на повеќе различни поими за еден концепт, дава впечаток дека се работи и за различни концепти како *kompjuter - ordinator* (алб.)/*computer* (англ.); *folder-dosje* (алб.)/*folder* (англ.) и др.

Причините за создавање на синонимите во терминологијата се делумно заеднички со тие на јазикот во целина, а делумно се поинакви. Како заеднички причини може да се набројат примерите на употреба на странските називи, појава која е распространета во конкретната терминологија.

Во информатичката терминологија причина за синоними на поимите се:

а) употребата на терминот во албанскиот јазик покрај странскиот термин или употребата на странскиот термин покрај терминот на албански јазик:

definicion - përkufizim (алб.)/*definition* (англ.); *meny - listë* (алб.)/*menu* (англ.); *sinjalizim - paralajtmërim* (алб.)/*signaling* (англ.); *i adaptueshëm - i përshtatshëm* (алб.)/*adatable* (англ.); *sejv - ruaj* (алб.)/*save* (англ.); *selektorj - zgjedh* (алб.)/*select* (англ.) и др.

б) именувањето на појавите, на предметите од разни страни како:

ordinator – kompjuter - makinë llogaritëse - pajisje llogaritëse elektronike - mjet llogaritës (alb.)/computer (англ.)/ imejl - postë elektronike (alb.)/email - e-mail - electronic mail (англ.); adapterlinjor

- përshtatës linjor (alb.)/linea adaptor (англ.); assembler - përkthyes programesh të shkruara në assembler në kod të makinës (alb.)/assembler (англ.) и др.

в) скратениот назив на објектот, дејството мокрај целиот назив, на пример:

CD-kompak disk (alb.)/CD-compact disc (англ.); PC-kompjuter personal (alb.)/PC - personal computer (англ.); DVD-videodisk digjital (alb.)/DVD-digital versatile disk (англ.) и др.

Во врска со синонимните термини може да се претстават уште два други проблеми, кои се надоврзуваат со анализата на лексико-граматичката припадност и со структурната страна на истите.

1. Јазичните можности за формирање на парови или синонимни низи од аспект на лексичко-граматичката припадност на синонимите се големи. Така може да се создадат синонимни односи помеѓу истите лексичко-граматички и синтаксички единици.

а) термини - именки: *kërkim - hulumtim (alb.)/research (англ.); informacion - të dhëna (alb.)/information (англ.); korrektim - korrigjim (alb.)/correction (англ.); konvencion - shenjë (alb.)/convention (англ.); modulim - formësim (alb.)/modulation (англ.); shërbyes - server (alb.)/server (англ.); selektim - përzgjedhje (alb.)/selection (англ.) и др.*

б) термини - придавки: *i adaptueshëm - i përshtatshëm (alb.)/adaptable (англ.); i selektuar - i pikasur (alb.)/selective (англ.); i ruajtur - i zgjedhur (alb.)/selected (англ.); i fiksuar - i palëvizshëm (alb.)/stationary (англ.); global - gjithpërfshirës (alb.)/global (англ.); real - i vërtetë (alb.)/real (англ.); i rezervuar - i ruajtur (alb.)/reserved (англ.); adaptues - përshtatës (alb.)/adaptive (англ.) и др.*

в) термини – глаголи: *printoj - shtyp (alb.)/print (англ.); kërktoj - hulumtoj (alb.)/explorer (англ.); transmetoj - përçoj (alb.)/relay (англ.); adresoj - drejtoj (alb.)/ address (англ.); arkivoj - ruaj (alb.)/archive (англ.); kompjuterizoj - shtyp (alb.)/computerize (англ.); hyj - futem (alb.)/access (англ.) и др.*

г) термини – именски групи: *imejl - postë elektronike (alb.)/email - e-mail - electronic mail (англ.); font - komplet gërmash - terësi shenjash (alb.)/font (англ.); printer - pajisje shtypi (alb.)/printer (англ.); kompjuter - makinë llogaritëse elektronike (alb.)/computer (англ.); procesor - përpunim informacioni (alb.)/processor (англ.); laptop -kompjuter lëvizës (alb.)/laptop (англ.) и др.*

2. Класификациите може да се однесуваат исто така и на синонимни односи помеѓу термините, гледано од точка на релациите странски јазик–албански јазик, како и од страна на структурниот состав.

1. Термини албански - албански

а) албански термин - албански термин: *kërkim - humultim (alb.)/research (англ.); hyj - futem*

(алб.)/*access* (англ.) и др.

б) албанска ИГ – албанска ИГ: *regjistrim aktiv - regjistresë aktive* (алб.)/*active registration* (англ.); *tejçim i programit - përcim i programit* (алб.)/*devising the program* (англ.) и др.

2. Туѓи термини и албански термини

а) ИГ од туѓо потекло или хибридна - ИГ од туѓо потекло или хибридна

editor i fonteve - redaktor i fonteve (алб.)/*font editor* (англ.); *adresë e instruksionit - adresë e komandës* (алб.)/*instruction address* (англ.) и др.

б) ИГ на албански или хибридна - ИГ од туѓо потекло или хибридна

lexim i kujtesës - lexim i memories (алб.)/*reading memory* (англ.); *ndërfaqe serike - interfejs serik* (алб.)/*serial interface* (англ.); *pajisje përçuese - pajisje transmetuese* (алб.)/*broadcast equipment* (англ.); *shikues i skedës - shikues i fajlit* (алб.)/*file viewer* (англ.) и др.

в) туѓ термин – албански термин

klient - përdorues (алб.)/*client* (англ.); *maus - mi (miush)* (алб.)/*mouse* (англ.); *skedë - skedar* (алб.)/*file* (англ.); *printer - shtypës* (алб.)/*printer* (алб.); *real - i vërtetë* (алб.)/*real* (англ.); *stabilitet - qëndrueshmëri* (алб.)/*stability* (англ.); *relacion - marrëdhënie* (алб.)/*relation* (англ.); *ristartim - rinisje* (алб.)/*restart* (англ.); *modifikim - përndryshim* (алб.)/*modification* (англ.); *proporcional - përpjestimor* (алб.)/*proportional* (англ.); *dimensional - përmasor* (алб.)/*dimensional* (англ.) и др.

г) туѓ термин – ИГ на албански

imejl - postë elektronike (алб.)/*email - e-mail - electronic post* (англ.); *assembler - përthyes programesh të shkruara* (алб.)/*assembler* (англ.); *printer - pajisje shtypi* (алб.)/*printer* (англ.); *kompjuter - makinë elektronike llogaritëse* (алб.)/*computer* (англ.); *font - tërësi shenjash* (алб.)/*font* (англ.); *procesor - përpunim informacioni* (алб.)/*processor* (англ.) и др.

Врз основа на појавата на синонимните парови може да се направат и проценки за функционирањето на секоја терминологија, посебно кога во истата, настанувањето на појавата на синонимијата е видлива. Во овој случај може да се забележи дека преголемото настанување на синонимите ја преоптоварува оваа терминологија и ова создава тешкотии во комуникацијата помеѓу специјалистите. Една од задачите која се поврзува со стандардизирањето на информатичката терминологија е токму минимизирањето на оваа појава. Освен нивните негативни страни, синонимите создаваат услови да се избере најсоодветниот термин при обработката на терминологијата. Така, на пример, да може да се искористи предноста на термините на албански јазик пред странските термини, дел од кои може да се стават во употреба или може да се применат, можеби на почетокот заедно со странските термини, а потоа и самостојно.

Ви претставуваме список на термини прилагодени на албански јазик кои се ставени во примена или е можни да се прилагодат на албански, изнесувајќи ги и странските термини. Овие термини ѝ припаѓаат на информатичката област, но и на други области во кои тие се

применуваат како:

skedar (fajl) (алб.)/*file* (англ.); *ndërfaqe* (interfejs) (алб.)/*interface* (англ.) *postë elektronike* (imejl) (алб.)/*electron mail* (англ.); *përforcues* (amplifikator) (алб.)/*amplifier* (англ.); *kujtesë* (memorie) (алб.)/*memory* (англ.); *miush - mi* (maus) (алб.)/*mouse* (англ.); *shtypës* (printer) (алб.)/*printer* (англ.) *shtypje* (printim) (алб.)/*printing* (англ.); *nisje* (startim) (алб.)/*start-up* (англ.); *përdorues* (klient) (алб.)/*client* (англ.); *merimangë* (ueb) (алб.)/*spider* (англ.); *zbuloj* (dedektoj) (алб.)/*detect* (англ.); *përpunues* (procesor) (алб.)/*processor* (англ.); *përcaktor* (determinant) (алб.)/*determinant* (англ.); *shpërhapje* (difuzion) (алб.)/*diffusion* (англ.); *përmasor* (dimensional) (алб.)/*dimensional* (англ.) и др.

8.5 Антонимија и еквивалентни термини во англискиот јазик

Антонимите се зборови со спротивно значење кои се дел од едно исто предавање. Антонимните односи се една од најважните појави на системскиот карактер на јазикот. Антонимијата, за разлика од полисемијата и синонимијата, е позитивна појава за терминологијата.⁷²

Истата е доказ за системска врска на концептите и за развиена терминологија во системот. Оваа семантичка појава, како и во секоја друга терминологија на одредена научна област исто така се појавува во информатичката област. Следствено на тоа, во конкретната терминологија се забележуваат:

а) антонимски парови кои именуваат дејствија

futje - nxjerrje (të dhënash) (алб.)/*insertion - extrusion* (англ.); *hapje - mbyllje* (e kompjuterit) (алб.)/*open - shut down* (англ.); *hyrje - dalje* (алб.)/*input - output* (англ.); *gjetje - humbje* (алб.)/*loss - find* (англ.); *kyçje - shkyçje* (алб.)/*turn on - turnoff* (англ.); *ruajtje - fshirje* (алб.)/*storage - deletion* (англ.) и др.

б) антонимски парови кои именуваат својства

i koduar - i dekoduar (алб.)/*coded - decoded* (англ.); *i hapur - i mbyllur* (алб.)/*open - closed* (англ.); *i përshtatshëm - i papërshtatshëm* (алб.)/*adatable - inadequate* (англ.); *real - i rremë* (алб.)/*real - false* (англ.) и др.

в) антонимни парови кои именуваат состојба или појава:

lëshim - kapje (алб.)/*omission - grab* (англ.); *mbarim - fillim* (алб.)/*end - beginning* (англ.); *refuzim - pranim* (алб.)/*rejection - admission* (англ.); *shkatërrim - ndreqje* (алб.)/*destruction - corrections* (англ.); *shkurtim- zgjatim* (алб.)/*abbreviation - extension* (англ.); *afrim - largim* (i rratjes) (алб.)/*zoom in - zoom out* (англ.) и др.

г) антонимни парови кои именуваат различни концепти на дисциплините во информатиката: *minikompjuter - makrokompjuter* (алб.)/*minicomputer - macrocomputer* (англ.); *kodim - dekodifikim* (алб.)/*coding - decoding* (англ.); *ngarkues - shkarkues* (алб.)/*charger - discharger* (англ.) и др.

⁷² Пашо Х., „Vështrim mbi disa shfaqje të shumëkuptimisë, të sinonimisë dhe të antonimisë në terminologjinë e ekonomisë në gjuhën shqipe“, Sf/3, Тирана, 1986.

Класифицирањето на антонимите може да се направи и според лексичко-граматичката припадност, каде може да се забележат следните случаи:

а) термини и именки

afrim - largim (i pamjes) (алб.)/zoom in - zoom out (англ.); aktivizim - çaktivizim (алб.)/activation - deactivation (англ.); kodim - dekodifikim (i kompjuterit) (алб.)/coding - decoding (англ.); ngarkues - shkarkues (алб.)/charger - discharger (англ.); futje - nxjerrje (të dhënash) (алб.)/insertion - extrusion (англ.); hapje - mbyllje (e kompjuterit) (алб.)/open - shut down (англ.); hyrje - dalje (алб.)/input - output (англ.); gjetje - humbje (алб.)/loss - find (англ.); куçје - shkуçје (алб.)/turn on - turn off (англ.); ruajtje - fshirje (алб.)/storage - deletion (англ.) и др.

б) термини и придавки

i koduar - i dekoduar (алб.)/coded - decoded (англ.); i hapur - i mbyllur (алб.)/open - closed (англ.); i përshtatshëm - i papërshtatshëm (алб.)/adatable - inadequate (англ.); i jashtëm - i brendshëm (алб.)/external - internal (англ.); i gjatë - i shkurtër (алб.)/long - short (англ.); i djathtë - i majtë (алб.)/right - left (англ.) и др.

в) термини и глаголи

aktivizoj - çaktivizoj (алб.)/activate - dtactivate (англ.); куç - shkуç (алб.)/turn on - turn off (англ.); ngarkoj - shkarkoj (алб.)/upload - upload (англ.); ngjesh - çngjesh (алб.)/compress - decompress (англ.); regjistrohem - çregjistrohem (алб.)/log on - log off (англ.) и др.

г) Спротивставување на елементите на именските групи

(njësi) e hyrjes - (njësi) e daljes (алб.)/entry unit - exit unit (англ.); (karakter) numerike - (karakter) alfabetike (алб.)/numeric characters - alphabetical characters (англ.); afrim (i pamjes) - largim (i pamjes) (алб.)/zoom in - zoom out (англ.) и др.

Од структурна гледна точка антонимите се:

а) антоними од различен корен:

afrim - largim (i pamjes) (алб.)/zoom in - zoom out (англ.); i hapur - i mbyllur (алб.)/open - closed (англ.); i jashtëm - i brendshëm (алб.)/external - internal (англ.); i gjatë - i shkurtër (алб.)/long - short (англ.); i djathtë - i majtë (алб.)/right - left (англ.) и др.

б) антоними со ист корен, спротивставувањето на значењето на зборовите се условува од значењето на префиксите коишто се користат, кои, исто како и зборовите, може да се вклучат во антонимни односи.

aktivizoj - çaktivizoj (алб.)/activate - dtactivate (англ.); aktivizim - çaktivizim (алб.)/activation - deactivation (англ.); i përshtatshëm - i papërshtatshëm (алб.)/adatable - inadequate (англ.); i koduar - i dekodifikuar (алб.)/coded - decoded (англ.); kodim - dekodifikim (алб.)/coding - decoding (англ.); ngarkues - shkarkues (алб.)/charger - discharger (англ.); ngjeshje - çngjeshje (алб.)/compression - decompression (англ.) и др.

Со зголемувањето на значењата за многуте концепти се зголемува и можноста за прецизирање на именувањата за различни подетални особини и квалитети, бидејќи антонимните видови ги објаснуваат главните значења; нивните разлики и сличности помагаат да се прецизира кругот на нивното користење, го објаснуваат волуменот на севкупното значење на терминот и условувањето на различните движења во

однос на значењето.

Од конкретната анализа на причините кои влијаат во појавувањето на полисемијата, хомонимијата, синонимијата и антонимијата како и факторите коишто влијаат а и случаите кога се појавуваат овие појави во терминологијата на одредена област, како информатичката терминологија, произлегуваат следните заклучоци:

а) Полисемијата, хомонимијата и синонимијата иако се непозитивни појави затоа што доведуваат до забуна во терминологијата, се појавуваат бидејќи терминот е збор и како таков ќе им подлегне на овие појави, секако согласно спецификата на неговото користење.

б) Поради ова појавувањето на овие појави може да се ограничи но не може целосно да се отстрани.

в) Антонимијата е позитивна појава за терминологијата. Нејзината појава говори за системскиот карактер на развојот на терминологијата на одредена област на знаењето

Со зголемувањето на значењата за многу концепти се зголемува и можноста за прецизирање на именувањата за различни подетални особини и квалитети, бидејќи антонимските видови ги објаснуваат главните значења; нивните разлики и сличности помагаат да се прецизира кругот на нивното користење, го објаснуваат волуменот на севкупното значење на терминот и условувањето на различните движења во однос на значењето.

Од конкретната анализа на причините кои влијаат во појавувањето на полисемијата, хомонимијата, синонимијата и антонимијата како и факторите коишто влијаат а и случаите кога се појавуваат овие појави во терминологијата на одредена област, како информатичката терминологија, произлегуваат следните заклучоци:

а) Полисемијата, хомонимијата и синонимијата иако се непозитивни појави затоа што доведуваат до забуна во терминологијата, се појавуваат бидејќи терминот е збор и како таков ќе им подлегне на овие појави, секако согласно спецификата на неговото користење.

б) Поради ова појавувањето на овие појави може да се ограничи но не може целосно да се отстрани.

в) Антонимијата е позитивна појава за терминологијата. Нејзината појава говори за системскиот карактер на развојот на терминологијата на одредена област на знаењето.

Поглавје I IX

Компјутерски речник (албанско-англиски) со означен показател на албански јазик

1	ablacion	ablation
2	abshisë	abscissa
3	absolut	absolute
4	absorboj/përthith	absorb
5	abstragim	abstraction
6	abstraksion	abstraction
7	abstraksionbeta	betaabstraction
8	abstraksion i tëdhënavë	dataabstraction
9	abstrakt	abstract
10	adaptorlinjor	line adaptor
11	adativ	additive
12	administrator/drejtues	administrator/admin
13	administruesdritaresh	windowmanager
14	adresë	address
15	adresëabsolute	absoluteaddress
16	adresëaktuale	actualaddress
17	adresëburimore	sourceaddress
18	adresë e akumulatorit	accumulatoraddress
19	adresë edrejtperdrejtë	directaddress
20	adresë e flamurit	flataddress
21	adresë ememories	memoryaddress
22	adresë epërkohshme	care-ofaddress
23	adresë eqelizës	celladdress
24	adresëefektive	effectiveaddress
25	adresëelektronike	e-address
26	adresë elektronike	e-mailaddress
27	adresë lineare	linearaddress
28	adresë logjike	logicaladdress
29	adresë në ueb	webaddress
30	adresë radiopërhapëse	broadcastaddress
31	adresë relative	relativeaddress
32	adresë virtuale	virtualaddress
33	adresim absolut	absoluteaddressing
34	adresim regjistor	registeraddressing
35	adresim relative	relativeaddressing

37	afrim i pamjes	zoomin
38	agjent	agent
39	akses	access
40	akses i drejtpërdrejtë	directaccess
41	akses i fajlit	fileaccess
42	akses i kontrolluar	controlledaccess
43	akses i largët	remoteaccess
44	akses iposaçëm/deduar(i)/ kushtuar(i)	dedicatedaccess
45	akses i rastësishëm	randomaccess
46	akses i shumëfishtë	multipleaccess
47	akses nëtëdhëna	dataaccess
48	akses për lexim-shkrim	read-writeaccess
49	akses relativ	relativeaccess
50	akses sekuencial	sequent
51	akses vetëmpërlexim	read-onlyaccess
52	aksiomë	axiom
53	aktivizoj	activate
54	aktivizoj komandën	activatecommand
55	aktor	actor
56	aktualizim	actualization
57	aktuator ose lëvizës	actuator
58	akumulator/regjistër	accumulator
59	alfanumerik	alphanumeric
60	algoritëm	algorithm
61	algoritëm i bekoft	backoff algorithm
62	algoritëm i dekodimit	decodingalgorithm
63	ana e klientit	client-side
64	analizator sintaksor	synthesis
65	analizë e orientuar në objekte	object-orientedanalysis
66	analizë e rrjedhjes së të dhënave	data flowanalysis
67	analizë të dhënave	dataanalysis
68	analizë sintaksore	syntaxanalysis
69	analizë sintaktike	syntacticanalysis

70	analizues	analyser
71	analizues i sintaksës	parser
72	analog	analog
73	anashkaloj	skip
74	android	cyborg
75	animacion	animation
76	ankorë e bllokut	blockanchor

78	anonimitet	anonymity
79	anuloj	cancel
80	anuloj përzgjedhjen	deselect
81	aplet	applet
82	aplikacionndihmës	helperapplication
83	arbitrim	arbitration
84	arbitrim i busit	busarbitration
85	argumentaktual	actual argument
86	aritmetika	arithmetic
87	aritmetikëbinare	binary arithmetic
88	arkitekturë	architecture
89	arkitekturë ekompjuterit	computerarchitecture
90	arkitekturë e rrjetit	networkarchitecture
91	arkitekturë klient-server	client-serverarchitecture
92	arkiv	archive
93	arkivoj	archive
94	arritshme(e)	accessible
95	arritshmëri	accessibility
96	artificial	artificial
97	artikull	item
98	asembler	assembler
99	asemblim	assembly
100	asimetrik	asymmetric
101	asinkron	asynchronous
102	atom	atom
103	atomik	atomic
104	atribut i çelësit	keyattribute
105	atribut i nxjerrë	derivedattribute
106	atribut i të dhënave	dataattribute
107	atribut/veti	attribute
108	audio	audio
109	audioanaloge	analog audio
110	audiodigjitale	digitalaudio
111	audiokonferencë	audioconference
112	audioshiritdigjital	digital audiotape
113	autofilter	autofilter
114	autoformat	auto format
115	automacion	automation
116	automat	automaton
117	automatcelular	cellularautomaton
118	automatik	automatic

119	automatikusht	automagically
120	automatizim i tëdhënave	data automation
121	autonomi	autonomy
122	autor	author
123	autoriteti icertifikimit	certificationauthority
124	autorizim	authorization
125	autotekst	autotext
126	bajt iatributit	attributebyte
127	bajtkod	bytecode
128	banderolë	banner
129	bankë	bank
130	bankë e tëdhënave	databank
131	barabartë(të)	peer-to-peer
132	barazi	equality
133	barkod	barcode
134	bartëse/bartës	carrier
135	bartshmëri	transportability
136	bashkëngjit	attach
137	bashkëprocesor	coprocessor
138	bashkësi	set
139	bashkësidinamike	dynamicset
140	bashkësi eentitetit	entityset
141	bashkësi e fundme	finiteset
142	bastion	bastion
143	bazë	base
144	bazë aktive e tëdhënave	activedatabase
145	bazë e tëdhënave	database
146	bazë e të dhënave eorientuar në objekte	object-orienteddatabase
147	bazë e tëdhënaveinteligjente	intelligentdatabase
148	bazë e tëdhënaveparalele	paralleldatabase
149	bazë hierarkike etëdhënave	hierarchicaldatabase
150	bazë relacionale etëdhënave	relationaldatabase
151	bazë shumë e madhe e tëdhënave	very largedatabase
152	bibliotekë digjitale	digitallibrary
153	bilinear	bilinear
154	binar	binary

155	biometrike	biometrics
156	bisedime/negociata	negotiation
157	bisedoj	talk
158	bisedoj(nëpërmjet internetit)	chat

159	bisht	tail
160	bisimulation	bisimulation
161	bitakumulatori	accumulatorbit
162	bitarkivor	archive bit
163	bitfillestar	startbit
164	bit ikatërfishtë	quadbit
165	bit ikontrollit	checkdigit
166	bit ipapastër	dirtybit
167	bit i tëdhënave	data bit
168	bit përinq	bits perinch
169	bite përsekondë	bits per second
170	bitmapë	bitmap
171	bizneselektronik	eletronicbusiness
172	bllok	block
173	bllok idëmtuar	badblock
174	bllok i tëdhënave	data block
175	bllok për ngritje tësistemit	bootblock
176	bllokthemelor	basiclock
177	bllokadë/ndërprerje	deadlyembrace
178	bllok-diagram/bllok-skemë	block diagram
179	bllokim	blocking
180	bllokimbinar	binarylock
181	bllokim i fajlit	fileindex
182	bllokim iparamemories	cache block
183	bllokim iplotë	deadlock
184	blloku kontrollues ifajlit	file controlblock
185	bllokuar(i)	blocked
186	bloger	blogger
187	blogosferë	blogosfere
188	bombardoj	bomb
189	botëvirtuale	virtualworld
190	botim elektronik	electronicpublishing
191	brez	band
192	brezgjerë	broadband
193	bufer	buffer
194	bufer ibllokut	blockbuffer
195	bufer ikufizuar	boundedbuffer
196	bufer ipërbashkët	commonbuffer
197	bufer ithellësisë	depthbuffer
198	bufer virtual	virtual buffer
199	buferim	buffering

200	buferim i dyfishtë	doublebuffering
201	burim	source
202	burim drite	lightsource
203	burim i hapur	opensource
204	burim itëdhënave	datasource
205	bus asinkron	asynchronousbus
206	bus i brendshëm	internal bus
207	bus itëdhënave	database
208	bus kontrollues	controlbus
209	bus linear	linearbus
210	bus meshumëaksese	multi-accessbus
211	bus ose magjistraleeadresave	addressbus
212	bus/magjistrale	bus
213	buton minimizues/pullë zvogëluese	minimizebutton
214	button	button
215	byk konveks(imysët)	convexhull
216	byte	byte
217	call center	callcenter
218	censurë	ensorship
219	certifikatë	certificate
220	cikël	cycle
221	cikël i fidbekut	feedback loop
222	cikël i lirë	cyclefree
223	cikël i makinës	machinecycle
224	cikël i pafundëm	endlessloop
225	cikli i jetës	lifecycle
226	cilësi	quality
227	cilindër	cylinder
228	citim	citation
229	COBOL	COBOL
230	cungoj	truncate
231	çelës	key
232	çelës dytësor	secondarykey
233	çelës i mundshëm/kandidat	candidatekey
234	çelës i pjesshëm	partialkey
235	çelës kërkimi	searchkey
236	çelës parësor	primary key
237	çelës publik	publickey
238	çift i renditur	orderedpair
239	çiftësi	even parity

240	çip	chip
241	çip i memories	memorychip
242	çipset/grumbull çipash	chipset
243	çngjesh/dekomprimoj/ dekompresoj	decompress
244	çngjeshje	decompression
245	çregjistrohëm	log off
246	çregjistrohëm	logout
247	daktilografim dinamik	dynamictyping
248	dalje/dhënat(të) dalëse	output
249	datagram	datagram
250	decimal/dhjetor	decimal
251	dedikuar(i)	dedicated
252	deduksion	deduction
253	defekt	defect
254	degë	branch
255	degëzim i kushtëzuar	conditionalbranch
256	degëzim i pakushtëzuar	unconditionalbranch
257	degjenerim	degeneracy
258	deklaratë/deklarim	declaration
259	deklarim itëdhënave	datadeclaration
260	dekodim	decoding
261	dekodim i adresës	address decoding
262	dekodoj	decode
263	dekodues	decoder
264	demodulator	demodulator
265	demodulim	demodulation
266	demoduloj	demodulate
267	demon	daemon
268	demonstroj	demonstrate
269	demultiplekser	demultiplexer
270	dendësi etëdhënave	datadensity
271	dendësi/densitet	density
272	denduri e taktit	clockrate
273	denduri shumëtëulëta	very low frequencyband
274	dërdëllitje	jabber
275	derdhje	casting

276	dereferencim	dereferencing
277	dërgoj	send
278	dërgues	sender
279	deshifrim	decryption
280	deshifroj	decipher
281	deshifroj	decrypt
282	desktop	desktop
283	destruktor	destructor
284	determinizëm	determinism
285	detyrë	task
286	dhëmbëzim	indent
287	dhëmbëzim	indentation
288	dhëmbëzimet	jaggies
289	dhëmbëzoj	indent
290	dhëna mobile(të)	mobiledatabase
291	dhëna(të)	data
292	dhëna(të) ndjeshme	sensitivedata
293	dhëna(të)bazë të përndara	distributeddatabase
294	dhëna(të)binare	binarydata
295	dhëna(të)përpunuara	cooked data
296	diagnostikoj	diagnose
297	diagnostikues	diagnostic
298	diagnozë	diagnosis
299	diagram	diagram
300	diagram i gjendjeve	statediagram
301	diagram i rrjedhjes	flowchart
302	diagram me ngjyra	chromaticitydiagram
303	dialog	dialog
304	diametër	diameter
305	digit	digit
306	digjital/shifror/numerik	digital
307	digjitalizim	digitization
308	digjitalizoj	digitalize
309	dimensioni mikroçip	microchip
310	dinamik	dynamic
311	diodë	diode
312	direktivë	directive
313	direktori e paramemories	cachedirectory
314	direktorium	directory
315	direktorium itëdhënave	datadirectory

316	disk optik	opticaldisk
317	disenjoj	design
318	disk	disk
319	diskfiks	fixed disk
320	disk i ndërrueshëm	removabledisk
321	disk ingurtë	harddisk
322	disk kompakt	compactdisc
323	disk laserik	laserdisc
324	disk përlexim-shkrim	read-writedisk
325	disk për ngritje tësistemit	bootdisk
326	diskpunues	scratch disk
327	disk vetëm përlexim	read-onlydisk
328	diskvirtual	virtualdisk
329	disketë	diskette
330	disketë	floppydisk
331	diskriminator	discriminator
332	diskutim	discussion
333	displej me matricëaktive	active-matrixdisplay
334	disponueshmëri	availability
335	ditar elektronik	electronicjournal
336	divizor ipërbashkët	commondivisor
337	dizajn i bazës së tëdhënave	database design
338	dizajn i orientuar nëobjekte	object-oriented design
339	dobësim/shuarje	attenuation
340	dokument	document
341	dokument dinamik iuebit	dynamic webdocument
342	dokumentim	documentation
343	domen	domain
344	domen i atributit	attribute domain
345	domen idijes	knowledgedomain
346	domen i tëdhënave	datadomain
347	domen publik	publicdomain
348	dorë efshehtë	backdoor
349	dorëz	handle
350	dorëzim i tëdhënave	data delivery
351	dosje	folder
352	dot simbol	dotnotation
353	drajver iprinterit	printerdriver
354	draw (programdisenjimi)	draw
355	drejtat eaksesit(të)	accessrights
356	drejtues ifajlit	filelock

357	dritare	window
358	dritare aktive	activewindow
359	dritë jongjyrësore/akromatike	achromaticlight
360	dualitet	duality
361	dykuptimësi	ambiguity
362	dykuptimshëm(i)	ambiguous
363	dyshkronjësh	digraph
364	dytësor	secondary
365	e-biznes	e-business
366	editor/redaktor i nënkuptuar	defaulteditor
367	efikasitet	efficiency
368	efikasitet asimptotik	asymptoticefficiency
369	ekonomat i aksesit	accessprovider
370	ekonomi elektronike	e-economy
371	ekonomi elektronike	electroniceconomy
372	ekran	screen
373	ekran/përshfaqës vizual/ gypkatodik	display
374	eksponent	superscript
375	ekstranet	extranet
376	ekuacion	equation
377	ekzekutim	execution
378	ekzekutim	run
379	ekzekutim i kushtëzuar	conditionalexecution
380	ekzekutim konkurrent	concurrent execution
381	ekzekutoj	execute
382	ekzekutoj	run
383	ekzekutoj aksesin	executeaccess
384	ekzekutueshëm(i)	executable
385	elektronik	electronic
386	element	element
387	element itëdhënave	data element
388	element i vendimit	decisionelement
389	element(logjik) itëdhënave	dataitem
390	elementar	elementary
391	e-mail	e-mail
392	emër i aksesit	accessname
393	emër i fajlit	filename
394	emër i shtegut	pathname
395	emër itëdhënave	dataname
396	emitter	emitter

397	emri idomenit	domainname
398	emulator	emulator
399	emulim	emulation
400	entitet	entity
401	ergonomi	ergonomics
402	Ethernet i hollë	thin Ethernet
403	etikë	label
404	etikë ehakerit	hackerethic
405	etiketë	tag
406	etiketoj	tag
407	fabrikim përmeskompjuterit	computer-aided manufacturing
408	fajl	file
409	fajl aktiv	activefile
410	fajlarkivor	archivefile
411	fajlbinar	binaryfile
412	fajlgrupor	batchfile
413	fajl iekzekutueshëm	executablefile
414	fajl ikontabilitetit	accountingfile
415	fajl ilargët	remotefile
416	fajl indryshimit	changelog
417	fajl iobjektit	objectfile
418	fajl irenditur	ordered file
419	fajl irrafshët	flatfile
420	fajl i tëdhënave	datafile
421	fajlkryesor	masterfile
422	fajl mepikë	dotfile
423	fajl relativ	relativefile
424	fajlsekuencial	sequentialaccess
425	faksimil	facsimile
426	fakt	fact
427	faktor	factor
428	faktor i grupimit (bllokimit)	blocking factor
429	faktorizim	factoring
430	faktorizim	factorization
431	faqe	page
432	faqeshenjoj	bookmark
433	faqeshenjues	bookmark
434	faqos	page
435	fatal	fatal
436	faturim	billing

437	favorite	favorites
438	fillim i ftohtë	coldboot
439	filter	filter
440	filtër i postës	mail filter
441	filtroj	filtering
442	firmë digjitale	digitalsignature
443	firmë elektronike	e-signature
444	fizik	physical
445	fjalë	word
446	fjalë çelës	keyword
447	fjalë e rezervuar	reservedword
448	fjalë etëdhënave	data word
449	fjalëkalim	password
450	fjalëkalim i shifruar	encryptedpassword
451	fjalor	dictionary
452	fjalor elektronik	electronicdictionary
453	fjalor itëdhënave	datadictionary
454	flamur	flag
455	fluks i karaktereve	characterstream
456	folder aktiv	active directory
457	fole	expansionslot
458	fole	slot
459	font	font
460	font	typeface
461	font i bitmapit	bitmap font
462	font vektorial	vectorfont
463	format i diskut	disk format
464	format i fajlit	fileformat
465	format itëdhënave	dataformat
466	formatoj	format
467	formë	shape
468	formë normale	normalform
469	fotografi elektronike	electronicphotography
470	fqinjë	adjacent
471	fqinjë	neighbour/contiguous
472	fragmentim	fragmentation
473	fragmentoj	fragment
474	fraksion	slash
475	fraktal/thyezor	fractal
476	frekuencë	frequency

477 fryrje
 478 fshehje einformacioneve
 479 fshij
 480 fshij
 481 fshijshëm(i)
 482 fshirje
 483 fundmë(i)
 484 funksion
 485 funksionbijektiv
 486 funksion iBulit
 487 funksion i fundëm
 488 funksion iinkorporuar
 489 funksion ikostos
 490 funksion illogaritshëm
 491 funksion ipandërprerë
 492 funksionobjektiv
 493 funksional
 494 funksionalitet
 495 funksionoj
 496 fuqi
 497 fuqi
 498 fus
 499 fushëdinamike
 500 fushë e mausit
 501 fushë/matricë
 502 fut
 503 futje
 504 gabim
 505 gabim
 506 gabim
 507 gabimabsolut
 508 gabim fatal
 509 gabim ibusit
 510 gabim iparitetit
 511 gabim i tëdhënavë
 512 gabimlogjik
 513 gabimrelativ
 514 gardh
 515 gazetë endryshimit
 516 gazetëelektronike
 517 gjatësi efjalës

bounce
 informationhiding
 erase
 delete
 erasable
 deletion
 finite
 function
 bijective function
 Boolean function
 finitelfunction
 built-infunction
 costfunction
 computable function
 continuous function
 objective function
 functional
 functionality
 function
 exponent
 power
 input
 dynamicscope
 fieldmouse
 array
 insert
 insertion
 bug
 erase
 error
 absoluteerror
 fatal error
 buserror
 paritychecking
 dataerror
 logical error
 relativeerror
 fence
 change journal
 electronicnewspaper
 wordsize

518	gjej	find
519	gjej	retrieve
520	gjej e zëvendëso	find andreplace
521	gjendje	condition
522	gjendje	state
523	gjendje e bazës së tëdhënave	databasestate
524	gjenerator	generator
525	gjenerator i raportit	reportgeneration
526	gjenerator itëdhënave	datagenerator
527	gjenerator kodi	code generator
528	gji	bay
529	gjuhë	language
530	gjuhë aplikative	applicativelanguage
531	gjuhë assembler	assemblylanguage
532	gjuhë bazë	baselanguage
533	gjuhë burimore	sourcelanguage
534	gjuhë deklarative	declarativelanguage
535	gjuhë e bazës së tëdhënave	databaselanguage
536	gjuhë e makinës	machinelanguage
537	gjuhë e nivelit shumë tëlartë	very high-levellanguage
538	gjuhë eorientuarobjekt	object-orientedlanguage
539	gjuhë e plotë	completelanguage
540	gjuhë e rregullt	regularlanguage
541	gjuhë konkurrenente	concurrentlanguage
542	gjuhë me kllapa	bracketlanguage
543	gjuhë objektive	targetlanguage
544	gjurmë audio	audiotrack
545	gjurmë e auditimit	audittrail
546	gjurmë e ekzekutimit	execution trace
547	gjurmë e konkurrencës	contentionslot
548	gjurmë të bllokuara	blockedrecords
549	gjysmëpërçues	semiconductor
550	global	global
551	global/botëror/rruzullor	global
552	graf	graph
553	graf(diagram) ciklik	cyclicgraph
554	grafik	graphical
555	grafik dypalësh	bipartitegraph
556	grafik i ngjeshur	densegraph
557	grafik linear	lineargraph

558	graftal	graftal
559	gramatikë	grammar
560	gramatikë e atributit	attributegrammar
561	gramatikë e rregullt	regulargrammar
562	grant i busit	busgrant
563	grilë e klasës	classlattice
564	grilë e plotë	completelattice
565	grumbull	cluster
566	grumbull asimetric	asymmetricalcluster
567	grumbull binar	binaryheap
568	grumbull konveks(imysët)	convexset
569	grumbull të dhënash	dataset
570	grumbullim	aggregation
571	grumbullues	aggregator
572	grup kryesor	mastergroup
573	grup punues	workgroup
574	grupim	blocking
575	hap	open
576	hap	step
577	hapësirë	space
578	hapësirë e adresave	addressspace
579	hapësirë e lirë	freespace
580	hapësirë pune	workspace
581	harduer	hardware
582	harduer i rrjetit	networkhardware
583	harmoni	congruence
584	hedh në shitje/lançoj(njëprodhim)	launch
585	hekur i madh	bigiron
586	heuristik	heuristic
587	hierarki	hierarchy
588	hierarki e klasës	classhierarchy
589	hierarki etëdhënave	datahierarchy
590	hije	shadow
591	hijëzim	shading
592	hiperlidhje	hyperlink
593	hipermedia	hypermedia
594	hipertekst	hypertext
595	hipotezë	hypothesis
596	hit i paramemories	cache hit
597	hyj/fus	enter

598	hyrje në sistem	login
599	hyrje-dalje	input/output
600	hyrje-dalje asinkrone	asynchronousI/O
601	hyrje-dalje e programueshme	programmedI/O
602	identifikator	identifier
603	identifikator maket	dummy identifier
604	identifikim	identification
605	identitet	identity
606	ikonë	icon
607	ikonë aktive	activeicon
608	imazh bitonal	bitonalimage
609	implikim	implication
610	indeks	subscript
611	indeksim	indexing
612	indeksim i bitmapit	bitmapindexing
613	induksion	induction
614	informatikë	informatics
615	informim	information
616	inicializim	initialization
617	iniciator	initiator
618	inkorporoj	embed
619	inkorporuar	built-in
620	inkorporuar(i)	embedded
621	instalim	installation
622	instaloj	install
623	instaloj	setup
624	instalues	installer
625	instruksion	instruction
626	instruksion i makinës	machineinstruction
627	integrim itëdhënave	dataintegration
628	integrim me shkallë ultra tëlartë	ultra large scaleintegration
629	integritet	integrity
630	integritet itëdhënave	dataintegrity
631	inteligjencë artificiale	artificialintelligence
632	inteligjent	smart
633	intensitet	intensity
634	intensitetii ngjyrës	chroma
635	interfejs i bazës së tëdhënave	databaseinterface
636	interferencë	interference
637	internet	internet

638	internet	net
639	interpolim/ndërfutje	interpolation
640	interpret	commandinterpreter
641	interpretim/shpjegim	interpretation
642	interpretoj/shpjegoj	interpret
643	interpretues ibajtkodit	bytecodeinterpreter
644	interpretues/shpjegues	interpreter
645	interval	interval
646	interval imbyllur	closedinterval
647	intranet	intranet
648	invariant	invariant
649	invertor	inverter
650	izolim	isolation
651	jashtë përdorimi	dead
652	jetëreale	reallife
653	jetëvirtuale	virtual life
654	joaktiv	inactive
655	jonormal	abnormal
656	kabëll	cable
657	kallëzues	predicate
658	kam akses në	access
659	kamerë	camera
660	kamerë digjitale	digitalcamera
661	kanal	channel
662	kanal analog	analogchannel
663	kanal i aksesit të rastësishëm	random accesschannel
664	kanal i të dhënave	datachannel
665	kanal virtual	virtualchannel
666	kanonik	canonical
667	kapacitet	capacity
668	kapërcej	jump
669	kapital	capital
670	karakter	character
671	karakter binar	binary character
672	karakterenacionale	nationalcharacters
673	karikoj	upload
674	kartë audio	audiocard
675	kartelë rrjeti	networkcard
676	kartelëzëri	soundcard
677	kartelë/kartë	card
678	kartografi	cartography

679	kartolinë elektronike	e-card
680	kartolinë elektronike	electroniccard
681	kasetë(bobinë shiriti)	cartridge
682	kaskadë	cascade
683	katalog	catalog/schedule
684	katalog	catalogue
685	katalog	catalog
686	katalogim	catalogage
687	kategori e aksesit	accesscategory
688	këmbëz	pin
689	këmbëz	pinout
690	këmbim elektronik itëdhënave	electronic datainterchange
691	kërkesë	request
692	kërkesë e busit	busrequest
693	kërkim	search
694	kërkim binar	binarysearch
695	kërkim i fajlit	filesearch
696	kërko më mirëipari	best first search
697	kërkoj	search
698	kërkues i uebit	browser
699	kesh elektronik	electroniccash
kiber (virtual)		cyber
701	kiberhapësirë(hapësirë virtuale)	cyberspace
702	kiberligj (ligjiinternetit)	cyberlaw
703	kibernaut	cybersurfer
704	kibernaut/internaut	cybernaut
705	kibernetikë	cybernetics
706	kiberseks	cybersex
707	kioskë	kiosk
708	klasë e kontejnerit	containerclass
709	klasë e nxjerrë	derivedclass
710	klasifikim i jashtëm	external sorting
711	klient	client
712	klient i pangarkuar	thinclient
713	klient ipostëselektronike	e-mailclient
714	klikë	clique
715	klikimi dyfishtë	double-click
716	klikoj	click
717	klipart	clip art
718	kllapa	bracket

719	klapa këndore	anglebracket
720	knot nodo	knot nodo
721	kod	code
722	kod absolut	absolutecode
723	kod binar	binarycode
724	kod blloku	blockcode
725	kod burimor	source code
726	kod dhjetor	decimalcode
727	kod digjital	digital code
728	kod i aksesit	accesscode
729	kod i karakterit	charactercode
730	kod i kartës	cardcode
731	kod i makinës	machinecode
732	kod i objektit	object code
733	kod i shtetit	countrycode
734	kod itëdhëname	datacode
735	kod i vdekur	deadcode
736	kod kontrollues	controlcode
737	kod mobil	mobilecode
738	kod qarkor	circularqueue
739	kode me kusht	condition codes
740	kodek	codec
741	kodim	coding
742	kodim	encoding
743	kodim automatik	automaticcoding
744	kodim i ngjyrave	colorcoding
745	kodim sekuencial	sequential
746	kodoj	encode
747	kodoj	code
748	kodues	coder
749	kodues	encoder
750	koferencë e paramemories	cache coherence
751	koha e ekzekutimit	execution time
752	kohë e aksesit	accesstime
753	kohë e busit	bustiming
754	kohë e ciklit	cycletime
755	kohë e kërkimit	seektime
756	kohë e lëshimit	starttime
757	kohë e lidhjes	binding time
758	kohë e llogaritjes	computationtime

759	kohë eksponenciale	exponentialtime
760	kohë joproduktive	downtime
761	kohë reale	real-time
762	kokë magnetikeediskut	disk head
763	kolektor	collector
764	kolonë	column
765	kolorimetër	colorimeter
766	komandë	command
767	komandë degëzimi	branch instruction
768	komandë e inkorporuar	embeddedcommand
769	komandim automatik	automaticcontrol
770	kombinim linear	linear combination
771	koment	comment
772	komentoj	comentout
773	komercial në	commercialat
774	komoditet	convenience
775	kompakt-disk ndërveprues	compact Discinteractive
776	kompiler kryqak	cross-compiler
777	kompilim	compilation
778	kompiloj	compile
779	kompilues i bajtkodit	bytecode compiler
780	kompilues/kompilator/kompiler	compiler
781	kompilues-gjenerator	compiler-generator
782	kompilues-kompilues	compiler-compiler
783	kompjuter	computer
784	kompjuter aktiv	activecomputer
785	kompjuter analog	analogcomputer
786	kompjuter digjital	digitalcomputer
787	kompjuter i dedikuar	dedicatedcomputer 788
	kompjuter i gjeneratëssëdytë	secondgenerationcomputer
789	kompjuter meshumëaksese	multiaccesscomputer
790	kompjuter paralel	parallelcomputer
791	kompjuter rrjeti	networkcomputer
792	kompjuter tavoline	desktopcomputer
793	kompjuterik-e	computerized
794	kompjuterizim	computerization
795	kompjuterizoj	computerize

796	kompletimautomatik	autocompletion
797	kompliment	complement
798	kompozicionale	compositional
799	kompozicionalisht	compositionality
800	komputerist	computeroperator
801	komunikim	communication
802	komutim iqarqeve	circuit switching
803	konbinim	combination
804	konferencëelektronike	electronicconference
805	konfigurim	configuration
806	konfigurim iharduerit	hardwareconfiguration
807	konfigurim irrjetit	networkconfiguration
808	konfiguroj	configure
809	konfiguroj	setup
810	konfirmoj	confirm
811	konflikt	conflict
812	konflikt iparamemories	cache conflict
813	kongestion/mbipopullim	congestion
814	konkurrencë	contention
815	konsistencë (lidhjelogjike)	consistency
816	konstant/pandryshueshëm(i)	constant
817	konstruktor	constructor
818	kontakt	contact
819	kontejner	container
820	kontekst	context
821	kontrast/kundërshti	contrast
822	kontroller idisketës	floppy diskcontroller
823	kontroll	check
824	kontroll	control
825	kontrollblloku	blockcheck
826	kontroll iaksesit	accesscontrol
827	kontroll i bazës së tëdhënave	database audit
828	kontroll idrejtpërdrejtë	directcontrol
829	kontroll ifidbekut	feedbackcontrol
830	kontroll igabimeve	error check
831	kontroll iharduerit	hardwarecontrol
832	kontroll ikufizuar	limit check
833	kontroll imbipopullimit	congestioncontrol
834	kontroll iparitetit	paritybit
835	kontroll i procesit	processcontrol
836	kontroll i redundancësvertikale	vertical

837	kontroll i rendit	sequencecontrol
838	kontroll i rrjedhës	controlflow
839	kontroll i rrjedhjes	flow control
840	kontroll irrjetitelektrik	controlgrid
841	kontroll itëdhënave	data check
842	kontroll itëdhënave	data control
843	kontrollim automatik	automaticcheck
844	kontrollim i harduerit	hardwarecheck
845	kontrolloj	check
846	kontrollues i pajisjes	device controller
847	kontrollues/kontroller	controller
848	kontrollues/kontroller disku	disc controller
849	konvencional	conversational
850	konvergjencë	convergence
851	konvertim beta	betaconversion
852	konvolucion	convolution
853	koordinator	coordinator
854	kopje	copy
855	kopje blloku	blockcopy
856	kopje parësore	primarycopy
857	kopje rezervë	backupcopy
858	kopje rezervë	backup
859	kopjim	replication
860	kopjim i diskut	diskcopy
861	kopjoj	copy
862	kopjoj e ngjit	copy andpaste
863	koprocesor grafik	displayprocessor
864	kornizë fener	beaconframe
865	korrigjim automatik	autocorrection
866	korrigjim i gabimeve	errorcorrection
867	korrigjim i lojës	gamecorrection
868	korruptuar(i)/prishur(i)	corrupt
869	korsiv	italic
870	kosto e komunikimit	communicationcost
871	krah (dorezë)iaksesit	access arm
872	krahasor	comparator
873	krahasues analog	analogcomparator
874	krijoj	create
875	krijues	creative
876	krim elektronik	e-crime

877	krimelektronik	electroniccrime
878	kriminformatik	computercrime
879	kriminformatik	cybercrime
880	kriptoanaliza/analiza eshifrimit	cryptanalysis
881	kriptograf	cryptic
882	kriptografi/shifrim	cryptography
883	kriptologji	cryptology
884	kriptosistem	cryptosystem
885	kryej	commit
886	kryer(i)	committed
887	kryeradhë (rresht iri)	newline
888	kthej	return
889	kthim	return
890	kthimhark	backedge
891	kthimbrapa	backtracking
892	kthimprapa	ascent
893	kuadër	frame
894	kuantifikues	quantifier
895	kuantizim	quantization
896	kufizim	constraint
897	kufizim	restriction
898	kufizues	delimiter
899	kujtesëkontrolluese	controlmemory
900	kulm	vertex
901	kursradiopërhapës	broadcastrouting
902	kursori bllok	block cursor
903	kuti ezezë	blackbox
904	kuti përkontroll	checkbox
905	kyç	turnon
906	kyçje	turn-on
907	lagje	neighbourhood
908	lançim	launch
909	laptop	laptop
910	larg ngatastiera	away fromkeyboard
911	largësi ebusit	buswidth
912	largim i pamjes	zoomout
913	lartësi eshkallës	degreelevation
914	lartësi eshkronjës	x-height
915	leje	permission
916	leje përakses	accesspermission

917	lëshim	start
918	letër e bardhë	whitepaper
919	letërmbajtëse	clipboard
920	lexoj	read
921	lexues	reader
922	lexues i informacioneve	newsreader
923	libër blu	bluebook
924	libër elektronik	e-book
925	libër elektronik	electronicbook
926	lidh	link
927	lidhës	connective
928	lidhësor/konektor	connector
929	lidhje	connection
930	lidhje	connectivity
931	lidhje	linkage
932	lidhje binare	binaryrelation
933	lidhje e qelizës	cellrelay
934	lidhjembrapa	backlink
935	lidhje paralele	parallelconnection
936	lidhje për bartje të të dhënave	datalink
937	lidhjesimbolike	symboliclink
938	lidhjesstatike	staticbinding
939	ligj i shoqërimit	associativelaw
940	linjë analoge	analog line
941	linjë e marrë me qira	leasedline
942	linjë e paramemories	cacheline
943	linjë e posaçme/dedikuar(e)	dedicated line
944	listë	list
945	listë e aksesit	accesslist
946	listë e gabimeve	error list
947	listë e lidhur	linkedlist
948	listë e mundësisë	capabilitylist
949	listë e plotë	checklist
950	listë e zbrazët	emptylist
951	listë e zezë	blacklist
952	listë lineare	linearlist
953	listë parametrike	parameterlist
954	listë për kontroll të aksesit	access controllist
955	listë qarkore	circular list
956	llogari	account
957	llogaris	compute

958	llogaritje	computation
959	llogaritshëm(i)	computable
960	lloj i aksesit	accesstype
961	lloj i përzgjedhjes	selectionsort
962	logjikë	logic
963	logjikë e Bulit	boolean logic
964	logjikë e kallëzuesit	predicatelogic
965	logjikë e shumëkuptimshme	fuzzylogic
966	logjikë lineare	linearlogic
967	logjikë modale(mënyore)	modal logic
968	logjikë negative	negativelogic
969	logjikë simbolike	symboliclogic
970	lojë	game
971	luftë e shenjtë	holywar
972	lulëzim	bloom
973	madhësi	size
974	madhësi e fontit	fontsize
975	madhësi e memories	memorysize
976	makinë	engine
977	makinë abstrakte	abstractmachine
978	makinë virtuale	virtualmachine
979	makroprocesor	macroprocessor
980	maksimal	maximum
981	maksimizoj	maximize
982	manaxher i paramemories	cachemanager
983	manipulim algjebrik	algebraicmanipulation
984	manipulim i bitit	bit manipulation
985	manipulim itëdhënavë	datamanipulation
986	mantisë	mantissa
987	marrëdhënie	relationship
988	marrëdhënie binare	binaryrelationship
989	marrës	receiver
990	marrësi	recipient
991	maskë	mark
992	maskë e adresës	addressmask
993	maskë e biteve	bitmask
994	matem	emulate
995	matricë	matrix
996	matricë bazë	basismatrix
997	matricë e aksesit	accessmatrix

998	matricë e invertueshme	invertible matrix
999	matricë e portës	gate array
1000	matricë shoqëruese	associativearray
1001	matricë singulare	singularmatrix
1002	mbarim	termination
1003	mbishkruaj	overwrite
1004	mbledhës	adder
1005	mbledhje etëdhënave	data collection
1006	mbledhje elektronike	e-meeting
1007	mblidhje tufë	clustering
1008	mbrapa	back
1009	mbrojtje harduerike	hardwareprotection
1010	mbrojtës	guard
1011	mbrojtje	protection
1012	mbrojtje e bazës së tëdhënave	databaseprotection
1013	mbrojtje e fajlit	file protection
1014	mbrojtje e memories	memory protection
1015	mbrojtje etëdhënave	data protection
1016	mbushje	filling
1017	mbushje e bajtit	bytestuffing
1018	mbushje e karaktereve	characterstuffing
1019	mbushje me zero	zerofill
1020	mbyll	close
1021	mbyllje	closure
1022	mbyllur(i)	closed
1023	me ngjyra	chromaticity
1024	me pikë lëvizëse	floating-point
1025	me porosi	custom
1026	media	media
1027	memoria parësore	primary memory
1028	memorie	memory
1029	memorie	store
1030	memorie	storage
1031	memorie aktive	activememory
1032	memorie bazë	basememory
1033	memorie dytësore	secondarymemory
1034	memorie dytësore	secondarystorage
1035	memorie e brendshme	internal memory
1036	memorie e diskut	diskmemory
1037	memorie e jashtme	external memory

1038	memorie epërherhshme	persistentmemory
1039	memorie epërherhshme	persistentstorage
1040	memorie etërheqjes	attraction memory
1041	memorie ezgjatur	extendedmemory
1042	memorie fizike	physicalmemory
1043	memoriekasetore	cassette memory
1044	memorie kesh ediskut	disccache
1045	memoriekesh/paramemorie	cachememory
1046	memoriekontrolluese	controlstore
1047	memoriekryesore	corememory
1048	memoriekryesore	mainstorage
1049	memoriemagnetike	magnetic memory
1050	memorieparësore	primarystorage
1051	memorieqendrore	mainmemory
1052	memorieshoqëruese	associativememory
1053	memorie virtuale	virtualmemory
1054	menaxhim idokumenteve	documentmanagement
1055	menaxhim imemories	memorymanagement
1056	menaxhim iparamemories	cachemanagement
1057	mënjanim iprishjes	failurerecovery
1058	mënyrë asinkrone etransferimit	asynchronous transfermode
1059	mënyrëbinare	binarymode
1060	mënyrë eaksesit	access mode
1061	mënyrë eprishjes	failure mode
1062	mënyrëvlerësimi	evaluationorder
1063	merimangë	spider
1064	mesazh	message
1065	mesazh përanulim	cancelmessage
1066	mësim elektronik	electroniclearning
1067	mësim imakinës	machine learning
1068	mësim me anë tëkompjuterit	computer-assistedlearning
1069	mësim përmeskompjuterit	computer-aidedlearning
1070	metagjuhë	metalanguage
1071	metodë	method
1072	metodëabstrakte	abstract method
1073	metodë eaksesit	accessmethod
1074	metodë eklasës	classmethod
1075	metodë ekomunikimit	communicationmethod
1076	mi	mouse
1077	mioptik	opticalmouse

1078	mikroinstruksion	microinstruction
1079	mikrokod	microcode
1080	mikrokompjuter	microcomputer
1081	mikroprocesor	microprocessor
1082	mikroprogram	microprogram
1083	mikroprogramim	microprogramming
1084	mikroqark	microcircuit
1085	minidisk	minidisk
1086	minikompjuter	minicomputer
1087	minimizim	minimization
1088	minimizoj	minimize
1089	minimum	minimum
1090	model	model
1091	model	pattern
1092	model	template
1093	model ibiteve	bitpattern
1094	model i komunikimit	communicationmodel
1095	model i rrjetit	networkmodel
1096	model i tëdhënave	data model
1097	modeli analogji	analogymodel
1098	modelim isipërfaqeve	surface modeling
1099	modem	modem
1100	modem celular	cellmodem
1101	modem ibrendshëm	internalmodem
1102	modem idedikuar	dedicatedmodem
1103	modem kabllor	cablemodem
1104	modul	module
1105	modul i klikimit	clientmodule
1106	modulim	modulation
1107	modulim nëamplitudë	amplitudemodulation
1108	monitor	monitor
1109	monitor bardhë ezi	bilevel display
1110	monitor/ekrandigjital	digitalmonitor
1111	montim	mounting
1112	montoj	mount
1113	mosbarazim(pabarazi)	inequality
1114	mostër	sample
1115	multipleksim	multiplexing
1116	multipleksim me ndarjekohe	time divisionmultiplexing
1117	multiprocesorasimetrik	asymmetricmultiprocessor
1118	multiprogramim	multiprogramming

1119	multisesion	multisession
1120	mundësi	capability
1121	mundësi për negocim	optionnegotiation
1122	mundësoj	enable
1123	mundshëm(i)	feasible
1124	muzikë e sfondit(nëprapavijë)	backgroundmusic
1125	muzikë elektronike	electronicmusic
1126	nanosekundë	nanosecond
1127	navigator	navigator
1128	navigim	navigation
1129	navigim në ueb	cybersurfing
1130	navigoj	navigate
1131	ndaj	partition
1132	ndaj	split
1133	ndaj/shpërndaj	allocate
1134	ndaloj	ban
1135	ndarje	partition
1136	ndarje etëdhënave	datadivision
1137	ndashëm(i)	allocatable
1138	ndërdëgjim/diafoni	crosstalk
1139	ndërfaqe	interface
1140	ndërfaqe binareeaplikacionit	application binaryinterface
1141	ndërfutje e biteve	bitstuffing
1142	ndërmjetës	broker
1143	ndërprerje	break
1144	ndërprerje	interrupt
1145	ndërprerje e kaskadës	cascadingtermination
1146	ndërprerje harduerike	hardwareinterrupt
1147	ndërthurje/koniunksion	conjunction
1148	ndërtim i kushtëzuar	conditionalconstruction
1149	ndërtoj	build
1150	ndërtues i fushës	arrayconstructor
1151	ndërveprim	interaction
1152	ndërveprues	interactive
1153	ndrydhje e letrës	jam
1154	ndryshim	changeover
1155	ndryshore	variable
1156	ndryshore e domenit	domainvariable
1157	ndryshore e rastësishme	randomvariable
1158	ndryshore me kusht	conditionvariable

1159	në linjë	online
1160	në linjë	on-line
1161	në prapavijë	background
1162	në pritje	standby
1163	nëngrup	subgroup
1164	nënkuptuar/paracaktuar(i)	default
1165	nënmeny	submenu
1166	nënpemë	subtree
1167	nënpemë e djathtë	rightsubtree
1168	nënpemë e majtë	leftsubtree
1169	nënrrjet	subnet
1170	nënsekuencë	subsequence
1171	nënshkrim elektronik	electronicsignature
1172	nëntip	subtype
1173	nënvijë	undo
1174	ngacmim virtual	cyberstalking
1175	ngarës i busit	busdriver
1176	ngarës/drajver i pajisjes	devicedriver
1177	ngarkesë	load
1178	ngarkoj	load
1179	ngjarje	event
1180	ngjarje e mëparshme	antecedent
1181	ngjesh/komprimoj	compress
1182	ngjeshje	compaction
1183	ngjeshje	compression
1184	ngjeshje audio	audiocompression
1185	ngjeshje e fajlit	filecompression
1186	ngjeshje e kodit	codecompression
1187	ngjeshje e memories	memory compaction
1188	ngjeshje etëdhënave	datacompression
1189	ngjyrë	color
1190	ngjyrosje	coloring
1191	ngopur(i)	saturation
1192	ngre(sistemin)	boot
1193	ngritje e sistemit	boot
1194	ngritje e sistemit	bootstrap
1195	ngritje e sistemit	bootup
1196	nis(me postë)	mail
1197	nisje	start-up
1198	nivel	level

1199	nivel i jashtëm	externallevel
1200	nivel i pajisjes	devicelevel
1201	nivel itëdhënave	datalevel
1202	nivel logjik	logiclevel
1203	nivelet e sigurimit	securitylevels
1204	njehsim	calculus
1205	njehsim predikativ	predicatecalculus
1206	njëkohshëm(i)	concurrent
1207	njëkohshmëri	concurrency
1208	njësi	unit
1209	njësi aritmetike logjike	arithmetic logicunit
1210	njësi kontrolluese	control unit
1211	njohje e karaktereve	characterrecognition
1212	njohje etëfolurit	speechrecognition
1213	normal	normal
1214	normalizim	normalization
1215	normalizoj	normalize
1216	normalizuar(i)	normalized
1217	numër binar	binarynumber
1218	numër dhjetor	decimalnumber
1219	numër i aksesit	accessnumber
1220	numër i caktuar	assignednumber
1221	numër i faqes	pagenumber
1222	numër i rastësishëm	randomnumber
1223	numër i rrjetit	networknumber
1224	numër mepikëlëvizëse	floating pointnumber
1225	numër natyror	natural number
1226	numër real	real number
1227	numër themelor	cardinalnumber
1228	numerik	numeric
1229	numërim	enumeration
1230	numërues	counter
1231	numërues binar	binarycounter
1232	numërues i programit	programcounter
1233	nyjë rrjeti	networknode
1234	objekt	object
1235	objekt aktiv	activeobject
1236	objekt i lidhur	linkedobject
1237	objekt i pajisjes	deviceobject

1238	operacion	operation
1239	operacion iBulit	booleanoperation
1240	operacion ibusit	busoperation
1241	operacione tëbiteve	bitoperations
1242	operand	operand
1243	operator isistemit	system operator
1244	operator logjik	logicaloperator
1245	optimizëm	optimization
1246	orë e busit	busclocking
1247	orientimnagativ	negativeorientation
1248	pa lidhje	connectionless
1249	patel	wireless
1250	pagesëelektronike	e-cash
1251	pajisje	device
1252	pajisje absolute	absolutedevice
1253	pajisje eekranit	displaydevice
1254	pajisje memorikendihmëse	auxiliarystorage
1255	pajisje tëbarabarta	peer
1256	pajisjevirtuale	virtualdevice
1257	pajtueshëm(i)	compatible
1258	pajtueshmëri	compatibility
1259	paketë	packet
1260	paketë“induktor”	choke packet
1261	paketëbinare	binarypackage
1262	pako	package
1263	pako e tëdhënave	datapacket
1264	pamundësoj/paafhtësoj	disable
1265	panelkontrollues	control panel
1266	paradigjitale	digitalcash
1267	paraelektronike	electronicmoney
1268	paraelektronike	e-money
1269	para se tëshkaktojë	beforetrigger
1270	para(kesh)digjitale	digitalcash
1271	paraardhës	ancestor
1272	paradigmë	paradigm
1273	paradoks	paradox
1274	paradoks i ditëlindjes	birthdayparadox
1275	parakusht	precondition
1276	paralel/njëkohshëm(i)	parallel
1277	paralelizëm	parallelism
1278	parameter	parameter

1279	parametër aktual	actualparameter
1280	paraqit	display
1281	paraqitje	presentation
1282	parashikim i degëzimit	branchprediction
1283	paritet/çiftësi/barazi	parity
1284	pasardhës	descendant
1285	pastroj	clean
1286	pastroj	cleanup
1287	pavarësi etëdhënave	dataindependence
1288	pemë	tree
1289	pemë binominale	binominaltree
1290	pemë dinamike	dynamic tree
1291	pemë e baraspeshuar	balancedtree
1292	pemë e llogaritjes	computation tree
1293	pemë e lojës	game tree
1294	pemë e plotë	full tree
1295	pemë e prejardhjes	derivationtree
1296	pemë e renditur	ordered tree
1297	pemë e shprehjes	expression tree
1298	pemë e vendimit	decisiontree
1299	pemë e zbrazët	emptytree
1300	pemë harduerike	hardwaretree
1301	pemë kërkimi	searchtree
1302	pemë logjike	logic tree
1303	pemë me rrënjë	rooted tree
1304	penë drite/fotostilo	lightpen
1305	penë elektronike	electronicpen
1306	penë shkruese	stylus
1307	përbashkët(i)	common
1308	përbërje	composition
1309	përcaktor	determinant
1310	përcaktues	deterministic
1311	përçues	conductor
1312	përditësim	update
1313	përdorues	utility
1314	përdorues rastësor	casualend user
1315	përdorues të bazës së tëdhënave	databaseusers
1316	performancë	performance
1317	performancë e rrjetit	networkperformance
1318	përfshirje etëdhënave	data entry

1319	përfunduar(i)	terminated
1320	përfundues(terminator)i busit	bus termination
1321	përgjigje	answerback
1322	përgjigjem	reply
1323	përgjithësim	generalization
1324	përhershëm(i)	persistent
1325	përjashtim	exception
1326	përjashtim fatal	fatal exception
1327	përkap	grab
1328	përkap	grab
1329	përkohshëm(i)	temporary
1330	përkthim	translation
1331	përkthim dinamik	dynamictranslation
1332	përkthim nëpërmjetassemblerit	assemble
1333	përkthyes	translator
1334	përmbajtje	content
1335	përmirësim	upgrade
1336	përmirësoj	upgrade
1337	permutacion	permutation
1338	permutacion i rastësishëm	randompermutation
1339	përndaj	distribute
1340	përndarë(i)	distributed
1341	përndarje	distribution
1342	përndarje etëdhënave	datadistribution
1343	përpara	forward
1344	përparmë(i)	forward
1345	përpyetje më të mirë	best effort
1346	përplasje e kontekstit	contextclash
1347	përpunim elektronik itëdhënave	electronic dataprocessing
1348	përpunim itëdhënave	dataprocessing
1349	përpunim i tekstit	wordprocessing
1350	përpunim nëkohëreale	real-timeprocess
1351	përpunim paralel	parallelprocessing
1352	përpunim sekuencial	sequentiality
1353	përpunoj	process
1354	përputhje etëdhënave	dataconsistency
1355	përqendruet	concentrator
1356	përsëris	replay
1357	përsëritës	repeater
1358	përsëritës aktiv	activerpeater

1359	përsëritje	iteration
1360	përshkrues	descriptor
1361	përshkrues i fajlit	file descriptor
1362	përshkrues i sigurimit	securitydescriptor
1363	përshkrues itëdhënave	data descriptor
1364	përshpejtues	accelerator
1365	përshpejtues grafik	graphicsaccelerator
1366	përshtat	customize
1367	përshtatës	adaptive
1368	përshtatës/adapter	adapter
1369	përshtatës/adapter	adaptor
1370	personalitet	personality
1371	përthithje	absorption
1372	përzgjedh	select
1373	përzgjedhës	selector
1374	përzgjedhje	selection
1375	peshë	weight
1376	pezullim/anulim	cancellation
1377	pikë	point
1378	pikë e aksesit	access point
1379	pike e kodit	codepoint
1380	pikë etëdhënave	datapoint
1381	pikë fikse	fixedpoint
1382	pikë hyrëse	entrypoint
1383	pikë kontrolli	checkpoint
1384	pikë kontrolluese	controlpoint
1385	pikë ndërprerëse	breakpoint
1386	pikë tipografike	point
1387	pikselë	pixel
1388	pipëtin	beep
1389	pirat informatik	cracker
1390	pirat informatik	hacker
1391	pirateri	piracy
1392	pirateri softuerike	softwarepiracy
1393	pjesë e adresës	addresspart
1394	pjesëtim i numravetëplotë	integerdivision
1395	plakje	aging
1396	plan	schedule
1397	plan i parë	foreground
1398	planifikim	scheduling

1399	planifikim nëkohëreale	real-timescheduling
1400	planifikues	scheduler
1401	platformë	platform
1402	platformë digjitale	digitalplatform
1403	pllakë për zgjerim	expansionboard
1404	plotësi	completeness
1405	pohim	assertion
1406	pohim atomik	atomicproposition
1407	polinom kuadratik	quadraticpolynomial
1408	polygon konveks(imysët)	convexpolygon
1409	port	port
1410	port i lojës	gameport
1411	port i printerit	printerport
1412	port paralel	parallelport
1413	port serik	serialport
1414	portal	portal
1415	portë	gate
1416	portë e thirrjes	call gate
1417	postë elektronike	electronicmail
1418	postë elektronike	email
1419	postë elektronike	mail
1420	pozicion i memories	location
1421	pragmatizëm	pragmatics
1422	pranues	acceptor
1423	prapafund	backend
1424	prapaveprim	feedback
1425	prejardhje	derivation
1426	prerje	clipping
1427	prerje	cut
1428	prerje	intersection
1429	prerje e thellësisë	depthclipping
1430	prerje minimale	minimum cut
1431	pres	cut
1432	pres dhe ngjit	cut andpaste
1433	prind	parent
1434	printer paralel	parallel printer
1435	prioritet	priority
1436	prishje	crash
1437	prishje	fault
1438	prishje harduerike	hardwarefailure

1439	prishje/defekt/ngecje/gabim	failure
1440	pritje qarkore	circularwait
1441	privilegje të aksesit	accessprivileges
1442	problem	problem
1443	problem biseksion	bisection problem
1444	problem i domenit	domino problem
1445	problem i optimizimit	optimizationproblem
1446	problem i vendimit	decisionproblem
1447	procedurë	procedure
1448	procedurë e vendimit	decisionprocedure
1449	proces	process
1450	proces grupor	batchprocess
1451	proces nëkohëreale	real-timetask
1452	procese konkurrenente	concurrentprocesses
1453	procesor grafik	graphicprocessor
1454	procesor i shoqërimit	associativeprocessor
1455	procesor i tekstit	wordprocessor
1456	procesor vektorial	vectorprocessor
1457	procesor virtual	virtualprocessor
1458	process i shkruarjes	writeprotect
1459	processor	processor
1460	prodhim	production
1461	produkt	product
1462	profil i përdoruesit	utilization
1463	program	program
1464	program absolut	absoluteprogram
1465	program aktiv	activeprogram
1466	program antivirus	antivirusprogram
1467	program antivirus	antivirus
1468	program i sistemit	systemprogram
1469	program logjik	logicprogram
1470	program ndërveprues	interactiveprogram
1471	programim i orientuar objekt	object-orientedprogramming
1472	programim i strukturuar	structuredprogramming
1473	programoj	program
1474	programueshëm(i)	programmable
1475	projektim “ngaposhtëlart”	bottom-updesign
1476	projektim me ndihmënekompjuterit	computer-aideddesign
1477	pronar i busit	busmaster

1478	protokoll	protocol
1479	protokollibusit	busprotocol
1480	protokollikomunikimit	communicationprotocol
1481	protokoll i kontrollit të rrjetit	networkcontrol
protocol1482	protokollirjetit	networkprotocol
1483	protokoll për akses të direktorieve	directory accessprotocol
1484	protokolli i certifikimit	certificationprotocol
1485	pseudokod	pseudocode
1486	punë	job
1487	punë	work
1488	punë praktike	tweak
1489	qark	circuit
1490	qark analog	analogcircuit
1491	qark itëdhënave	datacircuit
1492	qark virtual	virtualcircuit
1493	qartësi	brightness
1494	qelizë	cell
1495	qelizë aktive	activecell
1496	qelizë binare	binarycell
1497	qelizë e memories	memorycell
1498	qelizë e memories	memorychip
1499	qelizë magnetike	magnetic cell
1500	qëndrueshmëri e paramemories	cacheconsistency
1501	radhë e shtypjes	printqueue
1502	radhit	align
1503	radhitje	alignment
1504	radiopërhapës	broadcast
1505	radiopërhapje	broadcasting
1506	rajon atomik	atomicregion
1507	rajon i mundshëm	feasibleregion
1508	raport	report
1509	rast studimi	casestudy
1510	rastësishëm(i)	random
1511	realitet virtual	virtual reality
1512	realize	realism
1513	redundancë	redundancy
1514	referencë e qelizës	cell reference
1515	reflektim	reflection
1516	regjistër	register

1517	regjistër bazë	baseregister
1518	regjistër i adresës	addressregister
1519	regjistër i adresëssëmemories	memory addressregister
1520	regjistër i flamurit	flagregister
1521	regjistër i gjendjeve	statusregister
1522	regjistër i indeksit	indexregister
1523	regjistër i komandës	commandregister
1524	regjistër i kufizuar	limitregister
1525	regjistrim	record
1526	regjistrim i fajlit	filecapture
1527	regjistrim itëdhënave	datarecord
1528	regjistrim logjik	logicalrecord
1529	regjistrohem	logon
1530	regjistroj	log
1531	rend	sequence
1532	rend alfabetik	alphabeticalorder
1533	rend bitonik	bitonicsequence
1534	renditje e bajtit	byteordering
1535	rënie (e sistemit)	down
1536	revistë elektronike	electronicmagazine
1537	revistë elektronike	e-zine
1538	rezervim	reservation
1539	rezolucion	resolution
1540	rezolucion i ulët	low resolution
1541	rifreskim	refresh
1542	rifreskim i memories	memoryrefresh
1543	rifreskoj	refresh
1544	rinis	restart
1545	riorganizim	reorganization
1546	rishfaq	rerun
1547	rishfaqje	rerun
1548	rishikim i besimit	beliefrevision
1549	robot	robot
1550	robot i dijes	knowbot
1551	rotacion i majtë	leftrotation
1552	rrafsh i biteve	bitplane
1553	rregull aktiv	active rule
1554	rregull i diskut	copyrule
1555	rregullsi	correctness

1556 rrënjë
1557 rrënjë
1558 rreshtbazë
1559 rreth
1560 rreth ibusit
1561 rreth imbyllur
1562 rrezekërko
1563 rrezikaktiv
1564 rrispërpjestimisht
1565 rritës/asender
1566 rrjedhje
1567 rrjedhje ememories
1568 rrjedhje e tëdhënave
1569 rrjet
1570 rrjet ibusit
1571 rrjet idobët
1572 rrjet ipermutacionit
1573 rrjet irrjedhjes
1574 rrjet i tëdhënave
1575 rrjet itelekomunikacionit
1576 rrjetkompjuterik
1577 rrjet logjik
1578 rrjet lokal patel
1579 rrjet me shumëaksese
1580 rrjet neural
1581 rrjet privatvirtual
1582 rrjetradiopërhapës
1583 rrjetsatelitor
1584 rrjet unazor
1585 rrjetyll
1586 rrjetëkristalore
1587 rrotullim
1588 rrugëabsolute
1589 rrugë e nënkuptuar
1590 rrugëzim hierarkik
1591 ruaj
1592 ruajtjeautomatike
1593 rutinë
1594 sajëz/karrel ikthimit
1595 saktësi
1596 segment

root
radix
baseline
circle
buscycle
closed circuit
beamsearch
activerisk
scaleup
ascender
flow
coreleak
dataflow
network
busnetwork
darknet
permutationnetwork
flownetwork
datanetwork
communicationnetwork
computernetwork
logicalnetwork
wirelessLAN
multiaccessnetwork
neuralnetwork
virtual privatenetwork
broadcastnetwork
satellitenetwork
ringnetwork
starnetwork
lattice
rotation
absolute pathname
defaultroute
hierarchial routing
save
autosave
routine
carrieragereturn
accuracy
segment

1597	segment ifajlit	filesegment
1598	segment irrjetit	networksegment
1599	segment i tëdhënave	datasegment
1600	segmentim	segmentation
1601	segmentoj	segment
1602	sektor idiskut	disksector
1603	sekuencë eçipit	chipsequence
1604	sekuencial	sequencer
1605	semafor	semaphore
1606	semaforbinar	binarysemaphore
1607	semantikë	semantics
1608	semantikëaksiomatike	axiomaticsemantics
1609	sensor	sensor
1610	seri	series
1611	server	server
1612	server iaksesit	accessserver
1613	server iaplikacioneve	applicationserver
1614	server idirektoriumeve	directoryserver
1615	server iemrave	nameserver
1616	server ifajlave	fileserver
1617	server iinformacioneve	newsserver
1618	server ikomunikacionit	communicationserver
1619	server ilargët	remoteserver
1620	server i printerit	printerserver
1621	servervirtual	virtualserver
1622	servis idirektoriumeve	directoryservice
1623	sesion ifajlit	filesession
1624	sesionndërveprues	interactivesession
1625	set	set
1626	set/grumbull ikaraktereve	characterset
1627	shënim	annotation
1628	shërbej	serve
1629	shërbim ilargët	remoteservice
1630	shërbim irrjetit	networkservice
1631	shfaqemocion	emote
1632	shfletoj	browse
1633	shfragmentim	defragmentation
1634	shfragmentoj	defragment
1635	shifër	cipher
1636	shifër	digit
1637	shifërbinare	binarydigit

1638	shifër dhjetore	decimaldigit
1639	shifër e bllokut	block cipher
1640	shifrim	encryption
1641	shifrim/përfshehje/ kriptim	ciphering
1642	shifroj	enchiper
1643	shifroj	encrypt
1644	shilarës	flip-flop
1645	shirit i menyve	menubar
1646	shirit magnetik	magneticdisk
1647	shirit magnetik	magnetictape
1648	shiriti i punëve	taskbar
1649	shitës	vendor
1650	shkallë	scale
1651	shkallë e klikimit	clickrate
1652	shkallë shumë e lartë eintegrimit	very large scaleintegration
1653	shkallë/gradë	degree
1654	shkallëzim	scaling
1655	shkallëzot	scale
1656	shkallëzuar(i)	scalable
1657	shkarkuar(i)	downloadable
1658	shkarravis	scribble
1659	shkatërrim i shekullit	centurymeltdown
1660	shkatërroj	blowaway
1661	shkelje	keystroke
1662	shkencë kompjuterike	computerscience
1663	shkëputje/ndarje/veçim	disassociation
1664	shkompilues/dekompilator	decompiler
1665	shkronja gjysmë të zeza	boldface
1666	shkronja të mëdha	upper case
1667	shkruaj	write
1668	shkulje	twiddle
1669	shkurtore	shortcut
1670	shkyç	turnoff
1671	shkyçje	turnoff
1672	shlyej	clear
1673	shndërrim	coercion
1674	shndërrim/konvertim binar	binaryconversion
1675	shndërrim/konvertim/konversion	conversion
1676	shndërrues/konvertor	converter

1677	shoqatë	association
1678	shoqërim	assignment
1679	shoqërues	associative
1680	shpejtësi e rritjes	rate of growth
1681	shpejtësi taktit	clock speed
1682	shpejtësi transmetimit	baud rate
1683	shpejtësi e transmetimit të të dhënave	data rate
1684	shpërndarje/instalim/implementim	deployment
1685	shpërndarje	allocation
1686	shpërndarje e të dhënave	data allocation
1687	shprehje	expression
1688	shprehje e rregullt	regular expression
1689	shteg	path
1690	shtegi aksesit	access path
1691	shteg i të dhënave	data path
1692	shteg virtual	virtual path
1693	shtoj	append
1694	shtojcë	attachement
1695	shtrembërim	distortion
1696	shtresë	layer
1697	shtresë bartëse	bearer layer
1698	shtresë e rrjetit	network layer
1699	shtresë fizike	physical layer
1700	shtyllë kurrizore	backbone
1701	shtyllë kurrizore e internetit	internet backbone
1702	shtyp	depress
1703	shtyp	print
1704	shtyp tastin	depress key
1705	shtypës (printer) rrjeti	network printer
1706	shtypës laserik	laser printer
1707	shtypës matricor	matrix printer
1708	shtypje	print
1709	shumë kontrolluese	checksum
1710	shumëkëndësh	polygon
1711	shumëkëndëzim	polygon mesh
1712	shumëzim i matricave	matrix multiplication
1713	siguri	security
1714	siguri e rrjetit	network security
1715	siguri e të dhënave	data security
1716	sigurim	safety

1717	sigurim kompjuterik	computersecurity
1718	silic	silicon
1719	simbol	symbol
1720	simbol asimptotik	asymptoticnotation
1721	simbol i lirë	freelysymbol
1722	simbol i vendimit	decisionsymbol
1723	simpleks lidhje	simplex
1724	simulim	simulation
1725	simuloj	simulate
1726	sinjal	signal
1727	sinjal analog	analogsignal
1728	sinjal itëdhënave	datasignal
1729	sinjal kontrollues	controlsignal
1730	sinjeri	android
1731	sinkronizim	synchronization
1732	sinkronizoj	synchronize
1733	sinkronizues	synchronizer
1734	sintaksë	syntax
1735	sintaksë abstrakte	abstractsyntax
1736	sipërfaqe katrore	quadraticsurface
1737	sipërshtypje	overstriking
1738	sistem analog	analogsystem
1739	sistem autonom	autonomoussystem
1740	sistem ekspertit	expertsystem
1741	sistem i busit	bussystem
1742	sistem i desktopit	desktopsystem
1743	sistem i informacionit	informationsystem
1744	sistem i inkorporuar	embeddedsystem
1745	sistem i largët	remotesystem
1746	sistem i llogaritjes	computationsystem
1747	sistemishkallëzuar	scalable system
1748	sistem në kohëreale	real-timesystem
1749	sistemnormal	normalsystem
1750	sistem për shumëpërdorues	multiusersystem
1751	sistemiifajlave	filesystem
1752	sistemikoordinativ	coordinatesystem
1753	sjellje	behavior
1754	sjellje	fetch
1755	skalar	scalar
1756	skaner	scanner

1757	skanim	scan
1758	skanim ikufirit	boundaryscan
1759	skemë	schema
1760	skemë e bazës së tëdhënave	databaseschema
1761	skemë eeksportit	exportschema
1762	skemë ejashtme	externalschema
1763	skicoj	layout
1764	skicoj	layout
1765	softuer	software
1766	softuer aplikativ	applicationsoftware
1767	softuergrafik	graphicsoftware
1768	softuer i domenitpublik	public domainsoftware
1769	softuer iregjistruar	cannedsoftware
1770	softuer isistemit	systemsoftware
1771	softuerkomunikimi	communicationssoftware
1772	softuer papagesë	freesoftware
1773	specifikimalgjebrik	algebraicspecification
1774	specifikim i rrjedhjes	flow specification
1775	spirancë	anchor
1776	stakoj	disconnect
1777	standard	standard
1778	standardizim	standardization
1779	statik	static
1780	strategji evlerësimit	evaluationstrategy
1781	strukturë	structure
1782	strukturëabstrakte	abstractstructure
1783	strukturë efajlit	filestructure
1784	strukturë errjetit	network structure
1785	strukturë e tëdhënave	datastructure
1786	strukturëkontrolluese	controlstructure
1787	strukturë në formëblloqesh	blockstructure
1788	strukturoj	structure
1789	stuhiradiopërhapëse	broadcast storm
1790	sulm iditëlindjes	birthday attack
1791	sulm nëpërsëritje	replayattack
1792	superkompjuter	supercomputer
1793	superpërdorues	superuser
1794	tabelë	table
1795	tabelëanalitike	analyticaltable
1796	tabelëbazë	basetable
1797	tabelëdinamike	dynamictable

1798	tabelë efakteve	fade
1799	tabletë	tablet
1800	tabulator	tab
1801	tabulim	tabulation
1802	taburë/tubacion	pipeline
1803	tambur/cilindër	drum
1804	tast	key
1805	tasti"Command"	command key
1806	tasti"Control"	controlkey
1807	tasti iikjes(daljes)	escape
1808	tasti meshigjetë	arrowkey
1809	tastierë	keyboard
1810	tastierënumerike	numerickeypad
1811	tautologji	tautology
1812	teknologjitë einformacionit	informationtechnologies
1813	tekst	text
1814	tekst ipashifruar	cleartext
1815	tekst ishifruar	chipertext
1816	teksturë	texture
1817	telecommuting	telecommuting
1818	telefon celular	cellular phone
1819	telekomunikacion	telecommunication
1820	telekonferencë	teleconference
1821	telematikë	telematics
1822	telematje	telemetry
1823	telemjekësi	telemedicine
1824	televizion	television
1825	teoriaksiomatike	axiomatictheory
1826	teori eautomatizimit	automatatheory
1827	teori ebashkësive	settheory
1828	teori edomenit	domain theory
1829	tërheq	fetch
1830	term	term
1831	terminal	terminal
1832	terminalgrafik	graphicterminal
1833	terminal ibitmapit	bitmap terminal
1834	terminal ilargët	remote terminal
1835	test ipranimit	acceptancetest
1836	testim	testing
1837	testimalfa	alpha testing
1838	testimbeta	beta testing

1839	testim i automatizuar	automatedtesting
1840	testim i rastësishëm	randomtesting
1841	testoj	test
1842	theksim/vënie në dukje	highlighting
1843	thellësi	depth
1844	themelor	basis
1845	thërras	call
1846	thirrës	caller
1847	thirrje	call
1848	thirrje kthyses	callback
1849	thirrje sipas emrit	call by name
1850	thirrje sipas kopjes	call by copy
1851	thirrur(i)	called
1852	thyej	crack
1853	thyezë	fraction
1854	timon	turnstile
1855	tip	type
1856	tip abstrakt	abstracttype
1857	tip abstrakt itëdhënave	abstract datatype
1858	tip i fajlit	filetype
1859	tip i instruksionit	instructiontype
1860	tip i nxjerrë	derivedtype
1861	tip i objektit	objecttype
1862	tip i tëdhënaveatomike	atomic datatype
1863	tip/lloj itëdhënave	datatype
1864	tipi i entitetit	entitytype
1865	tipologji e busit	bus tipology
1866	tolerancë e gabimit	faulttolerance
1867	tolerant i gabimit	faulttolerant
1868	top elektronik	electrongun
1869	trafik	traffic
1870	trajnim me kompjuter	computer-based training
1871	transaksion	transaction
1872	transaksion i regjistruar	cannedtransaction
1873	transferim i fajlit	filetransfer
1874	transformim	transformation
1875	transistor	transistor
1876	transistor dypolar	bipolartransistor
1877	transmetim/bartje etëdhënave	datatransmission
1878	transmetues	transmitter

1879	trashëgim	inheritance
1880	trashëgimi	legacy
1881	trashëgimi eshumëfishtë	multipleinheritance
1882	tregtielektronike	e-commerce
1883	tregtielektronike	electroniccommerce
1884	tregues	pointer
1885	tregues ibllokut	blockpointer
1886	tregues ifajlit	file pointer
1887	tregues iinstruksionit	instruction pointer
1888	tregues/indeks ingjeshur	denseindex
1889	tregues/pointer i tëdhënave	data pointer
1890	turmë/bashkërrjedhje	confluence
1891	turne bitonik	bitonictour
1892	udhëzim përmeskompjuterit	computer-aidedinstruction
1893	udhëzues/manual/doracak	guide
1894	uebsemantikor	semanticweb
1895	uebfaqedinamike	dynamic webpage
1896	uebfaqedinamike	dynamic website
1897	uebsajt	website
1898	unar	unary
1899	union	uniprocessor
1900	urdhër absolut	absolute command
1901	urdhër absolut	absolute instruction
1902	urdhër ikushtëzuar	conditionalstatement
1903	urdhër i rremë	dummyinstruction
1904	urdhër izhvendosjes	shiftinstruction
1905	urdhërlogjik	logic instruction
1906	urdhër memorizimi	storeinstruction
1907	urdhri "case"	casestatement
1908	urë	bridge
1909	Usenet	Usenet
1910	ushqim/furnizim	feed
1911	varësi e tëdhënave	datadependence
1912	varësi e tëdhënave	datadependency
1913	vargbitesh	bitstring
1914	varg izbrazët	emptystring
1915	vargëzim	concatenation
1916	vargëzroj	concatenate
1917	vazhdimësi	continuity
1918	vdes/mbaroj	die
1919	vegla tëdesktopit	desktopaccessory

1920	vektor	vector
1921	vektor i ndërprerjes	interruptvector
1922	vëllim	volume
1923	vend i arkivimit	archivesite
1924	vendosje e lidhjes	handshake
1925	veprime bankare elektronike	electronic banking
1926	verifikim aksiomatik	axiomaticverification
1927	verifikim itëdhënave	datavetting
1928	version alfa	alphaversion
1929	version beta	betaversion
1930	vërtetë(i)	true
1931	vërtetësim/autentifikim	authentication
1932	vertetim	validation
1933	vështrim kompjuterik	computervision
1934	veti	property
1935	video analoge	analogvideo
1936	videolojë	videogame
1937	videomemorie	video memory
1938	videoserver	videoserver
1939	videoterminal	videoterminal
1940	vigjilent	alert
1941	vijë epjerrëtmbrapsht	backslash
1942	vijë e skanimit	scanline
1943	virtual	virtual
1944	virus kompjuterik	computer virus
1945	virus(informatik)	virus
1946	Visual Basic	VisualBasic
1947	vizualizim	visualization
1948	vjedhje e ciklit	cyclestealing
1949	vlerë	value
1950	vlerë absolute	absolutevalue
1951	vlerë esëdhënës	data value
1952	vlerë reale	actualvalue
1953	vlerësim	estimation
1954	vlerësim	evaluation
1955	vonesë/shtyrje	delay
1956	vonoj/shtyj	delay
1957	web	web
1958	World Wide Ueb	World WideWeb
1959	X-MODEM	XMODEM

1960	Yahoo	Yahoo
1961	zbatim	application
1962	zbattoj (kryej/vë nëjetë)	implement
1963	zbrazëti	blank
1964	zbrazje	blanking
1965	zbritës	descender
1966	zbritje	subtraction
1967	zbulim igabimeve	errordetection
1968	zë	sound
1969	zëdigjital	digitalsound
1970	zeroprijëse	leadingzero
1971	zëvendësim	replacement
1972	zëvendësim	substitution
1973	zëvendësoj	replace
1974	zgjatim	extension
1975	zgjatim ibartësit	carrierextension
1976	zgjatim ifajlit	fileextension
1977	zgjedhjeautomatike	automaticselection
1978	zgjerim	expansibility
1979	zgjerim	expansion
1980	zgjerueshëm(i)	extensible
1981	zgjidhje emundshme	feasiblesolution
1982	zhbart/shkarkoj	download
1983	zhbartje/shkarkim	download
1984	zhbëj	union
1985	zhurmë	noise
1986	zhurmë ekuantizimit	quantizationnoise
1987	zhurmë e sfondit (nëprapavijë)	backgroundnoise
1988	zhvendos	shift
1989	zhvendosje	shift
1990	zhvendosje	transpose
1991	zhvillim “nga poshtëlart”	bottom-updevelopment
1992	zhvilloj	develop
1993	zhvillues	developer
1994	zjarrvënie	flame
1995	Z-modem	ZMODEM
1996	zone	Zone
1997	zonëaktive	activezone
1998	zonë ekërkimit	searcharea
1999	zonë e tëdhënave	dataarea
2000	zumoj	zoom

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

I. ЗАКЛУЧОЦИ

1. Терминологијата го непосредно претставува развојот и модернизацијата на современиот албански јазик и е тесно поврзана со развојот на образованието, науката и културата, со распространувањето на техничко-научните знаења низ целото албанско општество⁷³. Интересот и посебното внимание од нашето општество за терминологијата воопшто се показатели на највисокото ниво на науката и на технологијата и нивната улога во животот на современото албанско општество. Развојот на науката и технологија предизвикува не само создавање на нови термини и концепти туку ги оформува и развива понатаму термилошките системи, не само разгледувајќи и определувајќи ги концептите и посебните термини туку и создавајќи цел концептуален апарат во низа научни дисциплини и во нивните соодветни термилошки системи. Сето ова движење е придружувано со диференцијација и спецификација на термините на различните области, но, истовремено си со соработка меѓу нив, затоа со неа не се занимаваат само еден тесен круг на специјалисти, но и други пошироки општествени кругови кои на овој или на оној начин се сретнуваат со термини од различни области на знаењето во секојдневното дејствување и предавање. Посебно место зафаќаат нови области на знаењето како што се информатиката, телекомуникацијата, биотехнологијата и др. со нивната соодветна терминологија. Нова терминологија е и информатичката терминологија која не мотивира да ги истражуваме нејзините термини.

Информатиката е релативно нова гранка на науката која ги проучува законите за собирање, менување, зачувување, обработување, барање и споделување на документираната информација што определува оптимална организација на уметноста на информацијата врз основа на современите технолошки средства. Таа опфаќа низа области како самата информатика како наука, теоријата на информацијата, научното документирање (јазик, текст, средства за чување), библиотекарската дејност, обработка на превод на текстовите, кодирањето, индексирањето, обработката на информациите, пренесувањето и програмирањето на информациите (компјутерска техника) како и низа помали области кои се занимаваат со копирањето, микроснимањето и др. Мнозинството на овие области се поврзува со развојот на науката и технологијата што го услови создавањето на низа ново научни и технички концепти. Овие концепти, имаат и свои соодветни називи (термини) кои заедно со концептите (објектите) навлегуваат и во јазикот. Така во секој јазик се создава фонд на термини интересни за проучување, а добар дел од нив се влезени од големите јазици и посебно од англискиот јазик. Најголемо влијание претрпела областа на компјутеристиката, каде се користат, во главно, позајмени термини од англискиот јазик освен ова постои и штетна синонимија (иако присутни) што предизвикуваат конфузија во комуникацијата меѓу експертите.

⁷³ Х.Пашо, А.Дуро „*Terminologjia teknike-shkencore dhe vendi i saj në shqipen standarde*“, Меѓународна научна конференција „*Shqipja standarde dhe shoqëria shqiptare sot*“, Тирана, 2003.

Од друга страна, странските термини создаваат тешкотии за корисниците на компјутерите. Така освен многубројните синоними како *kompjuter - ordinator* (алб.)/ *computer* (англ.); *kibord - tastierë* (алб.)/ *keyboard* (англ.); *llogaris* (алб.)/ *compute* (англ.); *llogaritshëm(i)* (алб.)/ *computable* (англ.) постои и голема низа термини за кои треба да се одлучи кои треба да се албанизираат, прилагодуваат на албански и кои треба да останат како што се позајмени. Со други зборови терминологијата која се користи во литературата и таа што се користи во практика, бара посебна анализа од посебна комисија составена од специјалисти од соодветната област и од лингвисти, за да се создаде и обработи соодветен термилошки речник. Ова е првата неопходност за оваа област на науката и технологијата, бидејќи како што наспоменавме и погоре, тоа се во главно нови термини кои брзо навлегуваат во јазикот, затоа се бара што побрза интервенција за оценување на оваа терминологија не само во границите на албанската држава, но и надвор како во Косово и во Македонија. Токму ова е причина за создавање на речник од оваа област, создавање на заедничка комисија за да се преземе оваа широка научно-истражувачка и практична дејност од национална важност.

2. Информатичката терминологија се дели во термини кои директно ѝ припаѓаат на нејзината област и термини кои им припаѓаат на другите области. Посебно место зафаќа појавувањето на термините во различни толковни речници, двојазични речници или филолошки речници. Во овие рамки се разгледува актуелната состојба на влегувањето на термините од англискиот јазик во албанскиот јазик како и проблемите кои се поврзуваат со синонимијата и обидите за систематизација на оваа терминологија.

Посебно место зафаќаат проблемите со развојот на информатичката терминологија во албанскиот јазик во споредба со англискиот. Исто така се третираат проблемите со синонимијата која се појавува во термилошката лексика на англискиот јазик. Оваа појава како во албанскиот јазик така и во другите јазици предизвикува конфузија при употреба на термините. Проблемот со означувањето на текстот иако се однесува на формата на појавувањето на знаците во секоја информатичка литература повлече посебен интерес во истражувањето. Во информатичките текстови знаците се делат во: *зборовни знаци* и *незборовни знаци*; *зборовни-табеларни знаци*. *Зборовните знаци* се делат на: *реченични знаци* и *нереченични знаци*. *Реченичните знаци* се делат на: *предикативни* и *субјективни знаци*. *Незборовните знаци* се делат на: *графички*, *фотографски*, *шечатски* и *алфанумерички* на пример: @, ç, %, &, 0, 1, 2, 3, 4.....и др.

3. Оваа терминологија се рефлектира и во наставните текстови од научен-народен аспект како и од теоретски аспект, затоа добива предност истражувањето на начините на прифаќањето на термините во албанскиот и во англискиот јазик.

Тука се обрнува внимание на термините позајмени надвор од областа и надвор од јазикот на термилошката лексика на информатиката во албанскиот јазик. Исто така, посебно се разгледува прифаќањето од аспект на пишувањето на информатичките термини по потекло од англискиот јазик во албанскиот јазик и се дава споредба со францускиот и италијанскиот јазик.

Истражувањето на начинот на прифаќање на англизмите од информатичката област, во која тие го претставуваат најголемиот дел на термилошката лексика во двата јазика кои се споредуваат, има значење особено за албанскиот бидејќи се забележуваат проблеми кои се поврзуваат со стандардизацијата на оваа терминологија, како и со определувањето на издржливи критериуми за прифаќање на англизмите врз основа на пишувањето или изговорот. Исто така е дадена споредба за прифаќање на англизмите во информатичката терминологија во албанскиот јазик и во италијанскиот и францускиот јазик, за да се најде решение на проблемите за определување на стандардните термини во албанскиот јазик врз основа на туѓите модели позајмени од италијанскиот и францускиот јазик кои служат за модели на стандардизација на меѓународно ниво. За оваа цел е земен пример прифаќањето во пишана форма на терминот *facebook* за трите јазика.

Термин: *facebook*

англ.	алб.	итал.	франц.
shkrimi: <i>facebook</i>	<i>facebook</i>	<i>facebook</i>	<i>facebook</i>
shqiptimi: <i>fejsbuk</i>	<i>fejsbuk</i>	<i>fejsbuk</i>	<i>fejsbuk</i>
formësimi morfologjik	1.i(e) <i>fejsbukut</i> 2.i(e) <i>facebook-ut</i>	<i>delfacebook</i>	<i>defacebook</i>

4. Граматичките појави на информатичкиот јазик, кои ги среќаваме во секој пишан текст или кои се појавуваат при говор, споредено со појавите на општиот јазик, се карактеризираат со посебни особености, кои се забележуваат во специјализираниот дискурс во целина (значи, во сите полиња на знаењето). Овие особености ги третираат термините и не термините значи нетермилошкиот лексикон. Како што со правило е потврдено, граматичките појави во специјализираниот јазик, како во сите области за знаење каде се појавуваат, сочинуваат ограничен круг на единици во нивната целина, во склоп на албанскиот стандардизиран јазик сочинуваат еден вид „*микрограматика*“⁷⁴. Од овој аспект може да се каже дека тие можат да бидат исти како појава, како на пример глаголот во определел член и број, именката во различна раса, но тие излегуваат во редуцирана форма, со почеста употреба: На пример: и во еден текст напишан во областа на информатиката, како и во специјализираниот дискурс во целина, глаголот се употребува во трето лице еднина и множина заедно со личните заменски форми како: *ai/ajo programon, ata/ato programojnë*. Исто така глаголите се среќаваат главно во сегашно време многу често во пасивна форма (*programohet, programohen*). Ограничен карактер во нивната појава имаат во делот на граматичките појави. Причините за овие појави излегуваат на површина секогаш, кога се говори за специјализиран дискурс, или како што е наречен до денешен ден во делата на нашите лингвисти, техничко-научен стил (научен- технички). Ние ќе се задржиме на термилошкиот аспект опфаќајќи ги сите стилови кои во себе содржат термини (кои искажуваат научно-технички концепти), ставајќи ги во склоп на специјализираниот дискурс. Сепак кога говориме за граматичките појави конкретно во информатичкиот јазик ги имаме предвид термините и обичните зборови.

⁷⁴ А.Дуро „*Veçoritë e dukurive gramatikore të stilit shkencor-teknik të rusishtes dhe mënyrat e të ushtruarit praktik*

të tyre“ во “Studime dhe artikuj rreth teorisë dhe praktikës së mësimdhënies së gjuhëve të huaja”, Тирана,1986.

Од оваа гледна точка двата вида лексика во специјализираниот дискурс се карактеризираат со истите својства на морфолошко ниво (еден дел од дискурсот), а и на ниво на формирање на зборови, и на синтаксичко ниво. Тука, сигурно, се исклучуваат другите нивоа како фонетско-фонолошки, морфолошки и некои други, каде не постои разлика во соодветните јазични единици (како звуци, фонеме, морфеме итн.).

Грамматичките појави кои се наоѓаат во информатичкиот јазик ќе се анализираат по детално од секој аспект на нивното појавување, како на морфолошко ниво така и на синтаксичко ниво, но тука ќе ги спомнеме збирно поистакнатите страни кои се присутни и не се присутни во неа. Ќе спомнеме и некои појави кои го условуваат на посебен начин, ограничениот карактер на овие појави или во одредени случаи, и нивното не појавување.

а. Доминацијата на термиолошкиот лексикон над општиот кој појавувајќи се како објект на истражувањето, прави изразот на појавата на идеите да биде еднообразен, станува дел од пошематски фрази и постандардизирани.

б. Доминација на логичките моменти, научниот третман на научните појави, ги прави еднообразни не само термините, туку донекаде и обичните зборови. Така, и зборовите кои имаат повеќе значења како: *сум, имам (е, има), правам, поминувам (jam, kam (ēshtë, ka); bëj, kaloj)* главно произлегуваат со едно значење или со едно од значењата адаптирани со научната или техничка содржина на текстот.

в. Недостатокот на стилско-емотивни вреднувања на вистинските фигури, ги ограничува глаголските форми (главно се употребува исказниот начин, конјуктивот), речиси целосно се отстранети адмиративот и оптативот итн.

Други својства кои излегуваат на површина ќе се анализираат подетално на секое ниво, единица и форма на појавување.

5. Начинот на образување на информатичката терминологија опфаќа три вида на образување (семантичка, граматичка и позајмување). Како начин на образување може да се прифатат и скратениците во пишаните текстови од оваа област кои се сретнуваат во голем број, а некаде се и преведени на албански и го збогатуваат него со нови единици, иако тие се замена на постоечките единици.

б. Семантичкиот начин на формирање на информатички термини се поврзува со појавата на обновено значење на обичниот збор или и на некој термин од областа кога на истиот му се дава друго значење. На овој начин единицата станува составен звучен дел, но со друго значење (концепт), различен од првиот, и модифициран или сроден со истиот.

Дел од термините кои ја сочинуваат информатичката терминологија излегуваат на површина според значењето на изведениот збор, при што врз основа на значењето на терминот стои или сродното значење на зборот од општиот јазик или од некој друг термин. Од структурна гледна точка се работи за истиот знак, а од страна на составот при што за секој знак имаме

два различни концепта, иако со заедничка основа, како на пример: *dritare (e dhomës), dritare (e dokumentit)/ window (англ.); dhomë (e shtëpisë), dhomë (digjitale)/ room (англ.); familje (grup njerëzish), familje (e fonteve)/ family (англ.) flamur (simbol), flamur (i bartjes) (алб.)/ flag (англ.)* и др.

Значи, обичниот збор веќе е навлезен во информатичката терминологија со нова функција за да изрази нов концепт од повисоко ниво, еден научно-технички концепт. Овој начин на формирање термини, гледано во термилошката внатрешнина во однос на општата јазична лексика, може да се признае и како внатрејазично позајмуван, бидејќи се работи за употреба на општи зборови како термини.

Споредувајќи ја употребата на овие називи на единици во два различни планови, како зборови со обично значење и како термини со специјализирано значење, се забележува основната разлика се состои во нивниот различен состав. Значи, обичниот збор кој се појавува како термин во одредена терминологија, се употребува во смисла на еден нов концепт и не служи повеќе како обичен збор за да искаже обично значење. Но ова не е случај со термините позајмени од областа на науката, кои иако во себе остануваат се уште како термини, во нашиот случај, информатички термини, тие служат за да обележат концепт горе-долу ист или потполно ист како на пример: *alfabet (gjuhësi) - alfabet (informatikë)/ alphabet (англ.); amper (fizikë) - amper (informatikë)/ ampere (англ.); atom (fizikë) - atom (informatikë) (алб.)/ atom (англ.); bionikë (bio) - bionikë (inf) (алб.)/ bionics (англ.); dialect (алб.)/ dialect (англ.); diskutim (алб.)/ discussion (англ.); parashtesë (gjuhësi) - parashtesë (inf) (алб.)/ prefix (англ.)* и др.

Понекогаш зборот влегува во оваа терминологија со свои одлики, а нејзиното значење не се променува во голема мера. Но, појавата може да продолжи до хомоними пр.: *kërmill, kioskë* и др. (обичен збор) и термин *kërmill (алб.)/ snail (англ.); kioskë (алб.)/ kiosk (англ.)* во информатиката. Овие термини без придружба на некој друг елемент ги мотивираат концептите со општа форма но не и прецизна форма. Ова може да доведе до загрозување на едностичењето и прецизноста на термините бидејќи значењата можат да се надоврзат едни со други пр.: *fqinjë* (обичен збор) (алб.)/ *neighbour (англ.); fqinjë* (во информатиката) (алб.)/ *adjacent-contiguous (англ.)*. Најчесто ова „многузначност“ се руши со нивниот внес во кругот на именските групи, кои, со своите одредувачки елементи, служат донекаде како еден вид на „микрореконтекст“ на пример: *brez (алб.)/ band (англ.): brez dendurish, brez frekuencash, brez kalimi, brez i frekuencave\ dendurive, shteg (алб.)/ path (англ.): shteg absolut, shteg i aksesit, shteg relativ, shteg virtual* и др.

Сложените термини на информатичката терминологија од семантички аспект на нивното формирање може да ги поделиме во две групи:

Прва група: Термини во рамките на лексиката на терминологијата општо влезени како меѓутермилошка лексика.

Дел од информатичките термини, како и термини кои се дел од друга област на техниката не го промениле своето значење, со исклучок на некој случај каде разликата е многу мала.

Може да ди споменеме: *document* (алб.)/ *document* (англ.); *session* (алб.)/ *session* (англ.); *segment* (алб.)/ *segment* (англ.); *sector* (алб.)/ *sector* (англ.); *regjistër* (алб.)/ *register* (англ.); *raport* (алб.)/ *report* (англ.); *ndarës* (алб.)/ *sorter* (англ.); *kod* (алб.) *code* (англ.); *kodim* (алб.)/ *coding* (англ.); *kodues* (алб.)/ *coding* (англ.); *skemë* (алб.)/ *scheme* (англ.); *skedë* (алб.)/ *file* (англ.); *adresë* (алб.)/ *address* (англ.); *disk* (алб.)/ *disc* (англ.); *program* (алб.)/ *program* (англ.); *mesazh* (алб.)/ *message* (англ.); *qark* (алб.)/ *circuit* (англ.) и др.

Втора група: Термини кои се употребуваат во други области, но влезени во оваа терминологија за нејзини потреби како на пример: *rrytë* (алб.)/ *current* (англ.); *algoritëm* (алб.)/ *algorithm* (англ.); *funksion* (алб.)/ *function* (англ.); *strukturë* (алб.)/ *structure* (англ.) и др.

Многу зборови од општиот јазик кои се влезени во информатичката терминологија на овој начин станале неделив дел од истиот. Иако овие термини се употребуваат во оваа област тие го чуваат своето значење кое го имаат во друга област. Се разбира дека овие зборови во својата надворешна форма имаат заедничко со концептот кој го изразуваат значи може да кажеме дека има мотив помеѓу надворешната форма на значењето за обичниот збор и терминот на истиот. Тука спаѓаат и термини, но и зборови од општиот јазик

7. Тоа што веднаш паѓа во очи при студирање на информатичката терминологија е формирање на зборообразувачките низи. Ова ја докажува концептуалната врска помеѓу термините, кои се обединуваат околу еден главен концепт, кој ја содржи главна тежина на научната информација како на пример: *skaner*: *skanim*, *i skanuar* (алб.)/ *scanner*: *scanning*, *scanned* (англ.); *printer*: *printim*, *printoj*, *i printuar* (алб.)/ *printer*: *printing*, *print*, *printed* (англ.); *format* (алб.)/ *format* (англ.) : *formatoj* (алб.)/ *format* (англ.) - *formatim* (алб.)/ *formatting* (англ.) што го отежнува процесот на нивното преведување на албански јазик.

Во овие системски врски се гледа дека термините, именките ја изразуваат на еднозначен начин односот на концептот со терминот. Сепак, ова врска јасно се изразува и кај глаголите и кај придавките, кои се мотивирани од именките како на пример: *printoj* се поврзува со *printim* или *formatoj* се поврзува *formatim* иако во овие примери именките се образувани од глаголи.

Како што истакнавме погоре зборообразувачките средства во јазикот на науката и на технологијата имаат сензитивни ограничувања од аспект на количината споредено со општиот јазик. Науката се занимава со вистинските концепти и како таква таа ги исклучува лексичките единици емоционално обоени и стилистички и заедно со нив и зборообразувачките средства кои ги изразуваат овие бои, како што се суфиксите: *-ac*, *-acak*, *-anak*, *-ç* и др.

8. Во информатичката терминологија се употребуваат низа префикси и како такви не само што им припаѓаат на албанскиот јазик, туку има и позајмени, како: а) *pa-*, *për-*, *nën-*, *ri-*, *shpër-*, *jo-*, *ndër-*, *kundër-*, *bashkë-*, *shumë-*, *prapa-*, *gjysmë-*. б) *makro-*, *tele-*, *mikro-*, *mini-*, *meta-*, *kiber-* и др., помеѓу кои како попродуктивни се појавуваат префиксите *për-* *nën-*, и некои други. Како суфикси може да ги споменеме: *-im*, *-je*, *-os*, *-zo*, *të huaja*, *si*, *-ion*, *-al*, но како најпродуктивни се јавуваат суфиксите *-im* и *-je*, *-ri*.

Друг продуктивен пат посебно е формирањето на придавките со постпозитивен член со помош на членот и суфиксот *-shëm* или некои друг суфикс, на пример: *i ekzekutueshëm* (алб.)/*executable* (англ.); *i programueshëm* (алб.)/*programmable* (англ.); *i përhershëm* (алб.)/*persistent* (англ.); *i përkohshëm* (алб.)/*temporary* (англ.); *i pjesshëm* (алб.)/*partial* (англ.); *i ndërrueshëm* (алб.)/*removable* (англ.); *i njëkohshëm* (алб.)/*concurrent* (англ.) и др.

Композицијата не е толку продуктивна, но генерално активна. Разликуваме термини како: *fjalëkalim* (алб.)/*password* (англ.); *shumëkëndëzim* (алб.)/*polygon mesh* (англ.); *letërbajtëse* (алб.)/*clipboard* (англ.) На доста продуктивен начин се образување е образувањето на именските групи бидејќи термините кои се именски групи го изразуваат концептот појасно отколку еднозборните термини пр.: *metodë e aksesit* (алб.)/*access method* (англ.); *inteligjencë artificiale* (алб.)/*artificial intelligence* (англ.); *arbitrim i busit* (алб.)/*bus arbitration* (англ.); *element i të dhënave* (алб.)/*data element* (англ.); *mbrojtje e fajlit* (алб.)/*file protection* (англ.); *shtypës laserik* (алб.)/*laser printer* (англ.) и др.

9. Посебна вредност во оваа терминологија е и истражувањето на проблемите на семантичките појави (полисемија, хомонимија, синонимија, антонимија), кои се појавуваат со својата карактеристична посебност. Овие семантички појави ги истакнуваат специфичните карактеристики на информатичкиот јазик, ги покажуваат неговите реални страни и помагаат во практичната дејност во врска со оваа терминологија, за нејзина обработка и поставувањето во одредени термилошки речници. Ова истражување помага за оценување на состојбата со информатичката терминологија во рамките на терминологијата воопшто, бидејќи таа се одразува не само во пишаната литература од оваа област туку и во создавањето на нетермилошките речници, како во толковните речници, двојазичните и многујазичните речници.

10. Недостатокот на унифицирана терминологија несомнено дека го отежнува ефикасното користење на компјутерската опрема и компјутерските програми од страна на самите стручњаци, но и од обичните корисници. На тој начин се создава една состојба со две форми, како на пример, има примени кои може да се интерпретираат: *kompjuter - ordinator - makinë llogaritëse - makinë elektronike llogaritëse - pajisje elektronike që shërben për ruajtjen dhe përpunimin e informacionit - mjet llogaritës* (алб.)/*computer* (англ.); *monitor - displej - ekran (shq)/ display* (англ.); *fajl-fushë-skedë* (алб.)/*file* (англ.); *dosje - folder* (алб.)/*folder* (англ.) и др.

Оттука произлегува и итната потреба за стандардизирање на информатичката терминологија, барем на оној дел што е веќе навлезен во широка употреба, не само професионално, туку и во општа употреба. Една друга појава што може да се забележи во оваа терминологија е многузначноста на термините, која создава тешкотија за прецизното сфаќање на значењето на термините, како што може да се види во двозначните единици: *displej*, *çelës*, *karakter*, *font*, *lak*,

unazë и др. Самиот термин *kompjuterizoj* е многузначен:

1) “*hedh në kompjuter*” 2) “*përpunoj në kompjuter*” 3) “*paraqes nëkompjuter*”.

Добар, но и тежок начин за стандардизирање на оваа терминологија е да се внесат и користат термини што се определени и добро дефинирани, кои би се користеле точно во сите документи и останатите школски, професионални и научни текстови во земјата. Ова ја налага и потребата за изработка на еден информатички речник со дефиниции. Овој речник, преку дефинициите ќе ги определи границите на блиските термини, како помеѓу *dosje* и *folder*, и на тој начин ќе ги елиминира апсолутните синоними, како помеѓу *kompjuter* и *ordinator* и др.

II. ПРЕПОРАКИ

1. Во продолжение на ова истражување е потребно третирањето на посебните проблеми од оваа област особено тие што се однесуваат на синонимијата и на нејзината стандардизација на национално ниво (во Македонија, Албанија, Косово).
2. Може да се истражува историскиот развој на оваа терминологија поврзувајќи го со другите јазици и особено со англискиот.
3. Создавање на голема база на податоци за да се изработи голем речник, чија комисија ќе има во својот состав, лингвисти, специјалисти, каде треба да се решат досегашните проблеми за прифаќањето на овие термини во албанскиот јазик како и проблемот на синонимијата, споредувајќи се со другите странски јазици.
4. Да се зајакне понатамошната соработка лингвист-специјалист за изучувањето, односно истражувањето на оваа терминологија и за работата за одразување во речничките текстови.

Благодарност до менторот проф. д-р Агим Пољоска кој со неуморна работа, целосна посветеност и максимална соработка придонесе во изработката на докторската дисертација и особена благодарност до моето семејство за големата поддршка.

БИБЛИОГРАФИЈА

НАСТАВНИ ТЕКСТОВИ ПО ИНФОРМАТИКА

- § Букли, М, и др., “*Teknologjia e informacionit dhe e komunikimit*” (tekst mësimor , kl. 11; kurrikula bërthamë) Тирана, 2010.
- § Љаѓ, К. “*Hyrje në gjuhësinë e informatikës*” (cikëlleksionesh).
- § Нинка, И., и др., “*Informatika 4*” (tekst mësimor, profili natyror) Тирана, 2006.
- § Нинка, И., и др., “*Informatika 4*” (tekst mësimor, profili shoqëror) Тирана, 2002.
- § Нинка, И., и др., “*Informatika 1*”, (tekst mësimor, profili natyror), Тирана, 2007.
- § Нинка, И.,и др., “*Informatika 2*”, (tekst mësimor, profili natyror), Тирана, 2007.
- § Нинка, И.,и др., “*Informatika 3*”, (tekst mësimor, profili shoqëror), Тирана, 2003.
- § Нинка, И. “*Programimi në Paskal*”, Тирана, 2001.
- § Шалеси Ф. “*Windows XP, Internet, E-Mail*”, Тирана, 2006.
- § Шалеси Ф. “*Microsoft Excel*”, Тирана, 2003.
- § Шалеси Ф.и др., “*Informatika 2*” (tekst mësimor për shkollat e mesme të profilizuara), Тирана, 2002.
- § Шалеси Ф. “*Adobe Photoshop 5.5. Coreldraw*”, Тирана, 2002.
- § Шалеси Ф. “*Microsoft Exel for Windows 95: version 7.0*” Лежа,1999.
- § Шалеси Ф. “*Microsoft Exel XP*”, Тирана, 2006.
- § Шалеси Ф. “*Microsoft Power Point Version, 7.0*”, Лежа, 2000.
- § Шалеси Ф. “*Microsoft Word, Microsoft Office XP*”, Тирана, 2003.
- § Шалеси Ф. “*Microsoft Word*”, Тирана, 2000.
- § Шалеси Ф. “*PageMaker 6.5*”, Лежа, 2001.
- § Шалеси Ф. “*Programe shërbimi. Lundrim në internet. Posta elektronike.*”, Тирана, 2002.
- § Шалеси Ф. “*Windows 2000*”, Тирана, 2002.
- § Шалеси Ф. “*Windows 95. Navigim në internet. Posta elektronike.*”, Лежа, 2000.
- § Шалеси Ф., и др., “*Harat e para në botën e kompjuterit*”, Тирана, 2011.
- § Шалеси Ф., и др., “*Harat e para në botën e kompjuterit*”, Тирана, 2005.
- § Шалеси Ф., и др., “*Fotografi & fotoshop*” (tekst mësimor, kl, 10), Тирана, 2011.
- § Шалеси Ф., и др., “*Informatika 7*”, Тирана, 2009.
- § Шалеси Ф., и др., “*Informatika 8*”, Тирана, 2009.
- § Шалеси Ф., и др., “*Informatika 9*”, Тирана, 2010.
- § Шалеси Ф., и др., “*Teknologjia e informacionit dhe e komunikimit*” (tekst mësimor, kl, 10; kurrikula bërthamë), Тирана, 2009.
- § Шалеси Ф., и др., “*Teknologjia e informacionit dhe e komunikimit*” (tekst mësimor , kl. 11; me zgjedhje të detyguar), Тирана, 2010.
- § Шалеси Ф., и др., “*Një hap në botën e kompjuterit*”, Тирана, 1996.

РЕЧНИЦИ

- § *Dictionary of computer and internet terms*, Columbia Press, 1986.
- § *Dictionary of information technology (second edition)*, S. Collin, Peter Colling Publishing, Finland, 1997.
- § *Fjalor anglisht - shqip*, Y. Basha, Tiranë, 1996.
- § *Fjalor anglisht-shqip dhe shqip-anglisht i termave të marketingut*, Prishtinë, Rexha, N., 1996.
- § *Fjalor anglisht-shqip i elektronikës*, Tomçini, A. Tiranë, 2004.
- § *Fjalor anglisht-shqip*, Stefanllari, I., Tiranë, 2001.
- § *Fjalor frëngjisht-shqip*, Kokona, V., Tiranë, 1989.
- § *Fjalor i filozofisë*, Myrtezai, E., Prishtinë, 1995.
- § *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980.
- § *Fjalor i gjuhës shqipe*, Tiranë, 1954.
- § *Fjalor i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2006.
- § *Fjalor i informatikës*, (anglisht-shqip; shqip-anglisht), Цака.Н., Dika, A., Rodiqi, S. Приштина, 2005.
- § *Fjalor i psikologjisë*, Nushi, P., Приштина, 1987.
- § *Fjalor i shqipes së sotme*, Tiranë, 1984.
- § *Fjalor i shqipes së sotme*, Tiranë, 2002.
- § *Fjalor i termave dhe i shprehjeve ekonomike (serbokroatisht-shqip)*, Gorani, H., Приштина, 1986.
- § *Fjalor i termave të informatikës (anglisht-shqip-anglisht)*, Приштина, 2010.
- § *Fjalor i terminologjisë bujqësore (anglisht-shqip; shqip-anglisht)*, Susuri, L., Приштина, 1999.
- § *Fjalor i terminologjisë juridike (anglisht-shqip; shqip-anglisht)*, Hasani, Sh., Приштина, 1998.
- § *Fjalor i terminologjisë së biznesit (anglisht-shqip; shqip-anglisht)*, Приштина, 2001.
- § *Fjalor italisht-shqip*, Leka, F., Simoni, Z., Tiranë, 2002.
- § *Fjalor terminologjik i mekanikës (anglisht-shqip)*, 10.000 terma, Drenova, K., Aliaj, A., Tiranë, 1984.
- § *Fjalor terminologjik juridik (me 700 terma juridikë)*, Osmani, A., Скопје, 2004.
- § *Fjalor terminologjik për drejtësinë (shqip-anglisht; anglisht-shqip)*, Kalo, P., и др., Tiranë, 2002.
- § *Fjalor ushtarak (italisht-shqip) 20.000 terma*, Чипури Н., Tiranë, 1993
- § *Fjalori anglisht-shqip i radioelektronikës*, Tiranë, 2004.
- § *Fjalorth i termave teknikë*, Mitrushë, I., Tiranë, 1966.
- § *Il Dizionario enciclopedico di Informatica*, Zanichelli, Болоња, 2009.
- § *Terminologjia e letërsisë*, Хоха, J., Kostallari, A., Tiranë, 1970.
- § *Terminologjia e matematikës dhe e mekanikës teorike (shqip-serbokroatisht-rusisht-frëngjisht)*, Turziu, Q., Приштина, 1970.

§ *Terminologjia e së drejtës ndërkombëtare (shqip - serbokroatisht - rusisht - anglisht - italisht)*, Samsuri, Dh., и др., Приштина, 1970.

НАУЧНИ ТРУДОВИ/НАУЧНИ ДЕЛА

- § Бајдинца И. “*Kompozimi dhe terminologjia shkencore*”, “*Gjendja e terminologjisë shqipe në Jugosllavi*”, Приштина, 1988.
- § Биринцику, X. “*Përdorimi paralel i termave të huaj në gjuhën shqipe*”, Konferenca shkencore “*Gjuha letrare kombëtare dhe bota shqiptare sot*”, Тирана, 2002.
- § Цака.Н. “*Disa aspekte të përgjithshme të hartimit të një fjalori të informatikës në gjuhën shqipe*” në “*Çështje të terminologjisë së informatikës në gjuhën shqipe*” ASHAK, Приштина, 2000.
- § Цака.Н. “*Shqipërimi i disa termave të informatikës*”, Koha ditore, Приштина, 14 септември, 2004.
- § Цака.Н., Susuri, L. “*Standardizimi dhe normëzimi i terminologjisë shkencore dhe profesionale*”, Konferenca shkencore “*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra*”, Тирана, 2009.
- § Чипури Н. “*Shkurtesat dhe vendi i tyre në terminologjinë e sotme të gjuhës shqipe*”, Sf, Тирана, 1988/3.
- § Чипури Н. “*Terminologjia ushtarake e gjuhës shqipe*”, Тирана, 1993.
- § Читаку Ф. “*Sinonimi dhe polisemi në terminologjinë gramatikore*”, “*Gjuha jonë*”, 1-4, Тирана, 2006.
- § Дервиши В. “*Termet e mekanikës në gjuhën shqipe dhe burimi i tyre konceptor*”, Sf, Тирана, 1991/1.
- § Додбиба Љ. “*Çështja e terminologjisë shqipe*” në “*Norma letrare kombëtare dhe kultura e gjuhës*”, Тирана, 1973.
- § Дуро А. “*Albanian terminologies: problems involded in elaboration and standartization*” në “*Term/Net News*”, No.58-61-1998, Виена.
- § Дуро, А. “*Çështje të gjuhës së specializuar dhe të terminologjisë*”, “*Optime*”, Тирана, 2012.
- § Дуро, А. “*Fjala term dhe struktura semantike e fjalës në gjuhën shqipe*”, Sf, 3-4, Тирана, 1991.
- § Duro, A. “*Fjalët e përbëra në terminologjinë tekniko-shkencore*” në përmbledhjen “*Studime për nder të Aleksandër Xhuvanit*”, Тирана, 1986.
- § Дуро, А. “*Grupet paradigmатike të fjalëve dhe të termave në gjuhën shqipe*”, Sf, Тирана, 1989, nr.4.
- § Дуро, А. “*Identifikimi i termit në gjuhën shqipe*”, Sf, 2003/3-4.
- § Дуро, А. “*Lindja dhe përhapja e termave në gjuhë*” në “*Gjuha jonë*”, 1981, nr.2.
- § Дуро, А. “*Minimizing the negative effects of homonymy in language for special purposes*” në “*Proceedings of the 10th European LSP Symposium*” Виена, 1995.
- § Дуро, А. “*Ndërtimi i një modeli për një fjalor të kompjuterizuar të sinonimeve shqipe*”, në përmbledhjen “*Seminari i 18-të ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë*”, Тирана, 1997.
- § Дуро, А. “*Për një fjalor të huazimeve angleze në shqipe*” në “*Depërtimi dhe përshtatja e huazimeve angleze në gjuhën shqipe*”, Sf/20, Приштина, 2014.
- § Дуро, А. “*Për njëjtësimin e termit në gjuhë*” në “*Gjuha jonë*”, Тирана, 1992, nr.1-2.
- § Дуро, А. “*Përdorimi i termave në ligjërimin shkencor-teknik në kushtet e konkurrencës*”

- sinonimike*” në Përmbledhjen “Konferenca shkencore - Shqipja standarde dhe shoqëria shqiptare sot”, Тирана, 2003.
- § Дуру, А. “Probleme të përpunimit të terminologjisë” në “Seminari i 20-të ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 20/1, Приштина, 2001.
- § Дуру, А. “Probleme të standardit në terminologji” në Konferencën “Shqipja në etapën e sotme: Politikat e përmirësimit e të pasurimit të standardit”, Драч, 2010.
- § Дуру, А. “Probleme të veprimtarisë terminologjike: standardizimi”, në Konferencën shkencore “Ditët e Albanologjisë”, Тирана, 2011.
- § Дуру, А. “Rreth çështjes së rishikimit të termave” në “Gjuha jonë”, Тирана, 1984, nr.3
- § Дуру, А. “Terminologjia shqipe - probleme dhe detyra”, në “Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra”, Тирана, 2009.
- § Дуру, А. “Veçori të termave me burim nga anglishtja në gjuhën shqipe” në Përmbledhjen “Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra”, Тирана, 2009.
- § Дуру, А. “Fjalët e përbëra në terminologjinë tekniko-shkencore” në “Studime për nder të Aleksandër Xhuvanit”, Тирана, 1986.
- § Дуру, А. “Studime gjuhësore” (terminologji, gjuhësi kompjuterike, kritikë-bibliografi), QSA, Тирана, 2012.
- § Дуру, А. “Termi dhe fjala në gjuhën shqipe”, QSA, Тирана, 2009.
- § Дуру, А. “Terminologjia në ligjërimin e specializuar”, “Studime filologjike”, 1997/1-4.
- § Дуру, А. “Terminologjia si sistem”, Тирана, 2001.
- § Дуру, А. “Togfjalëshat e qendrueshëm terminologjikë në gjuhën shqipe”, “Sf”, 1982/4.
- § Дуру, А. “Veçoritë e dukurive gramatikore të stilit shkencor-teknik të rusishtes dhe mënyrat e të ushtruarit praktik të tyre” në “Studime dhe artikuj rreth teorisë dhe praktikës së mësimdhënies së gjuhëve të huaja”, Тирана, 1996.
- § Фека, Т. “Vëzhgime mbi leksikon terminologjik në Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe”, Sf, Тирана, 1986/2.
- § Фелбер, Х. “Terminology Manual”, Unesco and Infoterm, Париз, 1984.
- § Горани, Х. “Probleme kuptimore në terminologjinë ekonomike”, Konferenca shkencore “Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra”, Тирана, 2009.
- § Горани, Х. “Disa çështje të formimit të termave ekonomikë në gjuhën shqipe”, “Probleme aktuale të kulturës së gjuhës shqipe”, Приштина, 1983.
- § Хајра, Х. “Për zëvendësimin e disa termave të huaj me të shqipes”, “Gjendja e terminologjisë shqipe në Jugosllavi”, Приштина, 1988.
- § Хиса, Е. “Formimet me prapashtesa në gjuhën e sotme letrare”, Sf, Тирана, 1970/1.
- § Косталари, А. “Mbi disa drejtime të përsosjes së sistemit të strukturës të gjuhës sonë letrare”, “Studime filologjike”, Тирана, 1982/2.
- § Криезиу, Р. “Gjendja e terminologjisë në shkencën tonë letrare”, Konferenca shkencore “Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra”, Тирана, 2009.
- § Љафе, Е. “Leksiku terminologjik si problem gjuhësor dhe kombëtar” Konferenca shkencore “Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra”, Тирана, 2009.
- § Љафе, Е. “Terminologjia matematikësdheme mekanikësteorike”, “Studime mbileksikon ...”, II, Тирана, 1972.
- § Лека, Ф. “Probleme të terminologjisë”, “Gjuha jonë”, 1982/1.

- § Лека, Ф. “*Termt dhe terminologjia shkencore*”, “*Shkenca dhe jeta*”, Тирана, 1980/6.
- § Лека, Ф. “*Termt dhe terminologjia shkencore*”, “*Shkenca dhe jeta*”, Тирана, 1980, nr.2.
- § Лоши, Ц. “*Rreth disa shfaqjeve të ndikimit të homonimisë në gjuhën shqipe*”, në “*Studime mbi leksikun*”, Тирана, 1972.
- § Лоши, Ц. “*Stilistika e gjuhës shqipe dhe pragmatika*”, Тирана, 2001.
- § Мемиша, В. “*Depërtimi i emërtimeve të shkurtuara në shqipe prej anglishtes*”, Sf/20, Приштина, 2014.
- § Мемиша, В. “*Termt-togfjalësha në fjalorët shpjegues të shqipes*”, Konferenca shkencore “*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra*”, Тирана, 2009.
- § Нуши, П. “*Psikologjia e personalitetit dhe terminologjia e saj*”, Konferenca shkencore “*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra*”, Тирана, 2009.
- § Нуши, П. “*Fjala shqipe në terminologjinë e psikologjisë së personalitetit*”, “*Gjendja e terminologjisë shqipe në Jugosllavi*”, Приштина, 1988.
- § Нуши, П. “*Zhvillimi i terminologjisë psikologjike dhe baza semantike e përcaktimit të saj në gjuhën shqipe*”, Приштина, 1982.
- § Нуши, П. “*Fjala shqipe në terminologjinë e psikologjisë së personalitetit*”, “*Gjendja e terminologjisë shqipe në Jugosllavi*”, Приштина, 1988.
- § Пашо, Х. “*Përdorimi i termave të ekonomisë*”, “*Gjuha jonë*”, 1982, nr.2.
- § Пашо, Х., Дуро А. “*Terminologjia shqipe - probleme dhe detyra*”, Konferenca shkencore “*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra*”, Тирана, 2009.
- § Пашо, Х. “*Terminologjia e ekonomisë në gjuhën shqipe*”, Akademia e Shkencave të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Тирана, 2005.
- § Пашо, Х. “*Terminologjia teknike-shkencore dhe vendi i saj në shqipen standarde*”, “*Konferenca shkencore ndërkombëtare dhe shoqëria shqiptare sot*”, Тирана, 2003.
- § Рiht, Н. “*Terminology an introduction*”, Данска, 1985.
- § Плана, С. “*Standardizimi i terminologjisë*”, “*Teknika*”, Тирана, 2003/2.
- § Плана, С. “*Terminologjia dhe përpunimi elektronik e të dhënave*”, Тирана, 2004/1.
- § Рокај, Ш., Бело, В. “*Mbi domosdoshmërinë e një fjalori të termave të gjuhësisë në gjuhën shqipe*”, Konferenca shkencore “*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra*”, Тирана, 2009.
- § Sager, J. “*A practical course in terminology processing*”, Amsterdam Philadelphia, 1990.
- § Шумели, А. “*Formimi dhe funksionimi i terminologjisë së agromekanikës në shqipe në përjasje me anglishten*”, Disertacion, Тирана, 2013.
- § Ставилеци, Е. “*Terminologjia në administratën publike*”, Konferenca shkencore “*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra*”, Тирана, 2009.
- § Томаи, Ј. “*Fjala, termi dhe norma gjuhësore*”, Konferenca shkencore “*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra*”, Тирана, 2009.
- § Титини, С. “*Huazimet dhe shqipërimet në terminologjinë e së drejtës*”, Konferenca shkencore “*Gjendja dhe zhvillimi i terminologjisë shqipe - probleme e detyra*”, Тирана, 2009.
- § Титини, С. “*Huazimet nga anglishtja në terminologjinë e së drejtës në gjuhën shqipe*”, “*Seminari ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare*”, 27/1, Приштина, 2008.
- § Вистер, Е. “*Internationale Sprachnormung in der Technik*”, Берлин, 1931.
- § Цувани, Ц. “*Studime gjuhësore*”, ISH, Тирана, 1955.